2003
ژىل
ئىيۇل
№7
(4165)

يېڭى ھايات

Йени һаят

جۇمھۇرىيەتلىك ئىجتىمائىي - سىياسىي گېزىت. 1970 - ژىلى 1 - يانۋاردىن باشلاپ چىقىۋاتىدۇ

خەلىق ئارا ھەمكارلىقنى مۇستەھكەملەش ۋە بىخەتەرلىكنى تەمىنلەش يوللىرىنى بىرلىشىپ ئىزدەش

يېقىندا ئالمۇتىدا قازاقستان پرېزىدېنتىنىڭ ۋە ناتو باش كاتىبىنىڭ تەشەببۇسى بىلەن شىمالىي ئاتلانتىكا شېرىكلىگى كېڭىشىنىڭ «مەركىزىي ئاسىيەدىكى رېگىونال بىخەتەرلىككە بولغان خوۋۇپ» دېگەن خەلىق ئارا كونفېرېنسىيە بولۇپ ئۆتتى. قازاقستان بىخەتەرلىك كېڭىشى، قازاقستان جۇمھۇرىيىتى تاشقى ئىشلار مىنىسترلىگى، ناتونىڭ خەلىق ئارا كاتىباتى، شۇنداقلا تاشقى سىياسەت ۋە تەھلىل مەركىزى مەزكۇر كونفېرېنسىيەنىڭ ئۇيۇشتۇرغۇچىلىرىدىن بولدى.

مەزكۇر چارە - تەدبىرنىڭ رەسمىي مەخسىتى مەركىزىي ئاسىيە رېگىونى مەملىكەتلىرى ئالدىدا تۇرغان يېڭى خوۋۇپلارغا قارشى كۈرەشتە خەلىق ئارا ھەمكارلىقنى مۇستەھكەملەش ۋە بىخەتەرلىكنى تەمىنلەش يوللىرىنى بىرلىشىپ ئىزدەشتۇرۇشقا بېغىشلاندى. دولەت رەھبىرى نۇرسۇلتان نازاربايېۋ كونفېرېنسىيە ئىشتىراكچىلىرىغا يوللىغان تەبرىك خېتىدە: «دولەت چېگارىلىرىنى ئېتىراپ قىلمايدىغان خەلىق ئارا تېرروررىزم، دىنىي ئېكستېرېمىزم، زەھەرلىك چېكىملىكلەر تىجارىتى، كەڭ مىقياستىكى جىنايەتچىلىك خوۋۇپلىرىنىڭ خاراكتېرى ئۇنىڭغا تاقابىل تۇرۇشنىڭ بىرلەشكەن چارىلىرىنى ئىشلەپ چىقىشنىڭ ئىنتايىن زورۇرلىغىنى ئىشەنەرلىك ھالدا ئىسپاتلىماقتا»، - دەپ تەكىتلىنىدۇ.

كونفېرېنسىيەنىڭ ئىشىغا قازاقستان بىخەتەرلىك كېڭىشىنىڭ يېڭى كاتىبى بۇلات ئۇتېمۇراتوۋنىڭ ئىشتىراك قىلغانلىغى دىققەتكە سازاۋەردۇر. ئۇ سۆزگە چىقىپ، قازاقستان يېڭى قۇرال يەتكۈزۈپ بېرىش، ئوپېراتىۋ ئەخبارات بىلەن ئالمىشىش، شەمەي يادرو پولىگونى ئورغۇنلىرىنى داۋالاش ئوخشاش مەسىلىلەردە ناتو بىلەن ھەمكارلىشىش نىيىتىدە ئىكەنلىكىنى تەكىتلىدى.

كونفېرېنسىيەدە ناتو باش كاتىبىنىڭ سىياسىي مەسىلىلەر بويىچە ياردەمچىسى گيۈنتېر ئالتېنبۇرگ سۆزگە چىقتى. ئۇ مەركىزىي ئاسىيە رېگىونى ئالدىدا تۇرغان خوۋۇپلارنى تەكىتلەپ، كونفېرېنسىيە ئىشتىراكچىلىرىنى تېخىمۇ كەڭ دائىرىدە ھەمكارلىشىشقا چاقىردى. ئۇ سۆزىنىڭ ئاخىرىدا تاشقى چېگارىلارنىڭ بىخەتەرلىكنى تەمىنلەش ئۈچۈن ئازارەت ئۆزۈمنى ۋۇجۇتقا كەلتۈرۈشنىڭ زورۇرىيىتى توغرىلىق ئاتاپ كۆرسەتتى.

كونفېرېنسىيەنىڭ ئاساسىي قىسمى يېپىق ئىشكلەر ئىچىدە ئۆتتى، ئۇنىڭغا ژۇرنالىستلارنى كىرگۈزمىدى. دوكلادچىلار سۆيىتىدە ئاساسىي جەھەتتىن قازاقستان ئېكسپېرتلىرى ۋە كۆچ تارماقلىرىنىڭ ۋەكىللىرى سۆزگە چىققانلىغى دىققەتكە سازاۋەردۇر. بۇنىڭدىن چەت ئەللىك دېلېگاتلار قازاقستانغا ئەخبارات بىلەن ئورتاقلىشىش ئۈچۈن ئەمەس، بەلكى ئەخبارات ئېلىش ئۈچۈن كەلگەن، دەپ خۇلاسە چىقىرىش مۇمكىن.

ئاخىرقى ۋاقىتلاردا مەركىزىي ئاسىيەدىكى بىخەتەرلىك ماۋزۇسى خېلە دەرىجىدە ئاممىۋىلاشتى، ئەندى بۇ ماۋزۇغا بېغىشلانغان چارە - تەدبىرلەر خېلىلا مۇنتەزىم رەۋىشتە ئۆتكۈزۈلىۋاتىدۇ. بۇنىڭدىن بىزنىڭ رېگىون ناھايىتى دىققەت بىلەن ئۆگىنىلمەكتە ۋە بىرەر توقۇنۇش يۈز بەرگەن تەغدىردە، ئافغانىستاندا بولغىنىدەك، ئۇنىڭغا تەييارلىقسىز قالماسلىق كۆزدە تۇتۇلماقتا، دېگەن تەسىرات پەيدا بولىدۇ. يەنە بىر تەرەپتىن، مەركىزىي ئاسىيەدىكى ئىنتايىن ئورغۇن تەبىي بايلىقلار ئاللىقاچان ھەر خىل دولەتلەرنىڭ ۋە چوڭ خەلىق ئارا شىركەتلەرنىڭ مەنپىيەتلىرى توقۇنۇشىدىغان جايغا ئايلاندى. قازاقستانغا ئەركىنسىز ھالدا بۇ كۈرەشنىڭ مەركىزىدە بولۇشقا توغرا كەلمەكتە. ناتو، شاڭخەي ھەمكارلىق تەشكىلاتى ئوخشاش تەشكىلاتلارنىڭ دائىرىسىدە زىچ ھەمكارلىشىش قازاقستانغا مەركىزىي ئاسىيە رېگىونىدا يۈز بېرىۋاتقان گېوسىياسىي جەريانلارنىڭ ئوبيېكتى ئەمەس، بەلكى ھەرىكەتلەنگۈچى سۇبيېكت بولۇشقا ئىمكانىيەت بېرىدۇ.

سۈرەتتە: ئۇرۇش ۋە ئەمگەك ۋېتېرانلىرى ئەلئەت ئىسھاقوۋ بىلەن رەخمىدىن مۇسايېۋ. ئۈچقۇن قۇربانىيازوۋ چۈشەرگەن سۈرەت. قارائالى يېزىسى، جامبۇل ناھىيەسى.

قىسقا خەۋەرلەر

يېقىندا دولەت رەھبىرى جۇمھۇرىيەت پارلامېنتى تەرىپىدىن قوبۇل قىلىنغان قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ يەر كودېكسىنى ئىمزالىدى. كودېكس يەر مۇناسىۋەتلىرىنى تەڭ شەخسنىڭ ھوقۇق ئاساسلىرىنى بەلگۈلەيدۇ. دەسلەپكى قېتىم يېزا ئىگىلىگى مەخسىتىدىكى يەرلەرنى فېرمېر ئىگىلىكىنى ژۈرگۈزۈش ئۈچۈن ئايرىم شەخسلەر بىلەن مەھكىمىلەرگە خۇسۇسىي مۈلۈك سۈپىتىدە سېتىش ئىمكانىيىتىمۇ كۆزدە تۇتۇلۇۋاتىدۇ.

* * *

ئالمۇتىدا، جۇمھۇرىيەت مەيدانىدىكى مۇستەقىللىق مېمورىيالى يېنىدا جەنۇبىي پايتەخت ھەربىي ئوقۇش ئورۇنلىرىنى تاماملىغان ياش لېيتېنانتلارنى ھەربىي قىسىملارغا ئۇزىتىش مەراسىمى بولۇپ ئۆتتى. تەنتەنىلىك مەراسىمغا مەملىكەت پرېزىدېنتى - جۇمھۇرىيەت قۇراللىق كۈچلىرىنىڭ ئالىي باش قوماندانى نۇرسۇلتان نازاربايېۋ ئىشتىراك قىلىپ، ياش ئوفىتسېرلارنى تەبرىكلىدى، ئۇلارنىڭ جەڭگىۋار ھاياتىغا مۇۋەپپەقىيەت تىلىدى.

* * *

روسسىيە بىلەن قازاقستان پرېزىدېنتلىرى ۋلادىمىر پۇتىن بىلەن نۇرسۇلتان نازاربايېۋنىڭ تەشەببۇسىغا بىنائەن ئۆتكۈزۈلۈۋاتقان قازاقستاننىڭ روسسىيەدىكى ژىلى دائىرىسىدە ئالمۇتا ۋىلايىتىنىڭ رەسمىي دېلېگاتسىيەسى موسكۋا ۋىلايىتىدە بولدى. دېلېگاتسىيەگە ئالمۇتا ۋىلايىتىنىڭ ھاكىمى شالباي قولماخانوۋ رەھبەرلىك قىلدى. مەزكۇر سەپەر دائىرىسىدە بىر توپ تىجارەتچىلەر ئالاھىدە پروگرامما بويىچە سانائەت، يېزا ئىگىلىگى كارخانىلىرىنى زىيارەت قىلدى. سۆيىنباي نامىدىكى ئالمۇتا ۋىلايەتلىك فىلارمونىيەنىڭ ئارتىستلىرى چوڭ كونسېرت پروگراممىسىنى كۆرسەتتى.

«ئانا يۇرت» رومانى «گۈلزار» مۇكاپىتىغا سازاۋەر بولدى

2003 - ژىلى «تارىم» ژۇرنالىنىڭ 2 - سانىنىڭ قوشۇمچىسى «قەلەمكەشلەر» گېزىتىنىڭ فېۋرال سانىدا مۇنداق دەپ يازىدۇ: 2002 - ژىلى 26 - دېكابردا ئۈرۈمچىدە يېڭى ئەسىر ئۇيغۇر ئەدەبىياتى «گۈلزار» مۇكاپاتىغا ئېرىشكەن مۇنەۋۋەر ئەسەرلەرنى مۇكاپاتلاش ژىغىنى ئۆتكۈزۈلدى. بۇ مۇكاپات ئۈنجى قېتىم زوردۇن سابىرنىڭ «ئانا يۇرت» ناملىق رومانى بىلەن يازغۇچى خالىدە ئىسرائىلنىڭ «ئۇنتۇش شەھەر» ناملىق ھېكايە، پوۋېستلار توپلىمىغا بېرىلدى.

ش ئۇ ئار يازغۇچىلار جەمىيىتىنىڭ رەئىسى، «گۈلزار» مۇكاپاتى باھالاش كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن باشلىغى مەمتىمىن ھوشۇر ژىغىن ئەھلىگە «گۈلزار» مۇكاپاتى باھالاش كومىتېتى رەھبەرلىك گۇرۇپپىسىنىڭ تاپشۇرۇغىغا ئاساسەن، بۇ قېتىمقى مۇكاپاتقا ئەسەر تاللاش نەتىجىسىنى قىسقىچە تونۇشتۇردى. 2002 - ژىلى 10 - ئۆكتەبىردە باھالاش كومىتېتىنىڭ 4 - قېتىملىق ژىغىنى چاقىرىلغان. ژىغىندا باھالىغۇچىلارنىڭ ئالدىغا ھەر قايسى ئورۇن ۋە شەخسلەر باھالاشقا يوللىغان ئەسەرلەر بىلەن يەنە ھەر قايسى نەشرىياتلار 2000 - 2001 - ژىللىرى ئېلان قىلىنغان ئەدەبىي ئەسەرلەرنىڭ تىزىملىكى قويۇلغان. شۇ ئاساستا بۇ قېتىمقى باھالاشتا ئورغۇن تاللاش - تارتىشلاردىن كېيىن 6 نامزات ئەسەر كۆرسىتىلگەن.

ش ئۇ ئار يازغۇچىلار جەمىيىتى 15 - دېكابرغىچە بولغان ئىككى ئايغا يېقىن ۋاقىت ئىچىدە ش ئۇ ئار ھەر قايسى ۋىلايەت - ناھىيەلىرىدىن، جەمىيەتتىكى ھەر ساھە ھەر قاتلام كىشىلىرىدىن بولۇپ، جەمئىي 2021 پارچە خەت ئالغان. باھالاش كومىتېتى 16 - دېكابىردا 5 - قېتىملىق ژىغىن چاقىرغان. خەت - چەكلەر نەق مەيدانىدا ئېچىلىپ، تىزىمغا ئېلىنغان. ئورغۇن ئويلىشىشلار، كەسكىن مۇنازىرىلەردىن كېيىن بۇ قېتىمقى ژىغىن ئاخىرىدا يوشۇرۇن ئاۋاز بېرىش ئۇسۇلى بىلەن ۋۇقارقى 6 نامزات ئەسەر ئىچىدىن مۇكاپاتلاشقا تېگىشلىك 2 ئەسەرنى تاللاپ چىققان.

مەمتىمىن ھوشۇر مەرھۇم يازغۇچى زوردۇن سابىر بىلەن يازغۇچى خالىدە ئىسرائىلنىڭ مۇكاپاتقا ئېرىشكەنلىكىنى ئېلان قىلغاندا گۈلدىراس ئالقىش سادالىرى ئۈزۈلمەي ياڭرىدى. [illegible]

تەييارلىغان تۇرسۇن قاھارىي.

سەھىپە

«كورىيو ئىلبو» گېزىتىگە 80 ژىل

28 - ئىيۇن كۈنى قازاقستان كورىيلىرى ئاسسوتسىياتسىيەسىنىڭ كلۇبىدا جۇمھۇرىيەتلىك «كورىيو ئىلبو» گېزىتىنىڭ 80 ژىللىغى مۇناسىۋىتى بىلەن تەنتەنىلىك ژىغىن بولۇپ ئۆتتى. ژىغىندا «كورىيو ئىلبونىڭ» باش مۇھەررىرى يۇرىي تساي گېزىتنىڭ 80 ژىل داۋامىدا بېسىپ ئۆتكەن شانلىق يولىغا قىسقىچە توختىلىپ، قازاقستان كورىيلارنىڭ ئىككىنچى ۋەتىنىگە ئايلانغانلىغىنى ئالاھىدە تەكىتلىدى. شۇنىڭدىن كېيىن كورىيە جۇمھۇرىيىتىنىڭ قازاقستاندىكى ئەلچىسى تىي سوك ۋون، قازاقستان كورىيلىرى ئاسسوتسىياتسىيەسىنىڭ پرېزىدېنتى يۇرىي تسخاي، كورىيە جۇمھۇرىيىتىنىڭ ئاممىۋى ئەخبارات ۋاستىلىرىنى قوللاپ قۇۋۋەتلەش فوندىنىڭ پرېزىدېنتى پاك كى دېن، ئۇزبېكىستاندا نەشىر قىلىنىدىغان «كورىيو سىنمۇن» گېزىتىنىڭ باش مۇھەررىرى كىم برونت، قازاقستان جۇمھۇرىيىتىدە نەشىر قىلىنىدىغان مىللىي گېزىتلار - «ئۇيغۇر ئاۋازى»، «دوىچې ئالگېماينې سايتۇڭ»، «ئۇكراينسكى نوۋىنى» گېزىتلىرىنىڭ ۋەكىللىرى، «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتىنىڭ باش مۇھەررىرى يولداش ئازامەتوۋ گېزىت كوللېكتىۋىنى 80 ژىللىق يۇبىلېيى بىلەن تەبرىكلەپ ئىجادىي ئۇتۇق تىلىدى.

يادىكار سابىتىي.

پارلامېنت يەر كودېكسى قوبۇل قىلىندى

قازاقستان پارلامېنتى سېسسىيەسىنىڭ ئاخىرلىشىشىغا ساناقلىق كۈنلەر قالدى. ئەتتە مالىم، دېپۇتاتلار قالغان ۋاقىتنى مۇمكىن قەدەر ئۈنۈملۈك پايدىلىنىشنى قارار قىلغان بولسا كېرەك. يېقىندا پارلامېنت پالاتىلىرىنىڭ بىرلەشكەن مەجلىسى بولۇپ ئۆتتى، ئۇنىڭدا مەملىكەت پرېزىدېنتىنىڭ يەر كودېكسى بويىچە پىكىرلىرى قارالدى، شۇنداقلا كونستىتۇتسىيە كېڭىشىنىڭ (ك ك) ھەر ژىللىق مەلتۇپى قارالدى.

شۇنداق قىلىپ، ئۇرغۇن مۇھاكىمە ۋە تۈزىتىشلەردىن ئۆتكەن يەر كودېكسى قوبۇل قىلىندى. يېڭى قانۇننى دولەت رەھبىرى ئىمزالىدى. دېپۇتاتلار پرېزىدېنت تەرىپىدىن قانۇن لايىھەسىنىڭ 9 ماددىسى بويىچە قىلىنغان پىكىرلىرى ۋە تۈزىتىشلىرى ئۈچۈن ئاۋاز بەردى.

كونستىتۇتسىيە كېڭىشىنىڭ ژىللىق مەكتۇپى

پالاتىلار مەجلىسى كۈن تەرتىۋىنىڭ 2 - مەسىلىسى بويىچە كونستىتۇتسىيە كېڭىشىنىڭ رەئىسى يۇرىي خىترىن سۆزگە چىقتى. ئۇ دېپۇتاتلارغا كونستىتۇتسىيە كېڭىشىنىڭ ھەر ژىللىق مەكتۇپى ئۇنىڭ پائالىيىتى توغرىلىق ھېساۋات بولماي، بەلكى پارلامېنتنى خەۋەردار قىلىشنى كۆزدە تۇتىدىغانلىغىنى ئەسلىتىپ ئۆتتى.

ئەندى مەكتۇپنىڭ مەزمۇنىغا قارىغاندا، مەملىكەتتە كونستىتۇتسىيە قانۇنلىرىغا رىئايە قىلىشتا مەسىلە يوق. بىر دەقىقىدىلا ئەمەلىياتتا ھەممە ئادەم قانۇنغا ئىتائەت قىلغۇچىلارغا ئايلانغان. مەملىكىتىمىز بارلىق ئىشلار ئاساسىي قانۇننىڭ تەلەپلىرىگە تولۇق رىئايە قىلىنغان ھالدا ئېلىپ بېرىلىۋاتقاندەك. يۇ. خىترىننىڭ تەكىتلىشىچە، ئۆتكەن ژىلى قازاقستان جۇمھۇرىيىتىدە ھوقۇق سىياسىتىنىڭ كونسېپسىيەسى ماقۇللانغان. قازاقستان خەلقلىرى ئاسسامبلېيەسىنىڭ يېڭى ستراتېگىيەسى تەستىقلەنگەن. دائىمىي ھەرىكەت قىلىدىغان كېڭەش قۇرۇلغان. ئىنسان ھوقۇقلىرى بويىچە ۋەكىل تايىنلانغان.

ئەندى ئايرىم كامچىلىقلارمۇ يوق ئەمەس... كونستىتۇتسىيە كېڭىشى رەئىسىنىڭ تەكىتلىشىگە قارىغاندا، پۇخرانىڭ كونستىتۇتسىيە ھوقۇقلىرىنى كۆزدە تۇتىدىغان قانۇنلارغا خىلاپلىق قىلىشلار، ئەمگەك مۇناسىۋەتلىرى، شۇنداقلا جىنايىي ئىشلار ساھاسىدا كۆپرەك يول قويۇلماقتا. ئالدىن - ئالا تەركەۋ قىلىش ۋە ئېنىقلاش ئورگانلىرىنىڭ پائالىيىتىدە قانۇنلارغا خىلاپلىق قىلىش فاكتلىرى جىددىي مۇئامما بولۇپ قېلىۋاتىدۇ، بۇنىڭدا پۇخرانىڭ ئۆز ھوقۇقلىرىغا خىلاپلىق قىلىنغانلىغى توغرىلىق ھەر تورتىنچى مۇراجىيىتى ئىسپاتلانماقتا. پاش قىلىنغان ئىختىسادىي جىنايەتلەر، پارىخورلۇق، لوكچەكلىك ئوخشاش قىلمىشلار سانى كۆپەيگەن.

مەرھەمەت خالىس ئىختىسادىي ياردەم قولىنى سۇنغۇچىلارغا بىزنىڭ ھېساپ چوتىمىز:

p/c 406467897 TOO
"Висал"
PHH600400099802
МФО 190501719,
код 719 АГФ ОАО
Банк "Центр Кредит"

ئىش بابىدىكى سەپەر بىلەن

يېقىندا جۇمھۇرىيەتنىڭ يېڭى باش مىنىستىرى دانىال ئاخمېتوۋ جامبۇل ۋىلايىتىنىڭ يەر تەۋرەش ئاپىتى يۈز بەرگەن رايونىغا ئىش بابىدىكى سەپەر بىلەن كەلدى. باش مىنىستىر دانىال ئاخمېتوۋ ناھىيە مەركىزى قۇلاندا يېڭى سېلىنىۋاتقان مەكتەپ بىناسىنى كۆزدىن كەچۈردى. شۇنى تەكىتلەش لازىمكى، بۇ ئۇنىڭ ھۆكۈمەت باشلىقى سۈپىتىدىكى دەسلەپكى سەپىرى. كىشىلەر ھۆكۈمەت باشلىقىنىڭ يېنىغا كېلىپ ئۇنىڭغا ئۆز قىيىنچىلىقلىرى ھەققىدە ھال ئېيتتى.

ـ مېنى بۇ يەرگە پرېزىدېنت سىلەرنىڭ ئەھۋالىڭلار بىلەن تونۇشۇش ئۈچۈن ئەۋەتتى. كۆزگىچە پروبلېمىلارنى ھەل قىلىش ئۈچۈن بارلىق كۈچ قۇۋۋىتىمىزنى سەرىپ قىلىمىز. خاتىرجەم بولۇڭلار، پۈتكۈل مەملىكەت بولۇپ ياردەم قىلىمىز، ـ دېدى د. ئاخمېتوۋ.

تۇرار رىسقۇلوۋ نامىدىكى ناھىيەدە ھەممىسى 16 قۇرۇلۇش مەيدانى بولۇپ، ئۇلاردا قازاقىستاننىڭ بارلىق ۋىلايەتلىرىنىڭ ۋە شۇنداقلا ئاستانا ۋە ئالمۇتا شەھەرلىرىنىڭ كۈچى بىلەن 817 ئۆي سېلىنماقتا. باش مىنىستىر ئۆيلەرنى كېيىنى ـ كەينىدىن كۆزدىن كەچۈردى. پروراب‌لار ھۆكۈمەت باشلىقىغا سېنتەبىرگىچە ئوبيېكتلارنى تولۇق تاپشۇرىدىغانلىقى توغرىلىق دوكلاد قىلدى.

ـ ھەربىر قۇرۇلۇشچىنىڭ پسىخولوگىيەسى ئويتىمىزىم بىلەن سۇغىرىلغان. لېكىن ئەمەلىياتتا نېمە بولىدىغانلىقىنى كۆزدە كورىمىز. ـ دېدى ھۆكۈمەت باشلىقى.

ئاسىي مۇئامما ـ قۇرۇلۇشلاردا ئادەم ناھايىتى ئاز، ئاساسىي ئىشلار قول بىلەن قىلىنماقتا. ئەھۋالنىڭ مۇنداق بولۇشى، تەبىيەكى، بېرىلگەن ۋەدىلەرنىڭ ئۆز ۋاقتىدا ئورۇنلىنىشىنى گۇمان ئاستىغا قويىدۇ.

ھۆكۈمەت باشلىقى پەقەتلا كوماندىروۋكىغا ئەۋەتىلگەن قۇرۇلۇشچىلارغىلا تايانماي، يەرلىك ئاھالىدىن ئىشچىلارنى ئېلىش لازىم ئىكەنلىكىنى تەكىتلىدى. فۇندامېنت ئورنىنى كولاش، ياكى سېمېنت مىشكاپلىرىنى توشۇش ئۈچۈن ئالاھىدە كەسپىي ماھارەت تەلەپ قىلىنمايدۇ.

باش مىنىستىر دانىال ئاخمېتوۋ قۇرۇلۇش سۈرئىتىنى چاپسانلىتىش ۋە شۇنىڭ بىلەن بىللە ئىش سۈپىتىگە ئالاھىدە كۆڭۈل بولۇش لازىملىقىنى ئالاھىدە ئاتاپ كۆرسەتتى ۋە ھېچ كىمنى قىشتا ئۆيسىز قالدۇرمايمىز دەپ ۋەدە بەردى.

يەر تەۋرەشتىن زىرداپ چەككەنلەر ھۆكۈمەت باشلىقىنىڭ سۆزلىرىدىن روھلىنىپ قالدى. چۈنكى ھۆكۈمەت باشلىقى بۇ يەرگە ھەر ئايدا كېلىپ تۇرىدىغانلىقىغا، ئەندى ھەر ھەپتىدە بولسا جۇمھۇرىيەت سانائەت ۋە سودا مىنىستىرلىكىنىڭ رەھبەرلىرىنى ئەۋەتىپ ئەھۋال ئېگىلەپ تۇرىدىغانلىقى توغرىلىق ۋەدە قىلدى.

دانىال ئاخمېتوۋ ئاستانا، ئالمۇتا شەھەرلىرىگە ۋە شۇنداقلا جەنۇبىي قازاقىستان ھەم ئاقمولا ۋىلايەتلىرىگە بەكىتىپ بېرىلگەن مەيدانلاردا قۇرۇلۇشنىڭ كېتىپ بېرىشىغا قانائەتلىنىدىغانلىقىنى ئىزھار قىلدى. ھەممە ئىش گرافىكقا مۇۋاپىق كېتىپ بارىدۇ، ئەندى ئالمۇتىلىق قۇرۇلۇشچىلارنى ھەتتا باشقىلارغا ئۈلگە قىلىشمۇ مۇمكىن.

يەر تەۋرىگەن رايوندا ھەممىسى بولۇپ 2649 ئۆيدە ياشاش مۇمكىن ئەمەس، ئۇلار بۇزىلىدۇ، 1724 ئۆيى يەر تەۋرەشكە بەرداشلىق بېرىشى ئۈچۈن كۈچەيتىلىشى كېرەك. ئۆز نۆۋىتىدە 3379 ئۆيى كاپىتال رېمونتلىنىشى لازىم. مائارىپ بىنالىرىدىن 16 سى بۇزۇلدى، ئۇلاردىن 3 مەكتەپ كاپىتال رېمونتلىنىشى كېرەك، 3 مەكتەپ باشقىدىن سېلىنىدۇ.

يەر تەۋرەش ئاقىۋەتلىرىنى يوقىتىش ئۈچۈن جۇمھۇرىيەت بيۇدژېتىدىن 2,8 مىلليارد تەڭگە بولۇنگەن. 20 ـ ئىيۇنغىچە خەيرى ـ ئېھسان فوندىغا 378,9 مىللىون تەڭگە ئەۋەتىلگەن. بۇنىڭدىن تاشقىرى باش مىنىستىر دانىال ئاخمېتوۋ مەبلەغ يېتىشمىسە، ھۆكۈمەتتە مالىيە بىلەن تەمىنلەشنىڭ قوشۇمچە مەنبەلىرى بار ئىكەنلىكىنى تەكىتلىدى.

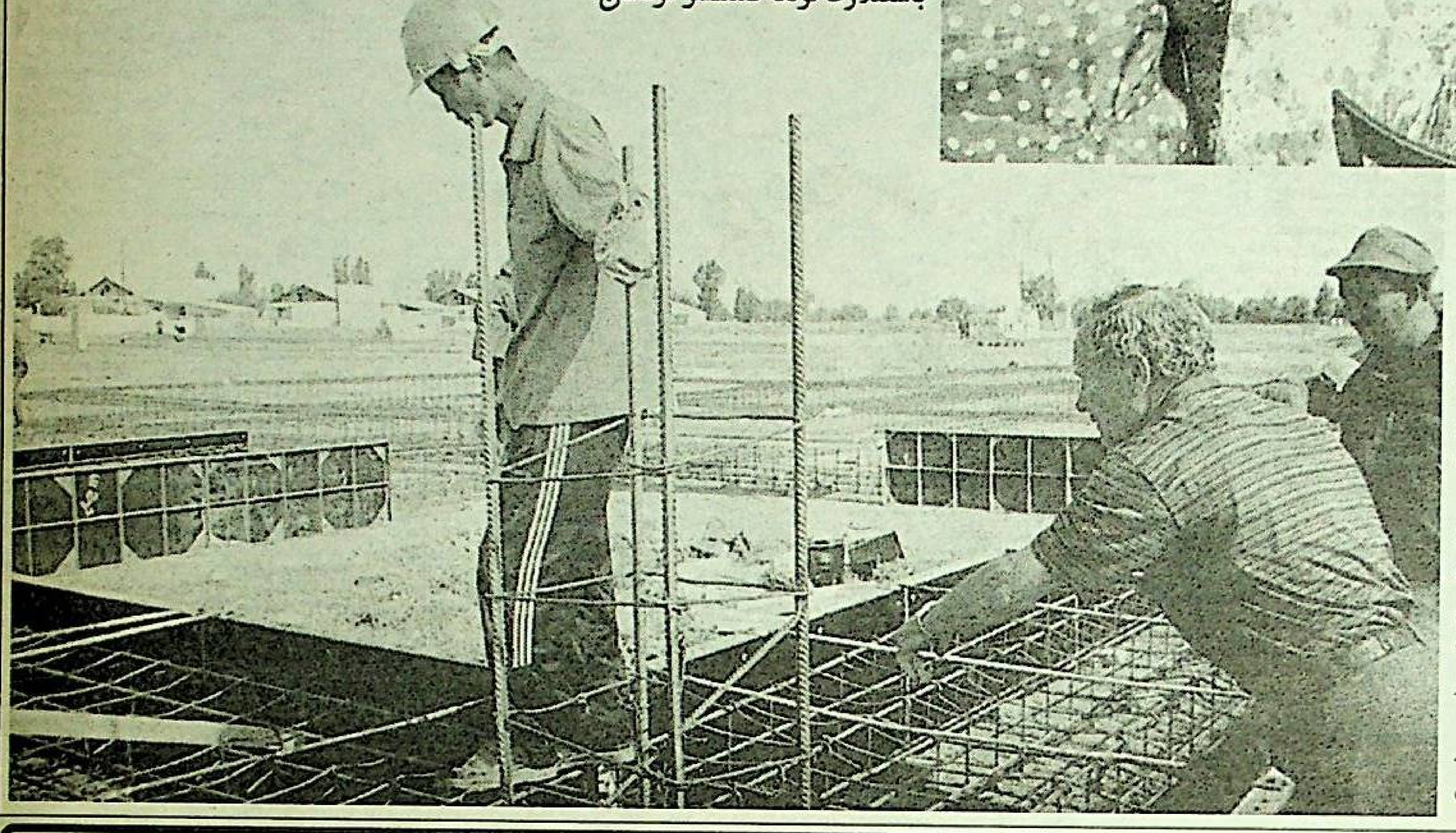

ئۆتكۈلەرنى ئەسلىگەندە

غېنى باتۇرنىڭ جەڭگىۋارلىق ھاياتىدىن بىر سەھىپە

سۈرەتتە: غېنى باتۇر ئەمگەكچىقازاق ناھىيەسى «سوتسىالىستىك قازاقىستان» مەھەللىسىدىكى ئۆيىگە يوقلاپ كەلگەن ۋەتەنداشلار ئارىسىدا. 1980 ـ ژىللار. مۇئەللىپ چۈشەرگەن سۈرەت.

1944 ـ ژىلى ئىلى تەۋەسىدە پارتلىغان مىللىي ـ ئازاتلىق ئىنقىلاپتا غېنى، پاتىخ باتۇرلار باشچىلىقىدىكى ئىلقا پارتىزانلىرىنىڭ كومىنداڭچىلار ئۈستىدىن غالىبىيەت قازىنىشتا بولغان ئۇرۇشلاردىكى رولى ئالاھىدە ئورۇندا تۇرىدۇ.

يېڭىدىن تەشكىل قىلىنغان شەرقىي تۈركىستان ۋاقىتلىق ھۆكۈمىتى رەھبەرلىكىدە پۈتكۈل خەلىق دۈشمەننى تەل ـ توكۇز يوقىتىشقا سەپەرۋەر قىلىندى. جۈملىدىن، ئىلقا پارتىزانلىرى قايتا رەتكە سېلىندى ۋە غېنى باتۇر رەھبەرلىكىدە شتاب قۇرۇلدى. شتاب تەركىۋىدە غېنى باتۇرنىڭ سەپداشلىرىدىن ئوسمان، ئۇر، ھوشۇر باتۇرلار بولۇپ، ئۇلار ئۇرۇش ھەرىكەتلىرىگە رەھبەرلىك قىلدى. ئىلقا ئۈچۈن بولغان جەڭلەردە پارتىزانلار ئوترەد كوماندىرلىرىدىن ئىلقىلىق يۈسۈپ زاھىت (ئاقۋاش)، ئەخمەتجان مەسئۇت (كېيىن ئىلقىغا ھاكىم بولغان)، ئۇستا مۇساخان ئابدىرىم قاتارلىق سىنالغان كوماندىرلار بار ئىدى. شۇنداقلا غېنى باتۇر كومىنداڭ دەۋرىدە تۈرمىلەردىن قاچقاندا ياردەم قىلغان زاماندىشلىرىدىن تۇرسۇن لوزۇڭ، ئىبرايىم لوزۇڭ، شۇ دەۋردە ئاتىغى چىققان ئابدۇللا كاككوڭ (توكخوز) قاتارلىق ئەدىناس دوستلىرىنى ئىشقا جەلىپ قىلدى.

غېنى باتۇر شتابى قۇرۇلغاندا پارتىزان جەڭچىلەر سانىنى تەخمىنەن ئۈچ يۈزگە ئىنچاملاپ، ئۇرۇش قىلىش تېخنىكىسىنى ئاشۇرۇش مەشغۇلاتلىرى ئېلىپ بېرىلدى، جەڭچىلەر ئارىسىدا قاتتىق ئىنتىزام ئورنىتىلدى.

غېنى باتۇر قوماندانلىقىدا غۇلجا ھەرەمباغقا تىقىلىپ ياتقان ختاي قوشۇنلىرىنىڭ شەھەرگە ھۇجۇم قىلىشىنى توساش، دۈشمەنگە تاقابىل تۇرۇپ ھۇجۇمغا قارشى ئۇرۇشتىن ئىبارەت بولدى. غېنى باتۇر ئىلقا ناھىيەسىنى ئىشغال قىلىش ئۇرۇشلىرىدا، بولۇپمۇ غۇلجىدىكى مۇستەھكەم قورغان ھېساپلانغان باش ساقچىنى پاچاقلاپ تاشلاشتا ئۆزىنىڭ ماھىرلىق ئۇرۇش تاكتىكىسى بىلەن تەجرىبىلىك سەردارغا ئايلانغان ئىدى. ئۇ جەڭچى ـ كوماندىرلار ئىچىدە قاتتىق ھەربىي تەرتىپ ـ ئىنتىزام ئورنىتىپ ئۇرۇش ۋەزىيىتىنى دايىم ئۆز دىققەت نەزىرىدە تۇتاتتى.

بىر كۈنى ئالدىنقى پوستتىكى جەڭچىلەر كېچىدە ھەرەمباغ كازارمىسىغا كىرىشكە ئۇرۇنغان بىر كىشىنى تۇتۇپ شتابقا ئېلىپ كەلدى. ئۇ بىر ئۇيغۇر ئىكەن. غېنى باتۇر ئۇنى سوراق قىلدى.

ـ ئېتىڭ نېمە؟ نەدىن كەلدىڭ؟ نېمە ئۈچۈن ختايلار بىلەن ئۇچرىشىشقا ئۇرۇندىڭ؟

غېنى باتۇرنىڭ بوم ئاۋازى ۋە سۈرلۈك قىياپىتىدىن قورقۇپ كەتكەن بۇ يوچۇن كىشى قورققىنىدىن تىترەپ كەتتى، راستىنى ئېيتىشقا مەجبۇر بولدى.

ئۇ سۈيدۈڭ كورەدىكى كومىنداڭ ھەربىي شتابى تەرىپىدىن تاپشۇرۇق بىلەن ئەۋەتىلگەنلىكىنى ئىخرار قىلدى.

ـ ئاختۇرۇڭلار بۇنى، ـ دېدى غېنى باتۇر. ئۇنىڭ كىيىمىدىن لىپپىغا سېلىنغان تامغىلىق ختايچە خەت چىقتى. خەت بىلەن قولغا چۈشكەن بۇ كىشى دەرھال باش شتابقا يەتكۈزۈلدى. كېيىن مەلۇم بولۇشىچە، كورەدىكى كومىنداڭ ھەربىي شتاب تەرىپىدىن ھەرەمباغ قىسىملىرىغا ئاي، كۈنلىرى بەكىتىلىپ، بىرلىكتە ھۇجۇمغا ئۆتۈپ، غۇلجا شەھىرىنى قايتۇرۇۋېلىش ئەھدى ئىكەن. بۇ ناھايىتى مۇھىم يوشۇرۇن ھوججەت قولغا چۈشكەنلىكتىن، دۈشمەنلەرنىڭ ھەرىكىتى ئەمەلگە ئاشمىدى. ھەربىي شتاب ھوشيارلىقنى ئاشۇرۇپ بىخەتەرلىك چارىلەرنى كوردى.

ئۇرۇمچىدىن ختاي قوماندانلىقى ھەرەمباغ، ئائېرودرومدىكى قورشاۋدا قالغان كومىنداڭچىلارغا سامولىيوتتىن ئوزۇق ـ تۈلۈك، قۇرال ـ ياراق تاشلاپ بېرەتتى. مۇنداق چاغلاردا ھەر ئىككى تەرەپ پاراشيۇتتىن تاشلانغان ئەرسىلەرنى قولغا چۈشۈرۈش ئۈچۈن جەڭلەر باشلىنىپ كېتەتتى. بىر نەچچە قېتىم بىزنىڭ جەڭچىلىرىمىز ئۇلجىنى قولغا چۈشەرگەن ئىدى.

مېنىڭ بۇ تەپسىلاتلارنى يېزىۋاتقىنىم پاتىخ، غېنى، ئەكبەرلەر باشچىلىقىدىكى پارتىزانلار ئىلقىنى ئىشغال قىلغان چاغدا مەن ئىلقا ناھىيەلىك ئۇيغۇر ئۇيۇشمىسىنىڭ كاتىبى بولۇپ ئىشلەتتىم. پارتىزان قىسىملىرى غۇلجىنى ئازات قىلىشقا ئۇرۇش قىلغاندا ئۇلارغا قوشۇلۇپ غۇلجىغا بارغاندا قايتا قۇرۇلغان پارتىزانلار شتابىغا ئورۇنلۇشۇپ غېنى باتۇرغا كاتىپ بولۇپ ئىشلىدىم. غېنى باتۇر ساۋاتسىز بولغانلىقتىن «غېنى باتۇر» دېگەن تامغىسىنى ماڭا تاپشۇرۇپ:

ـ مەن ياز دېگەن ئالاقە ـ خەتلەرگە باسقىن، باشقا ئۆزەڭ بىلگەن خالاڭ ـ خۇتۇڭ ئىشلارغا باسىدىغان بولساڭ كاللاڭ كېتىدۇ، ـ دەپ قاتتىق ئاگاھلاندۇرغان ئىدى.

ھەرەمباغ، ئائېرودرومدىكى قامال قىلىنغان دۈشمەن قوشۇنلىرىغا قارشى ئۇمۇمىيۈزلۈك ئۇرۇش بىر ئاز سوزۇلغانلىقتىن بەزى پارتىزان ـ جەڭچىلەردە تەرتىپ ـ ئىنتىزامسىزلىق ئىشلار بايقىلىشقا باشلىدى. بىر كۈنى غېنى باتۇر ئالا ئاياق ئېتى بىلەن شتاب قوراسىغا ھەيۋەتلىك كىرىپ كەلگىنىدە بىر پارتىزاننىڭ مەس ھالەتتە لەلەگلەپ ۋاقىراپ ۋۇرگەنلىكىگە دۇچ كېلىدۇ. بۇنىڭدىن غەزەپلەنگەن باتۇر ئۇنىڭ كوماندىرىغا بۇيرۇق بېرىپ، كازارمىدىكى بارلىق جەڭچىلەرنى سەپكە تۇرغۇزدى. ھېلىقى مەسنى مەيداننىڭ ئوتتۇرىسىغا تۇرغۇزۇپ ماۋزېردىن ئۇنىڭغا قارىتىپ بىر نەچچە پاي ئوق ئۈزدى. ھەممىنىڭ قورققىنىدىن چىرايلىرى ئوزگىرىپ كەتتى. لېكىن ھېلىقى مەس ۋىقىلمىدى. ئۇنىڭ بىر دەمدىلا مەسلىگى تارقاپ، ئىلپىتەك بولۇپ كەتتى. بىز ئۇنىڭغا قارىساق ئوق ئۇنىڭ جۈگىسىنىڭ ياقىسىدىن تېشىپ چىقىپ كېتىپتۇ. كېيىن تەكشۈرگەندە يەر ئاستى ئامبىردا ياغاچ تۇڭلاردا ساقلانغان ۋىنو ـ پىۋولار بولۇپ، جەڭچىلەر تۇڭلارغا مىلتىق ئېتىپ تېشىپ، قومۇچ ئارقىلىق ئىچىشىپ ۋۇرگەنلىكى ئېنىقلاندى.

غېنى باتۇر زور بەستلىك، ھەققىي باتۇرلارغا خاس، سۈرلۈك قىياپەتكە ئىگە ئىنسان بولسىمۇ، ئۇنىڭ ئىچكى دۇنياسى مېھرى شەپقەتلىك ئىدى. شتابقا ھەر كۈنى دېگىدەك مەجرۇھلار، ۋىتىم ـ يېسىرلار، كەمبەغەل موماي ـ بوۋايلار ياردەم سوراپ كېلىشەتتى. ئۇلارغا رايىنى قايتۇرماي، ھەربىرىگە ئۆز لايىقىدا خەيرى ـ ئېھسان قىلىپ تۇراتتى.

غۇلجا كومىنداڭچىلاردىن تولۇق ئازات قىلىندى. ئامما ۋىلايەتكە قاراشلىق ناھىيەلەردە كومىنداڭ قۇراللىق كۈچلىرى ساقلانماقتا ئىدى. غېنى باتۇر باشچىلىقىدىكى پارتىزانلارنىڭ غۇلجىدا داۋاملىق تۇرۇشى ھاجەتسىز ئىدى. ئەندى پارتىزانلار ئالدىدا يېڭى ۋەزىپىلەر تۇراتتى. ھەربىي قوماندانلىقنىڭ قارارىغا بىنائەن غېنى باتۇر باشچىلىقىدىكى پارتىزانلار ئۈستىگە بورتالا ـ ئارشاڭ ناھىيەلىرىدىكى كومىنداڭ قوشۇنلىرىغا قارشى جەڭ قىلىش ۋە بۇ يەرلەرنى دۈشمەندىن ئازات قىلىش ۋەزىپىسى ۋۈكلەندى. غېنى باتۇر پارتىزان قىسىملىرى بىلەن شىددەتلىك جەڭلەر ئېلىپ بېرىپ بورتالا ـ ئارشاڭ ناھىيەلىرىنى كومىنداڭ ختايلاردىن ئازات قىلدى. ئەپسۇسكى بۇ ئۇرۇشتا غېنى باتۇر يارىدار بولىدۇ. ھۆكۈمەت ئۇنى س س س ر غا داۋالىنىشقا ئەۋەتىدۇ. ئۇ ساقىيىپ غۇلجىغا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى ئۇنىڭغا خەلىق قەھرىمانى دېگەن شەرەپلىك نامنى بەرگەن ئىدى.

ھەبىبۇللا مۇتەللىپ.

تارىختىن ئۈچۈر

قەدىمقى ئۇيغۇرلار قۇياشنى (كۈننى) «هۇن»، ئەندى ئوزلىرىنى بولسا «هۇنلار»، يەنى قۇياشقا چوقۇنغۇچىلار دەپ ئاتاتتى. هۇن ئاتالغۇسىنى ياۋروپىلىقلار «گۇن»، ئەندى ختايلار بولسا - «خۇن» دەپ قوبۇل قىلدى.

رىملىق تەتقىقاتچىلار د. پېرېيېكبېنت (ملادى 2 - ئەسىر)، كلاۋدىي پتولېمېي (ملادىي 2 - ئەسىر) ئۇيغۇرلارنى، يەنى هۇنلارنى قۇتىگۇرلار («قۇت ئۇيغۇر» - ئالىيجاناپ ئۇيغۇرلار - ق. م.)، ئۇتىگۇرلار («ئوت ئۇيغۇر» - قورقۇمسىز ئۇيغۇرلار - ق. م.) ۋە ئۇننىگۇرلار («ئون ئۇيغۇرلار» - ئون قەبىلە بىرلەشمىسىدىكى ئۇيغۇرلار - ق. م.) دەپ بولگەن.

4 - ئەسىرنىڭ 2 - يېرىمىدا ئۇيغۇرلار - هۇنلار كۆچىيىپ، غەرىپكە سىلجىشقا باشلىدى. ئاتتىلا - ئادىل (434 - 453 - ژىللىرى هوكۇمرانلىق قىلغان) دەۋرىدە ئۇلار چوڭ قۇدرەتكە ئىگە بولدى. هوكۇمران ئولگەندىن كېيىن شاهزادىلار تەخت تالىشىپ دولەتنى پارچىلاپ تاشلىدى. قۇت ئۇيغۇر قەبىلىلىرى قەبىلداش ئاۋار قەبىلىلىرى ياشايدىغان، چېگرىسى غەرىپتە دنېپر (كۈنئاۋار) دەرياسى بويىچە، جەنۇپتا، ئون ئۇيغۇرلار ياشايدىغان دون (تانائىس) دەرياسى بويىچە ئوتىدىغان تەۋەگە ئىگە بولدى.

كېلىپ چىقىش تومۇرىمىز بىرمۇ

قانداش شاهزادىلار خوشنا ئەللەر - ئىران، ۋىزانتىيە، رىم هوكۇمرانلىرى بىلەن ئوز سۇلالىسىنى مۇستەهكەملەش ئۈچۈن تۇغقانچىلىق ئالاقىلىرىنى ئورناتتى، ئەندى كېيىنىرەك بولسا ئۇلارنىڭ دىنىنى قوبۇل قىلدى. شەرقتىمۇ خۇددىسى شۇنداق ۋاقەلەر يۈز بەردى. ئۇزاققا سوزۇلغان جىددىي توقۇنۇشلاردىن كېيىن «ئاشىنا» قەبىلىسىدىكى شاهزادە يولباشچىلىقىدىكى شەرقىي ئۇيغۇرلار غالىپ چىقىدۇ. 552 - ژىلى بۇمىن (تۇمىن) ۋە ئىستەمى شاهزادىلار ئوز قەبىلىداشلىرىنى بىر پۈتۈن دولەتكە بىرلەشتۈرۈپ، ئۇنىڭغا تۈرك قاغاناتى دەپ نام بېرىدۇ. تۈرك (تۇرلۇك) سوزى «هەر خىل دىنلارغا ئېتائەت قىلىدىغان ئۇيغۇر قەبىلىلىرىنىڭ دولىتى» دېگەن ئۇقۇمنى بىلدۈرىدۇ. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇيغۇرلار غەرىپكە «تۈركلەر» نامى بىلەن بېرىشقا باشلىدى. ئاشىنا هاكىمىيىتىنى ئېتىراپ قىلمىغان ئايرىم ئاۋار قەبىلىلىرى مەركىزىي ياۋروپىغا چېكىندى. ئاۋار (جۇجان) قەبىلىلىرىنىڭ شاهزادىلىرى شەرقتىمۇ ئاشىنالىقلار بىلەن كورەش ئېلىپ باردى.

ئاشىنالىقلارنىڭ غەرىپكە بولغان سىلجىشىنى توختىتىش ئۈچۈن ئاۋار قەبىلىلىرى رەھبەرلىگىدە قۇت ئۇيغۇرلارنىڭ ئايرىم قەبىلىلىرى يېڭى قەبىلە ئىتتىپاقىنى قۇردى، ئۇ تارىختا «سلاۋيانلار» نامى بىلەن كىردى. سلاۋيانلار ئاشىنا سۇلالىسى بىلەن تەسىر دائىرىسى ئۈچۈن كورەش قىلدى. سلاۋيانلارنىڭ بىر قىسمى ئوز ماۋقەسىنى مۇستەهكەملەش ئۈچۈن، خرىستان دىنىنى قوبۇل قىلىپ قېرىنداشلار ئورۇشىنى روهى ئاساسقا كوچۈردى.

شەرقىي ئۇيغۇرلارمۇ خۇددىي شۇنداق قىلدى. ئاشىنالىقلار سۇلالىسى ئاجىزلاشتى. ئاخىرى قارشى تەرەپ «ياغلىقار» دېگەن يېڭى قەبىلە بىرلەشمىسىگە يولباشچىلىق قىلىپ، 744 - ژىلى ئاشىنا سۇلالىسىنىڭ ئاخىرقى هوكۇمرانىنى تەختتىن چۈشۈرۈپ، دولەتنىڭ ئىلگەركى ئۇيغۇر نامىنى ئەكسىگە كەلتۈردى. بۇنىڭ بىلەن سۇلالە ئىچىدىكى توقۇنۇشلار تۈگىمىدى، ئەكسىچە، ئايرىم ئۇيغۇر گۇرۇهلىرىنىڭ ئىسلام دىنىنى قوبۇل قىلىشى بىلەن تېخىمۇ كۈچىيىپ كەتتى. ئالىي سۆيەك گۇرۇهلار باشقىلار ئۈستىدىن قوبۇل قىلىپلا قالماي ئۆزلىرىنىڭ ئورپى - ئادەتلىرىنى، ئەنئەنىلىرىنى، مەدەنىيىتىنى هاكىمىيەتنى قوبۇل قىلدى. بۇ قەبىلىلەر ئارا مۇناسىۋەتلەرنى كەسكىن ئۆزگەرتىۋەتتى، بۇ بولسا ئۇيغۇر دولىتىنىڭ پارچىلىنىپ كېتىشىگە ۋە يېڭى دولەتلەرنىڭ، ئەندى كېلەچەكتە بولسا - ئېتنوسلارنىڭ پەيدا بولۇشىغا ئېلىپ كەلدى.

مەسىلەن، قۇت ئۇيغۇرلار تەۋەسىدە هە دېگەندە كېيىۋ شەهىرىنى مەركەز قىلغان هالدا قەدىمقى رۇس دولىتى پەيدا بولدى. كېيىن رۇسلار ئەجدادلىرى ئۇيغۇرلارغا نىسبەتەن بېۋاستە مۇستەهكەملىنىپ، ئۇلاردىن ئۇيغۇرلۇق بەلگىلەرنى يوقاتقان هالدا هازىرقى ئۇكرائىنلارنىڭ ئانتروپولوگىيە، رەمزلەر، مىللىي كىيىم - كېچەك، سەنئەت تۈشلىرى ... كۈۋالىق قىلىدۇ.

مەسىلەن، كېيىنكى ئۇكرائىنلارنىڭ بەدەن قۇرۇلۇشى ئۇيغۇرلارنىڭ بەدەن قۇرۇلۇشىغا ئەمەلىيىتتا پەرقلەنمەيدۇ. ئۇكرائىنلار خۇددىي ئۇيغۇرلارغا ئوخشاش كەشتە چېكىلگەن كۆينەك، پاياپ، شاراۋۇل ئىشتانلارنى كىيىدۇ. ئۇلار ئاخىرقى 500 - 700 ژىل داۋامىدا ئوز تىلى ئۇكرائىنلارنى قوللانغان بولسىمۇ، «كاۋاك»، «رەشنېك» ... ئۇيغۇرلارمۇ ئۇكرائىنلارمۇ ئىشلىتىدۇ. لېكىن ئەڭ مۇهىمى، ئۇكرائىنا رەمزى - (ئاسماننى ئىپادىلەيدىغان) كوك ۋە (يەرنى ئىپادىلەيدىغان) سېرىق رەڭلەردىكى، خەلقنىڭ تارىخىي ۋە مىللىي روهىنى ئەكس ئەتتۈرىدىغان بايراق ... پەرقلەنمەيدۇ.

ئۇيغۇر دولىتىنىڭ ئاساسىنى سالغان ئۇغۇزخان (ملادىدىن ئىلگىرىكى 3 - ئەسىر) ئوز ئەجدادلىرىنىڭ هالىدا، ئۇ جۇملىدىن سېرىق بايراقتا ئىگە بولغان دادىسى قاراخاندىن پەرقلەنگەن هالدا، كوك بايراق چىقارغان. سېرىق رەڭ يەرنى ئەكس ئەتتۈرسە، كوك رەڭ - ئاسماننى (تەڭرىنى) ئەكس ئەتتۈرىدۇ.

ئۇغۇزخان ختاي ئىمپىراتورلىرىغا ئەۋەتكەن مەكتۇبىنىڭ بېشىغا: «ئاسمان بىلەن يەر ئوتتۇرىسىدا تۇغۇلغان، كۈن ۋە ئاي تەرىپىدىن قويۇلغان ئۇلۇق هۇن قاغانى...» - دەپ يازغان ئېدى.

ئۇيغۇرلار ئەجدادلىرىغا ۋارىسلىق قىلىپ 1944 - ژىلى مۇستەقىل شەرقىي تۈركستان جۇمهۇرىيىتىنى قۇرغاندا كوك بايراقنى تىكلىدى.

قەدىمقى ئۇيغۇرلارنىڭ بايراق ساپلىرىغا ئورنىتىلغان ۋە يادىكارلىقلاردا، دولەت هوججەتلىرىدە، شۇنداقلا ئۇيغۇر ئاقسۆيەكلىرىنىڭ باش كىيىملىرىدە ئەكس ئەتتۈرۈلگەن ئۈچ چىش ئۇكرائىنىنىڭ دولەت هوججەتلىرىدە ئۇچرايدۇ.

ياكى يەنە بىر مىسال: قۇت ئۇيغۇر قەبىلىسىدىن چىققان جەڭچىلەر ئوزلىرىنىڭ ئاقسۆيەكلەر گرۇهىغا مەنسۇپ ئىكەنلىگىنى ئىپادىلەپ، بېشىغا «كوكولا» قويغان، كېيىن بۇ سوز «خوخولا» بولۇپ، ئاندىن - خوخول بولۇپ ئۆزگەرگەن. بېشىغا كوكولا قويغان ئۇيغۇرلارنى باشقا ئېتنوسلارنىڭ ۋەكىللىرى خوخوللار دەپ ئاتىدى. هازىرقى ۋاقىتتا باشقا ئېتنوسلار ئۇكرائىنلارنى خوخوللار دەپ ئاتايدۇ، بۇ ۋە باشقا فاكتلار ئۇيغۇرلار بىلەن ئۇكرائىنلارنىڭ كېلىپ چىقىش تومۇرىنىڭ بىرلىگى توغرىلىق يېتەرلىك دەرىجىدە گۇۋالىق قىلىدۇ.

قاسىم مەسىمىي،
تەتقىقاتچى.

ئاتا - ئانا قەرزى - پەرزەنت پەرزى

سىلەر كورۈۋاتقان سۈرەتتە مەرهۇم ئابلىزخان ئاتا بىلەن گوهەربانۇم ئانىنىڭ بىللە چۈشكەن گوزەل قىياپىتى ئەكس ئېتىلگەن. ئادەم بالىسى ئۈچۈن ئاتا - ئانىدەك ئەڭ قىممەت زات بولمىسا كېرەك. بۇ هەقتە مۇهەممەت ئەلەيهىسسالام ئۈچ قېتىم تەكرارلاپ: ياخشىلىق قىلساڭلار ئاناڭلارغا، يەنىلا ئاتا - ئاناڭلارغا قىلىڭلار دەپ بېكار ئېيتمىسغان. مانا شۇنىڭدىن ئاتا - ئانا قەرزى ۋە پەرزەنت پەرزى كېلىپ چىققانىكى، ئۇنىڭدا بولۇپمۇ مېهرىۋانلىقنىڭ، نازۇكلۇقنىڭ يارقىن رەمزى بولغان ئانا ۋە ئۇنىڭ ئالقىنى بالا ئۈچۈن ئەڭ ئىسسىق ئۇۋا هېساپلىنىدۇ. شۇنداق مۇلايىم ۋە تەمكىن جانلارنىڭ بىرى گوهەربانۇم ئانىنىڭ ۋاپات بولغىنىغا هەش - پەش دېگىچە بىر ژىلمۇ تولۇپتۇ.

ئۇ 2002 - ژىلى 12 - ئىيۇلدا 76 داۋاندىن ئاشقان مەزگىلىدە، كوزلىرىدىن ياش ئاققۇزۇپ، هەسرەت چېكىپ يېنىدا ئولتارغان باللىرى: ئابلەت، ئابلىمىت، دولقۇن، پاتىمە ۋە گۈلنارەملەرگە قانداقتۇ بىر يېقىملىق تەبەسسۇم ئەيلىگەن هالدا جان ئۈزگەندى. بۇ ئانىنىڭ پەرزەنتلىرىگە دېگەن رازىلىغى ئېدى. ئائىلىگە ئاتىغا ئومۇر بويى سادىق بولۇپ ياشىغان گوزەل سۈيەت، ناهايىتىمۇ يۇۋاش. ئاللانىڭ مومىن بەندىسى گوهەربانۇم ئىمناخۇن قىزى ناسىرۇۋا (ئىمناخۇن مۇقامچى ئۇرمەهەممەت ناسىروۋنىڭ چوڭ ئاكىسى بولغان) 1926 - ژىلى ياركەنت شەهىرىدە هاللىق دېخان ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. ئوتتۇزىنچى ژىللىرى تەغدىر تەقازىزاسى بىلەن ئاتا - ئانىسىغا ئەگىشىپ، غۇلجىغا ئوتۇپ جايلىشىدۇ. بالاغەتكە يەتكەچ، 1943 - ژىلى مەسماخۇن زەرگارنىڭ يالغۇز ئوغلى ئابدۇلئەزىزگە (ئابلىزخانغا) تۇرمۇشقا چىقىدۇ. تەغدىرىنى مەڭگۈلۈك قوشقان بىر جۈپ ئەر - ئايال 12 پەرزەنت كورىدۇ. بىراق رەهىمسىز ئەجەل پەرزەنتلەرنىڭ يەتتىسىنى كىچىكىدىلا ئوز قويىنىغا ئېلىپ كېتىدۇ. سەۋرچان ئاتا - ئانا بەش بالىسىنى ئىمانى - ئىناپلىق، ئەمگەك سويگۈچ ئادەملەردىن قىلىپ تەربىيەلەپ، قاتارغا قوشىدۇ. بۇ ئىزگۈلۈك ئىشتا، ئەلۋەتتە، ساۋاتلىق هەم مەلۇماتلىق ئابلىزخان ئاتا چوڭ رول ئوينايدۇ. 1925 - ژىلى قەشقەردە هۈنەرۋەن ئائىلىدە تۇغۇلۇپ، 1934 - ژىلى غۇلجىغا چىققان زېرەك ژىگىت «ئۇمۇت» مەكتىۋىدە، ئاندىن ئىلى مىللەتلەر گىمنازىيەسىدە، شۇنداقلا يۇيېڭ خەنزۇ مەكتىۋىدە ئوقۇپ، بىلىم ئالىدۇ، تىل ئۇگىنىدۇ ۋە ئولگىلىك خىزمەت ئاتقۇرىدۇ. زېهنى كۈچلۈك ئابلىزخان تىرىشچانلىق بىلەن هەم ئۇگىنىپ هەم مەشىق قىلىپ ئىشلەپ، قىرىقىنچى ژىللىرى غۇلجىدىكى ئۇيغۇر ئۇيۇشما تىياترىدا رەسسام هەم گرىمچى بولىدۇ. ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋىنىڭ غالىبىيتىدىن كېيىن مالىيە نازارىتىنىڭ خوجىلىق بولۇمىدە پائالىيەت ئېلىپ بارىدۇ. «ئابلىزخان پەيتى» ئاتالغان ئۇ ئۇستا تەرجىمان سۈيىتىدە قىرىقىنچى ژىللارنىڭ ئاخىردىن تا ئاتمىشىنچى ژىللارنىڭ بېشىغىچە ئىلى ۋىلايەتلىك هوكۇمەت ئورۇنلىرىدا تەرجىمان بولۇپ ئۇنۇملۇك خىزمەت قىلىدۇ. سەنئەتچى ئاتىسىنىڭ ئىزىنى باسقان رەسسام ئابلىزخان بۇ ئىشتا ئوزىنى كورسىتىپ، 1947 - ژىلى ئىنقىلاپ داهىسى ئەخمەتجان قاسىمىنىڭ تەشەببۇسى، دەۋىتى ئۇيغۇر پەيلى قەهرىمان ئوغلان غېنى باتۇرنىڭ، كلاسسىك شائىر بىلال نازىمنىڭ پورترېتلىرىنى يارىتىپ، چوڭ مۇۋاپىيەقىيەتكە ئېرىشىدۇ. ئابلىزخان ئاكا ئائىلىسى بىلەن 61 - ژىلى قازاقستانغا كوچۈپ چىققان. مەرهۇم ئابلىزخاننىڭ (ئۇ بۇنىڭدىن 15 ژىل ئىلگىرى 63 يېشىدا ۋاپات بولغان) يەنە بىر تەكتىلەشكە ئەرزىيدىغان خىسلىتى - چاقچاقچى، قىزىقچى بولغانلىغىدۇر. ئۇنىڭ يېقىملىق ئۇزىدە تەبەسسۇم، كۈلكە توكۈلۈپ تۇراتتى. ئا. مەسماخۇن ئوغلى ئابدۇلماناپوۋ شېئىر - قوشاقچىلىقنى بىلەنمۇ مەلۇم ئېدى. ئۇ ئىنجات قىلغان «لەگمەن» شېئىرى شۇنىڭغا دەلىل بولالايدۇ:

... لەگمەن مەڭگۈ ياشايدۇ ئىنسان بىلەن،
جەسەدىمنى ۋۇيۇڭلار مەنتەڭ بىلەن.
مەن ئولۇپ، ئاخىرەتكە كېتەر چاغدا،
ئىگىگىمنى چىگىڭلار لەگمەن بىلەن.

ئۇنىڭ ئۇيغۇر تائاملىرى توغرىلىق توقۇغان شېئىر - قوشاقلىرى خېلە بار. دېمەك، رەپىقىسى گوهەربانۇم ئۇستا ئاشپەز بولغان دېگەن سوز. قىزىقچى، هەزىلكەش هەم دىلكەش ئابلىزخان بىر كۈنى ئالمۇتىدىكى ئانوسوۋ كوچىسىدا تۇرىدىغان ئىلپەتداشلىرىغا قارىتا بۇنداق قوشاق چىقارغان:

بۇ ئانوسوۋ كوچا ئۇزۇن كوچا،
بۇ كوچىنىڭ ئۇ چېتىدە ياشايدۇ
باتۇر پاكا.
بۇ چېتىدە ياشايدۇ قىيۇم پاكا،
كوچىنىڭ قاق ئوتتۇرىسىدا ياشايدۇ
نىزام پوپەش،
ئۇنىڭ يان خوشنىسى مىدھەت كېكەش...

ھە، قىممەتلىك ئاتا - ئانا هازىر ئارىمىزدا بولمىسىمۇ، ئۇلارنىڭ سىماسى، پەرزەنتلىرى، دوست - يارانلىرى قەلبىدە ساقلانماقتا. ئاتا ئورنىنى ئوغۇل، ئانا ئورنىنى قىز بېسىپ، ئۇلارنىڭ ئىشىنى داۋاملاشتۇرماقتا.

ئىخلاس هەمرا.

قەدىمقى ئۇيغۇر تىبابەتچىلىگى

ئۇيغۇر تىبابەتچىلىكى ۋە دورىگەرلىكى ناهايىتى ئۇزاق زامانلاردىن باشلانغان. ئەڭ دەسلەپ دىنىي تۈس بىلەن مەيدانغا كەلگەن ئۇيغۇر تىبابەتچىلىكى، دەسلەپتە شامان دىنىنىڭ پىرىخونلۇق تەسىرىگە ئۇچرىغان بولسىمۇ، ئامما ئۇنىڭ يەنە مۇستەقىل قانۇنىيەتلىك ئەملەش ئۇسۇللىرىمۇ بولغان. خەن سۇلالىسى دەۋرىدە يېزىلغان «خۇاڭدى پادىشاھ نامىغا يېزىلغان ئىچكى كېسەل ساۋاتلىرى» ناملىق كىتاپتا: «ئۇيغۇرستاندا ئالتۇن، قاشتېشى قەلئەلىرى بار، كېسەللەر ئىچىدىن ئاپىرىدە بولىدۇ، زەهەرلىك دورىلار يەيدۇ. زەهەرلىك دورىلار غەربتىن كېلىدۇ...» دېيىلگەن. ئۇيغۇر تىبابەتچىلىككە ئائىت خەنزۇچە ماتېرىياللاردا، قەدىمقى ئۇيغۇرلاردا شىپاخانا بارلىغى، ئۇيغۇر تېۋىپلىرىنىڭ جەڭ ۋۇرۇشلىرىدە ئەسكەرلەر بىلەن بىللە ئاتلىق ماڭىدىغانلىغى، تومۇر تۇتۇپ، كېسەل كورۇپ ئۇرۇشتا يارىدار بولغان ۋە زەخىملەنگەنلەرنىڭ بەدىلىنى ئەملەيدىغانلىغى تىلغا ئېلىنغان. «لياۋ سۇلالىسى تارىخي مۇقەددەس قەبرىلەر تەزكىرىسى» 5 - جىلدىدا: «ئۇيغۇرلار قارا ختايلارغا تېۋىپلىق قىلىدىغان راھىپلەرنى كىرگۈزگەن. يەنە دورا ماتېرىياللاردىن بۇغا مۈڭگۈزى، ئەنبەر، ئىپار، رېنىنىڭ .... قاتارلىقلارنى كىرگۈزگەن...» دەپ خاتىرىلەنگەن. سۇي سۇلالىسى دەۋرىدىكى «ئۇيغۇرستان هوكۇمالىرىنىڭ رېتسېپلىرى»، «ئۇيغۇرستاندىكى مەشھۇر تېۋىپلارنىڭ توۋت جىلدلىق مۇھىم رېتسېپلار توپلىمى» قاتارلىق كىتاپلار يېزىلغان، ئۇيغۇر تېۋىپلىرىنىڭ رېتسېپلىرى ختايدا كەڭ قوللىنىلغان. تاڭ دەۋرىدە يېزىلغان «يېڭى تۈزۈلگەن گىيانامە» ناملىق كىتاپتا، ئۇيغۇرلار دىيارىدىن كەلتۈرۈلگەن دورىلاردىن، مەستىكى، مورمەككە، پالما يىلىمى، قەلەمپۇر، شاتارى چېچىكى، ئەترگۈل سۈيى، سۆخى شىرىن، مىشەسائىلە، مۇزا، سەۋرە، قىزىل شىرىن، بىخ مارجان، داندان، مەرۋايىت، ئازۇز بەدەخشانى، قوندۇز قەرى، توغرىغا قانقىلى، قارا شەهەر كوك تۇزى، نۇشۇدۇر، كونېلون هېگى، ئاق قىچا ئۇرۇغى، ئۇقۇت، ئۇيغۇر قىچقۇچى قاتارلىقلار تونۇشتۇرۇلغان. تاڭ دەۋرىدە يېزىلغان 15 جىلدلىق «بىباها شىپا بۇيۇملىرى» ناملىق كىتاپتا: «ئىدىقۇت ئومۇر بەخشى شەربىتى» ناملىق دورىنىڭ ئىچكى قىزىش، پالەچلىك، ئېغىز كاچىلىشىش، ئېغىز قىڭغىرلىشىپ قېلىش، تورت ئەزا هالسىزلىنىش قاتارلىق زەئىپلىك كېسەللىنى داۋالايدىغان بىر خىل مادىيوتۇل هايات ئىكەنلىكى كورسىتىلگەن، بۇ دورىنىڭ چاكاندا، زەنجىۋىل، يەرمەدىكى، سىگىرتاش، دارىچىۋرى، ئورۇك مېغىزى، چۇچۇك بۇيا يىلتىزى، كەقرەك، چوغلۇقتىن ئىبارەت رېتسېپلىق تەركىۋى بېرىلگەن.

تاڭ، سۇڭ دەۋرلىرىدە ئۇيغۇر تىبابەتچىلىكى بەددەس (ئاق كېسىلى)نى داۋالاشتا زور ئۇتۇمگە ئېرىشكەن.

«تاڭ دەۋرىدىكى مەشھۇر تېۋىپلار تەزكىرىسى»دە، ئۇيغۇر تېۋىپلىرىنىڭ مېڭە سوڭىكىنى يېرىپ، خالتىلىق قۇرۇتنى ئېلىپ تاشلىغانلىغى ۋە كوزنى ئوپېراتسىيە قىلىپ روشەنلەشتۈرگەنلىكى بايان قىلىنغان. يۈەن سۇلالىسى دەۋرىدە ياشىغان تاۋزۇڭيى ئوزىنىڭ «جوبىگىڭلو» دېگەن كىتاۋىدا، خوشنىسىنىڭ ئوغلى بېشى ئاغرىپ بولالماي كەتكەندە ئۇيغۇر دوختۇرى ئۇنىڭ چېكىسىنى يېرىپ، قاتتىق هەم هەرىكەتلىنىدىغان قۇرۇتنى ئېلىپ تاشلاپ، بالىنى ساقايتقانلىغىنى كورگەنلىكىنى يازغان.

يېقىنقى ژىللاردىن بۇيان يەنە تۇرپان رايونىدىن بىر خەنزۇچە، يەنە بىر يېرىنغا ئۇيغۇرچە يېزىلغان رېتسېپلار تېپىلدى. بۇ خەتاي تىبابەتچىلىك تارىخىنى ۋە ئۇيغۇر تىبابەتچىلىگىنى تەتقىق قىلىشتا ژۇڭقۇرى ئىلمىي قىممەتكە ئېگىدۇر. هازىر بېرلىندا ساقلىنىۋاتقان قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىغىدىكى تىبابەتچىلىككە ئائىت ماتېرىياللاردىن «بالا چۈشۈرۈش ئۇسۇلى»، «كوز داۋالاش ئۇسۇلى»، «قوساق ئاغرىغىنى داۋالاش ئۇسۇلى»، «بۇرۇن قېنىنى توختىتىش ئۇسۇلى»، «باش ئاغرىغىنى داۋالاش ئۇسۇلى»، «جاراھەتلەرنى داۋالاش ئۇسۇلى» قاتارلىقلار بار. تۇرپاندىن تېپىلغان بىر تەرىپكە ئۇيغۇرچە يەنە بىر تەرىپكە خەنزۇچە يېزىلغان رېتسېپلارغا قارىغاندا، ئۇيغۇر تېۋىپلىرىنىڭ خەنزۇ شاگىرتلىرى بولغان ۋە خەنزۇ بىمارلارنىڭ چۈشىنىشىگە ئاسان بولسۇن ئۈچۈن خەنزۇچە ئەسكەرتىش بېرىلگەن.

ئابلىز مۇهەممەت سايرامى.
«شىنجاڭ ياشلىرى»
ژۇرنالىدىن ئېلىندى.

مۇئەللىپ توغرىلىق

«ماكاۋېللى نىككولودى بېرناردە (1469 ـ 1527) ـ ئىتالىيەلىك مۇتەپەككۇر، پەيدا بولـ ۋاتقان بۇرژۇئازىيەنىڭ ئىدېئولوگى. ماكاۋېللى جەمىيەت خۇدانىڭ ئىرادىسى بىلەن ئەمەس، بەلـ كى تەبىي سەۋەپلەرگە باغلىق تەرەققىي ئېتىدۇ، دەپ ئۇگىتىدۇ. تارىخنىڭ تەرەققىيات ئاساسىدا «ماددىي مەنپەئەت» ۋە كۈچ تۇرىدۇ. ماكاۋېللى خەلق ئاممىسىنى ۋە ھوكۇمران سىنىپلار مەنپە ئەتلىرىنىڭ قارىمۇ ـ قارشىلىقىنى تەكىتلىگەن، فېئوداللارنىڭ ئوز ئارا قارىمۇ ـ قارشىلىقلىرىدىن خالى، خەلقنىڭ غۇلغۇلىلىرىنى باستۇرۇشقا قادىر كۈچلۈك مىللىي دولەت قۇرۇش تەرەپدارى بولـ غان. ئۇ سىياسىي كۆرەشتە ئۇلۇق مەخسەتلەر ئۈچۈن ئەخلاق قانۇنلىرىغا رىئايە قىلماسلىق ۋە ھەر قانداق ۋاستىلاردىن پايدىلىنىش مۇمكىن دەپ ھېساپلە غان، ھوكۇمرانلارنىڭ ھاكىمىيەت ئۈچۈن بولغان كۈرەشدە رەھىمسىزلىكنى ۋە خائىنلىقنى ئاقلىـ غان». («فىلوسوفسكىي سلوۋار» ـ «پەلەسەپە لۇغىتى» موسكۋا، 1980 ـ ژىل، پولىتىئىزدات نەشرىياتى.)

ماكاۋېللى «ھومۇمدارلار دەستۇرى» ناملىق كىـ تابىنى يازغان. بۇ كىتاپ نەشر قىلىنىپ بەش ئەسىردىن بۇيان دۇنيادا ناھايىتى چوڭ تەسىرات قالدۇردى. «ھوكۇمدارلار دەستۇرى» 2000 ـ ژىـ لى «شىنجاڭ خەلق نەشرىياتىدا» 5 مىڭ نۇسخىـ دا بېسىلغان.

ھورمەتلىك گېزىتخان، دىققىتىڭلارغا ماكاۋېللى نىڭ «ھوكۇمدارلار دەستۇرى» ناملىق كىتاۋىنىڭ «ئىستىلا قىلىنغان رايوننى قانداق باشقۇرۇش كېـ رەك» دېگەن بابىنى ھاۋالە قىلدۇق.

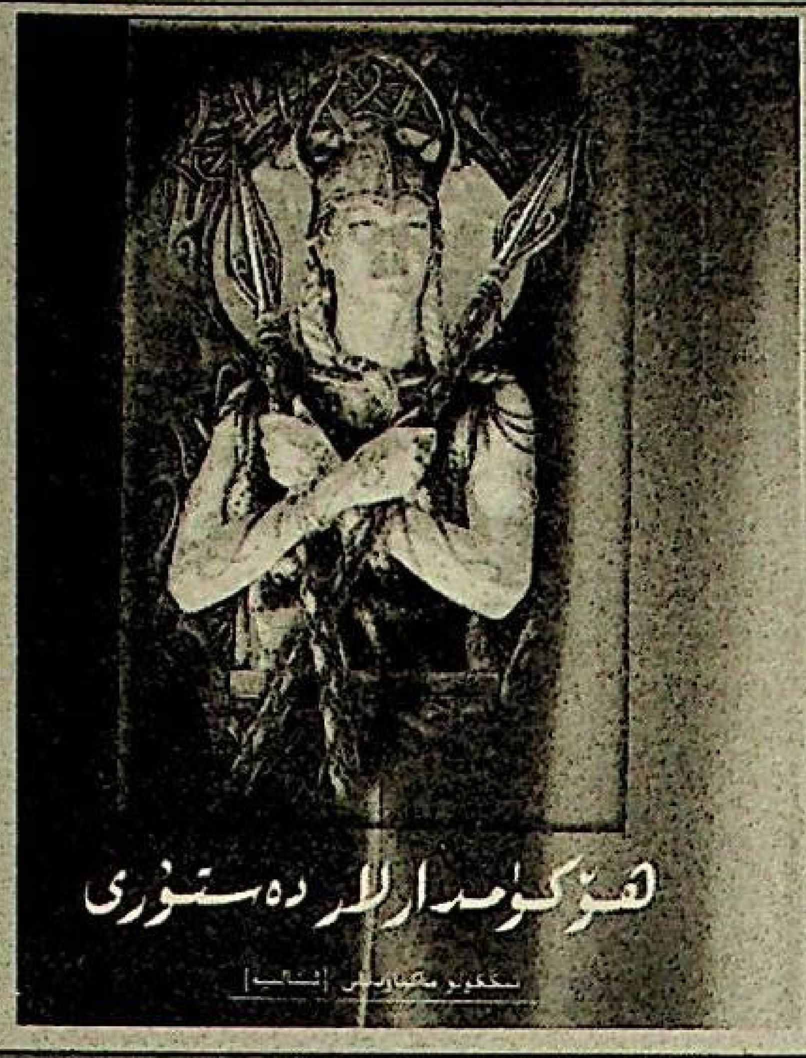

ئىستېلا قىلىنغان رايوننى

نىككولو ماكاۋېللى
(ئىتالىيە)

* ئىستېلا قىلىنغان رايون خەلقلىرىنى ئىمكان قەدەر پەپىلەش كېرەك. ئەگەر، بۇمۇ كار قىلمىسا، ئۇلارنى تۈپ يىلتىزىدىن قۇرۇتۇۋېتىش كېرەك. چۈنكى، بىر ئادەم زىيان ـ زەخمەتكە يېنىكرەك ئۇچرىسا، ئۇنىڭ ھامان بىر كۈنى قىساس ئېلىشقا قۇربى يېتىدۇ. ئەگەر، بىر ئادەمگە زەربە ئېغىر بولسا، ئۇ قىساس ئېلىشقا مەڭگۈ ئاجىز كېلىدۇ.

* ئەبەدىي توغرا بولغان مۇنداق بىر ئومۇمىي پرىنسىپ بار: كىم باشقىلارنى كۈچەيتىۋېتىدىكەن، ئۇ ئۆزى ـ ئۆزىنى ھالاك قىلغان بولىدۇ.

ئاتا مىراس پادىشالىق باشقۇرۇش ئۇسۇللىرىنى يېڭى قۇرۇلغان پادىشالىققا تەتبىقلىغاندا، ئىش تەس بولىدۇ. بىرىنچىدىن، ئەگەر بۇ يېڭى پادىشالىق پۈتۈنلەي يېڭى قۇرۇلغان بولماي، بەلكى قىسمەن جەھەتتىن يېڭى قۇرۇلغان بولسا (بۇنداق ھاكىمىيەت ئەمەلىيەتتە ئەبجەش ھاكىمىيەتتۇر)، بۇنىداق ئارىلاشما تەركىپلىك ھاكىمىيەت ئەسلىدە مەۋجۇت بولغان كاشىلىلار تۈپەيلى قالايمىقان بولۇپ كېتىدۇ. بىر ئادەمنىڭ ئوز ساھەسىدىن ئوڭۇشلۇق تىكلىشكىدە سەۋەب دەل مەزكۇر ئەل خەلقلىرىنىڭ باشقۇرۇشقا ئۇتۇش. ھالبۇكى ياخشىلاش ئارزۇسىدا ھاكىمىيەت ئالماشتۇرىدۇ. شۇڭلاشقا، مەزكۇر ئەل خەلقلىرى قولىغا قورال ئېلىپ ھوكۇمدارنىڭ ئەسلىدىكى ھوكۇمدارنى ئاغدۇرۇپ تاشلاپ، يېڭى ھوكۇمدارلىقنىڭ تىكلىنىشىگە يول ئاچىدۇ. بىراق، ئىش ئوتۈپ كېتىدىن كېيىن خەلق ئوز ھەرىكىتىنىڭ خاتا ئىكەنلىكىنى تونۇپ، ئالدانغانلىقىنى ھېس قىلىدۇ. ھاكىمىيەت ئالمىشىش ئۇلارغا ھېچ قانداق ئەۋزەللىكلەرنى ئەكەلمىگەن بولىدۇ. ئەكسىچە، خەلق ئوز ھالىنىڭ بۇرۇنقىدىنمۇ يامان بولۇپ كەتكەنلىكىنى كۆرىدۇ. بۇنداق ئاقىۋەتنىڭ سەۋەبى نېمە؟ بۇنىڭ سەۋەبى شۇكى، يېڭى ھاكىمىيەت ئۆزىنى مۇستەھكەملەش ئۈچۈن ئارمىيەسىنى ئىشقا سېلىپ، خەلققە بىر مۇنچە بالايى ئاپەتلەرنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. شۇنىڭ بىلەن، ھاكىمىيەت ئۆزىنىڭ يېڭى پۇقرالىرىنى رەنجىتىپ قويىدۇ.

بۇنىڭ ئاقىۋىتى شۇكى، سەن ئۆز ئەلىنىڭ ھاكىمىيىتىنى قولغا ئالغاندا زىيانكەشلىككە ئۇچرىغان بارلىق كىشىلەرنىڭ دۈشمەنلىكىگە ئايلىنىپ قالىسەن. بۇ چاغدا ھاكىمىيەتنى تىكلىشكە ساڭا ياردەم قىلغان كىشىلەر بىلەن سېنىڭ دوستلۇقۇڭمۇ بۇزۇلۇپ قالىدۇ. بۇ چاغدا سەن دوستلىرىڭنىڭ تەلەپلىرىنى قاندۇرالماي قالىسەن. شۇنداقلا ئۇلارغا نىسبەتەن قاتتىق قول بولالمايسەن، چۈنكى، سەن دوستلارغا قەرزدار بولۇش كېرەك دەپ ئويلايسەن. يېڭى ھوكۇمدارنىڭ قاتتىق قول بولالماسلىقىدىكى يەنە بىر سەۋەپ شۇكى، ئىستېلا قورال كۈچى قانچىلىك كۈچلۈك بولسىمۇ، ئۇ يېڭى ئالغان رايونغا كىرگەندە، شۇ رايون خەلقىگە ئاز ـ تولا ياخشى تەسىرات بېرىشى كېرەك. بولمىسا ئۇنىڭ ھاكىمىيىتى داۋام قىلالمايدۇ. بۇنىڭغا دائىر مىساللار ئاز ئەمەس: فرانسىيە پادىشاھى لۇئى 12 گەرچە مىلان كىنەزلىكىنى قىلىـ چىنى قانغا بۇيىمايلا ئېگىلىگەن بولسىمۇ، لېكىن، ئۇنىڭ مىلاننى قولدىن بېرىپ قويۇشىمۇ بىردەملىك ئىش بولغان. مىلانلىقلارنىڭ لۇئى 12نى سۈرۈپ چىقىرىش تۈزنجى ھەرىكىتىدە، لودوۋىكو سفوررزا لودوۋىكو سفوررزا (1476 ـ 1500) مىلان كىـ
(
نەزى. 1499 ـ ژىلى 8 ـ ئايدا فرانسىيە ئارمىيەـ سى مىلاننى بېسىۋالغاندا گېرمانىيەگە قېچىپ كەتـ كەن. 1500 ـ ژىلى مىلان خەلقى فرانسىيەگە قارـ شى قوزغىلاڭ كوتەردى. لودوۋىكو قايتىپ كېلىپ مىلاننى تاپشۇرۇۋالدى. ئاما، فرانسىيە ئارمىيەسـ ى تەرىپىدىن پەتىھ قىلىنىپ، تۈرمىدە ئۆلگەن.) ئارمىـ يەسىنىڭ ھەرىكىتىلا كۇپايە بولغان. چۈنكى، فرانسىـ يە پادىشاھىغا سېپىل قۇۋۇقلىرىنى ئېچىپ بەرگەن خەلق كېيىن ئارزۇ ـ ئۈمىتلىرىنىڭ كوپۇككە ئايلانـ غانلىقىنى كورۇپ، يېڭى پادىشاھنىڭ ئۆزلىرىگە قاـ رىتا ژۈرگۈزگەن شەپقەتسىز ھوكۇمرانلىقىغا قاراپ تۇرالمىغان.

تەبىئىكى، ئىسيان يۈز بەرگەن شۇ ئورۇنلار قايتا ئىستېلا قىلىنغاندىن كېيىن، بۇ رايونلارنىڭ قۇتۇـ لۇپ چىقىشى ئاسانغا توختىمايدۇ، چۈنكى ھوكۇمـ دار ئىسياندىن ئىبارەت بۇ ئەمەلىيەتنى بانا قىلىپ، ئىسيانچىلارنى قاتتىق قوللۇق بىلەن باستۇرىدۇ. گۇـ مانلىق ۋە خۇۋۇپلۇق شەخسلەرنى تېپىپ چىقىپ يوقىتىدۇ ـ دە، ھاكىمىيەتنى چىڭىتىدۇ. شۇڭا، فرانـ سىيە پادىشاھىنىڭ تۈنجى ئىستېلاسىغا ئايلىنىپ قالغان مىلاننىڭ قولغا قايتىپ كېلىشىدە گراف لودوـ ۋىكونىڭ چېگرادىكى قوزغىلىڭى كۇپايە بولغانىدى. بىراق، فرانسىيە پادىشاھى مىلاننى قايتا بېسىۋالغانـ دىن كېيىن مىلاننى قايتۇرۇۋېلىش بەسى مۇشكۇل بولدى. بۇنىڭ ئۈچۈن پۈتۈن دۇنيا فرانسىيەگە قارـ شى ھەرىكەتكە كېلىپ، فرانسىيە پادىشاھ ئارمىيەسىـ نى مەغلۇپ قىلىپ، فرانسىيەلىكلەرنى ئىتالىيەدىن قوغلاپ چىقىرىشى لازىم بولىدۇ. بىراق، تەئەججۈپـ كى، لۇئى 12 ئوزى ئىستېلا قىلغان مىلاننى ئۇدا ئىككى قېتىم قولدىن بېرىپ قويدى.

ئەندى فرانسىيە پادىشاھىنىڭ مىلاننى ئىككىنچى قېتىم قولدىن بېرىپ قويۇشىدىكى سەۋەپنى ۋە فرانـ سىيەنىڭ مىلاننى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن قوللىنىـ شى كېرەك بولغان چارىنى ياكى فرانسىيە پادىشاھى قوللىنالمىغان باشقا بىر ھوكۇمدارنىڭ قوللىنىشى مۇمكىن بولغان چارىنى سوزلەپ ئوتۈمىز.

مېنىڭ كوزىتىشىمچە، ئىستېلا قىلغۇچى دولەت بىلەن ئىستېلا قىلىنغۇچى دولەتنىڭ بىر بولسا ھەر ئىككىسى مىللەتداش ۋە تىلداشلاردىن بولىدۇ؛ بىر بولسا غەيرىي مىللەتداش، غەيرىي تىلداشلاردىن بوـ لىدۇ (ئۇلارنىڭ مىللىتى، ۋەتىنى ئايرىم بولىدۇ). ئەگەر، ئىستېلا قىلىنغان ئەلنىڭ خەلقلىرى ئىستېلاـ چىلار بىلەن ئوخشاش بىر مىللەتتىن بولسا، بولۇپمۇ، ئىستېلا قىلىنغان ئەل ئەركىن مۇھىتتا ئوتمىگەن بولـ سا، ئۇنداق ئەلگە بولغان ھوكۇمرانلىقنى داۋاملاشتۇـ رۇش ئوڭاي بولىدۇ،ھېچ قانداق كۈچ كەتمەيدۇ.ئەسـ لىدىكى دولەت خاقانىنىڭ ئەۋلاتلىرىنى يوقاتسىلا مۇستەملىكە ئەل ئەمىن تاپىدۇ. باشقا جەھەتتىن ئېـ لىپ ئېيتقاندا، ئىستېلا قىلىنغان رايوندىكى خەلقـ نىڭ ئەنئەنىسىنى ساقلاپ قېلىپ، ئەسلىدىكى ئۆرپى ـ ئادەتلىرىگە تەگمىسىلا، ئىستېلا قىلىنغان راـ يون خەلقلىرى يېڭى ھوكۇمدارنىڭ باشقۇرۇشى ئاستىدا تىپ تىنچ كېتىۋېرىدۇ. بۇنداق ئەھۋاللارنى كىشىلەر برېتان، بۇرگۇن، گاسكونى، نورماندىيە قاتارـ لىق رايونلارغا ئائىت مىساللاردىن ئۇچرىتىدۇ. (بۇ رايونلارنىڭ فرانسىيەگە تەۋە بولغان ۋاقتى مۇنداق: برېتان 1491 ـ ژىلى، بۇرگۇن 1477 ـ ژىلى، گاسـ كونى 1453 ـ ژىلى، نورماندىيە 1204 ـ ژىلى). بۇ رايونلار فرانسىيەگە ئۇزۇن مۇددەت قارام بولۇپ تۇرۇش ئاقىۋىتىدە، فرانسىيە زېمىنىنىڭ ئايرىلماس بىر قىسمى بولۇپ قالدى. باشتا يەرلىك خەلق بىـ لەن ئىستېلاچىلار ئوتتۇرىسىدا تىل جەھەتتىكى مۇـ ئەييەن پەرىق بولسىمۇ، لېكىن ئۆرپى ـ ئادەتلىرى ئومۇمەن بىردەك ئىدى. شۇڭلاشقا، ئىستېلاچىلار بىـ لەن ئىستېلا قىلىنغۇچىلار ئاسانلا بىرلىككە كېلىپ، ئىناق ئوتەلىگەندى. مەيلى كىم بولسۇن ئېگىلىگەن زېمىننى ساقلاپ قالىمەن دەيدىكەن، مۇنداق ئىكـ كى ئىشنى ئۇنتۇپ قالماسلىقى كېرەك: بىرى، ئىسـ تېلا قىلىنغان رايوننىڭ ئەسلى ھوكۇمدارىنىڭ ئەۋـ لادىنى ئۈزۈل ـ كېسىل يوقىتىشى كېرەك. يەنە بىرى، ئىستېلا قىلىنغان رايون خەلقلىرىنىڭ ئۇزۇن دەۋرلەردىن بېرى داۋام قىلىپ كېلىۋاتقان قانۇن ـ تۈزۈملىرىنى ۋە باج ـ ئالۋاڭ تۈزۈملىرىنى ھەرگىز ئوزگەرتمەسلىكى كېرەك. مۇشۇنداق قىلغاندا، ئانچە ئۇزاق ئوتمەيلا ئىستېلاچىلار بىلەن ئىستېلا قىلىنغۇـ چىلار بىر گەۋدىگە ئايلىنىپ، ئۇيۇلدەك بىر دولەت روياپقا چىقىدۇ.

ئەگەر، ئىستېلا قىلىنغان رايون خەلقى تىل، قانۇن، ئۆرپى ـ ئادەت جەھەتلىرىدە ئىستېلاچىلار بىلەن پەرىقلىق بولسا، قىيىنچىلىق ئىنتايىن زور بولىدۇ. بۇنداق ئەھۋال ئاستىدا، ئىستېلا قىلىنغان رايوننى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن تىرىشچانلىق ئامەت بىلەن بىرلىشىپ كەلگەن بولۇشى كېرەك. ئەڭ ياخشى ۋە ئەڭ ئىشەنچلىك ئۇسۇللارنىڭ بىرى شۇكى، ئىستېلاـ چى ئىستېلا قىلىنغان رايوندا ئولتۇراقلىشىشى كېـ رەك. بۇ ھوكۇمدارنىڭ ئاشۇ رايونغا بولغان ئىگىـ دارلىقىنى بىخەتەر قىلىدۇ ۋە ئۇزارتىدۇ. تۈركلەر گرېتسىيەدە ئەينە شۇنداق قىلغان. ئەگەر ئەينى ۋاـ قىتتا، تۈركىيە پادىشاھى گرېتسىيەگە بېرىپ ئۇزاق مۇددەت ئولتۇراقلاشمىسا، پادىشا ئىستېلا رايوننى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن ھەر قانچە قىلسىمۇ بىكارغا كەتكەن بولۇر ئىدى. بۇنىڭدىكى قائىدە ناھايىتى ئاددى. چۈنكى، يېڭى ھوكۇمدار ئىستېلا قىلىنغان جايدا تۇرسا، توپىلاڭ ۋە تەرتىپسىزلىك ئامىللىرى كورۇلسە، ھوكۇمدار ئۇلارنى دەرھاللا سىزىپ بىخ ھالىتىدە تىنچىتىشقا ئۈلگۈرەلەيدۇ. ئەگەر، ھوكۇمدار ئىستېلا قىلىنغان جايدا تۇرمىسا، ھوكۇمدار يۈز بەرـ گەن ئىشلارنى چوڭىيىپ كەتكەندە سېزىدۇ، ئۇ چاغـ دا، ھوكۇمدار كەسكىن تەدبىر قوللانسىمۇ، كېچىككەنـ لىكىدىن توپىلاڭنى بېسىقتۇرالمايدۇ. بۇ خىل ئەھـ ۋالدىن ساقىت بولۇشنىڭ ئېپى شۇكى، يەرلىك خەلقنى ئەمەلدارلارنىڭ زۇلۇمىدىن خالىي قىلىش، ئاۋامنى پادىشاھنىڭ خەيىر ـ ساخاۋىتىدىن بەھرـ دارلار تەرىپىدىن زىيان ـ زەخمەتكە يولۇقىنى يەر ۋە مۈلۈكلىرىنى كوچۈپ كەلگەن ئىشغالىيەتچىلەرگە مەجبۇرىي رەۋىشتە بېرىپ قويغان بىر قىسىم كىشـ لەردىن ئىبارەت بولۇپ، بۇلار ئىستېلا رايوندىكى ئاز ساندىكى ئاۋامغا ۋەكىللىك قىلىدۇ. بۇلار ئولتۇـ راقلىشىش جەھەتتە تارقاق ۋە نامرات كىشىلەر بولـ غاچقا، بىر تۇتاش كەيپىيات ھاسىل قىلالمايدۇ، نەـ تىجىدە ھوكۇمدارنىڭ ئىستېلا رايوندىكى كوپ سانلىق كىشىلەر زىيانـ زەخمەتكە يولۇقمىغانلىقتىن، زىيان ـ زەخمەتكە يولۇققان بايىقى ئاز ساندىكى كىـ شىلەرنى ئالداپ ـ پەپىلەشمۇ ئاسانغا توختايدۇ. ئۇـ نىڭ ئۈستىگە، زىيان ـ زەخمەتكە ئۇچرىغان بۇ ئاز ساندىكى كىشىلەر ئۆزلىرىنىڭ پۈتۈنلەي ۋەيرانچىلىقـ قا ئۇچرىغان كىشىلەردەك قىسمەتكە قېلىشىدىن ئەنـ سىرەپ، ژۇرەكزادىلىك ۋە ئېھتىياتچانلىق بىلەن ئىش تۇتىدۇ. يېڭى ھوكۇمدارنىڭ غەزىۋىگە قېلىشـ تىن قورقىدۇ.

ئومۇمەن، بۇ خىل مۇستەملىكە ھەرىكەتكە كوپ خىراجەت كەتمەيدۇ. ئۇ مۇقىم ۋە ئىشەنچلىك بولـ دۇ، زىيان ـ زەخمەتكە ئۇچرىغانلارنىڭ سانىمۇ ئاز بولۇپ، ھوكۇمدارنىڭ ھاكىمىيىتىگە قىلىشقا ئېگىشـ لىك بىر مەسىلىنى قىستۇرۇپ ئوتمەكچىمەن: ئىسـ تېلا قىلىنغان رايون خەلقلىرىنى ئىمكانقەدەر پەپـ لەش كېرەك، ئەگەر بۇمۇ كار قىلمىسا، ئۇلارنى تۈپ يىلتىزىدىن قۇرۇتۇۋېتىش كېرەك. چۈنكى، بىر ئادەم زىيان ـ زەخمەتكە يېنىكرەك ئۇچرىسا، ئۇنىڭ ھاـ مان بىر كۈنى قىساس ئېلىشقا قۇربى يېتىدۇ. ئەگەر، بىر ئادەمگە زەربە ئېغىر بولسا،ئۇ قىساس ئېلىشقا مەڭـ گۈ ئاجىز كېلىدۇ. شۇڭا، مۇمكىن قەدەر كىشىلەرگە زىيان ـ زەخمەت يەتكۈزمەسلىك كېرەك. يەتكۈزـ گەن ئەھۋال ئاستىدا، ئۇنى ئۈزۈلـ كېسىل يوقىتىپ تاشلاش كېرەك.

ئەگەر، مۇستەملىكە ھەرىكىتىنى ئىستېلا رايوندا ئەسكەر تۇرغۇزۇش تەرىقىسىدە ئېلىپ بېرىشقا توغـ را كەلسە،مۇقەررەر ھالدا دولەت غەزىنىسىنىڭ كوپ قىسمى ئىسراپ بولىدۇ. ئەمەلىيەتتە، بۇ چىقىم كوـ تەرمەيدۇ.بۇنداق بولغاندا، زىيان ـ زەخمەتكە ئۇچرىـ غانلار كوپ بولىدۇ. چۈنكى، ئارمىيە ئۇ يەر، بۇ يەرـ گە ژۇرۇش قىلىپ، يەرلىك پۇخرالار پېشكەللىككە يولۇقىدۇ. بۇنداق بولۇۋەرسە، كىشىلەر پادىشانىڭ دۈشمىنىگە ئايلىنىپ قالىدۇ. گەرچە، مۇستەملىكە ئەل خەلقلىرى بويسۇندۇرۇلغان بولسىمۇ، ئۇلارنىڭ ئوز دىيارىدا ياشاۋاتقانلىقىنى، ئۇلارنىڭ كېزى كەلـ سە پادىشاغا خۇۋۇپلۇق ھەرىكەتلەرنى ئويۇشتۇرالايـ دىغانلىقىنى نەزەردىن ساقىت قىلماسلىق كېرەك. شۇڭا، مەيلى قايسى نۇقتىدىن ئېيتمايلى، ئىستېلا راـ يوندا ئەسكەر تۇرغۇزۇش چىقىم كوتەرمەيدىغان قىـ لىق، ئاھالە كوچۇرۇش ئىنتايىن ياخشى چارىدۇر.

ئەگەر، بىر ھوكۇمدار ژۇقۇرىدا دېيىلگەندەك تىل، قانۇن، ئۆرپى ـ ئادەت جەھەتتىن ئوزلىرىگە يات بولغان بىر رايوننى ئېگىلىسە، ئۇنداقتا، ئۇ ئوزىنى ئاـ شۇ ئاجىز خوشنا ئەلنىڭ رەھبىرى ۋە ھىمايىچىسىگە ئايلاندۇرۇشى كېرەك. ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى قاۋۇل كۈچلەرنى ھەر خىل ئاماللار بىلەن ئاجىزلاشتۇرۇشى، ئوزىگە ئوخشاش كۈچلۈك چەت ئەل ھوكۇمدارلىرـ مەن قىلىپ، ئۇلارنى رازى قىلىش لازىم. شۇنداق بولغاندىلا، پادىشاھقا سادىق پۇخرالار پادىشانى تېـ خىمۇ قوغدايدىغان بولىدۇ، پادىشاغا يامان غەرەز ساقلىغان پۇخرالار پادىشادىن قورقىدىغان بولىدۇ. نەتىجىدە، بۇ ئەلگە خىرىس قىلىۋاتقان سىرتقى دۈشـ مەنلەر ھەرىكەت قىلىشقا پېتىنالمايدۇ. خۇلاسە كاـ لام شۇكى، ھوكۇمدار ئوزى ئىستېلا قىلغان جاينى ئېگىلەپ تۇرسىلا ئۇنى قايتۇرۇپ ئېلىش مۇشكۇل ئىش بولىدۇ.

يەنى بىر ئەۋزەل تاكتىكا شۇكى، ئىستېلا قىلىنغان رايوننىڭ مۇھىم بىر ـ ئىككى ئورنىدا مۇستەملىكە ھەرىكىتى ئېلىپ بېرىش كېرەك، بۇنداق قىلىش ئۇـ نۇملۇكتۇر. ئۇنىڭغا كوپ ئىختىسات كەتمەيدۇ. پەـ قەت ئازـ تولا خىراجەت بىلەنلا ئوز دولىتىنىڭ بىر قىسىم پۇخرالىرىنى ئىستېلا قىلىنغان رايونغا كوچۈرـ كىلى بولىدۇ. ئۇنداق قىلمىسا ئىستېلا رايوندا كوپ تۈركۈملەپ ئەسكەر تۇرغۇزۇشقا توغرا كېلىپ ئىختىـ ساتمۇ جىق كېتىدۇ. مۇستەملىكە جەريانىدا، ھوكۇمـ

قانداق باشقۇرۇش كېرەك؟

نىڭ تەسادىپىي ھالدا ئەتراپىدىكى ئاجىز دولەتلەرگە ھۇجۇم قىلىپ كىرىشىدىن ھەر ۋاقىت ئاگاھ بولۇشى كېرەك. رىيال تۇرمۇشتا مۇنۇ ئەھۋاللار يۈز بېرىپ تۇرىدۇ: ئۆز خاقانىدىن رازى بولمىغان كىشىلەر مەككارلىق ۋە قورقۇنچاقلىق بىلەن چەت ئەل كۈچلىرىنىڭ ئۆز ئېلىگە كىرىشىنى تەلەپ قىلىدۇ. بورىنى قوتانغا باشلاشتەك بۇنداق ئەھۋالنى رۇملۇقلارنىڭ يۇنانغا كىرىشكە دائىر ئىشلاردىن روشەن كورگىلى بولىدۇ. قىزىقارلىق يېرى شۇكى، رۇملۇقلار باشقا ئەللەرگە كىرگەندە، ھېمىشەم شۇ ئەلدىكى ئايرىم كىشىلەرنىڭ يوچۇق ئېچىپ بېرىشى بىلەن كىرگەندى. ئىشلار ھېمىشەم شۇنداق بولىدۇ: چەت ئەل كۈچلىرى مەلۇم بىر رايونغا ئۇسۇپ كىرگەندىن كېيىن، مەزكۇر رايوننىڭ ئاجىز كۈچلىرى ئۆز ھاكىمىيىتىنىڭ ھوكۇمدارلىرىدىن قانائەت تاپماي ياكى ئۇلارغا ھەسەت قىلىپ، تەجاۋۇزچى چەت ئەل كۈچلىرىنىڭ قوينىغا ئۆزىنى ئاتىدۇ. شۇڭلاشقا، ئىستېلاچى ئۇقتىسىدىن ئېلىپ ئېيتقاندا، ئەل بولغان رايونىدىكى ئاجىز كۈچلەرنى ئۆزىگە تارتىش كېرەك. چۈنكى، ئۇلار ئىستېلاچىلارنىڭ ھاكىمىيىتى بىلەن ئۆزى خالاپ سىڭىشىدۇ. ئىستېلاچى ئەينە شۇ كۈچلەرنىڭ زورىيىپ، كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئۆزىگە تەھدىت بولۇشىدىن ھەزەر ئەيلىشى كېرەك. ئىستېلاچى ئۆزىنىڭ كۈچىگە تايىنىپ، ئاجىز كۈچلەرنىڭ ماسلىششى بىلەن ئىستېلا رايونىدىكى كۈچلۈك كورۇھ - مەزھەپلەرنى ئۆزىگە بويسۇندۇرىدۇ ۋە ئۆزىنى ئاشۇ رايوننىڭ مەڭگۈلۈك ھوكۇمدارىغا ئايلاندۇرالايدۇ. ئەگەر، ئىستېلاچى بۇلارنى مۇۋاپىق ھەل قىلالمىسا قولغا كەلتۈرگەن ھەممە نەرسىلەرنى تېزلا قولدىن بېرىپ قويىدۇ. ئۇ مەزكۇر رايوننى باشقۇرغان ئەھۋالدىمۇ ئاۋارىچىلىق كوپ بولىدۇ.

بۇ جەھەتتە رۇملۇقلار ياخشى ئەمۇنىدۇر. رۇملۇقلار ئۆزى ئىستېلا قىلغان بارلىق رايونلاردا بۇ قائىدىلەرگە قاتتىق ئەمەل قىلدى. رۇملۇقلار ئىستېلا رايونغا مۇستەملىكە ۋۇرگۇزگەندە، ئاجىز، كىچىك ئەللەرنى سىلاپ - سىيپىدى، ئامما، ئۇلارنى كۈچەيتىۋەتمىدى. ئۇلار كۈچلۈك گورۇھلارنى ئاجىزلاشتۇرۇپ، چەت ئەل ھوكۇمدارلىرىنىڭ مەزكۇر رايونغا تەسىر كورسىتىشىگە يول قويمىدى ۋە باشقىلار. بۇ يەرگە كەلگەندە، مەن يۇنانغا دائىر مىساللارنى قەيت قىلىپ ئوتەي. ئەينى ۋاقىتتا، يۇناندىكى ئاركايالىقلار بىلەن ئاتېرىيالىقلار ھەمكارلىشىپ ماكېدون خانلىقىنى (ماكېدون خانلىقى - قېدىمكى بالقان يېرىم ئارىلىدىكى قۇللۇق تۈزۈمدىكى دولەت) بويسۇندۇردى. ئانتىئوكونى (ئانتىئوكو - مىلادىدىن بۇرۇن 223 - 187 - قېدىمكى سۇرىيە پادىشاسى، مىلادىدىن ئىلگىرى 192 - ژىلى گرېتسىيەگە يار - دەمچى ئەسكەر ئەۋەتكەن. مىلادىدىن بۇرۇنقى 190 - ژىلى رۇملۇقلاردىن مەغلۇپ بولغان.) قوغلاپ چىقاردى. شۇنداق بولسىمۇ، رۇملۇقلار ئاركايالىقلار بىلەن ئاتېرىيالىقلار ئەجرىگە يۈز قاراپ، ئۇلارنىڭ كۈچىيىشىگە يول قويۇۋەتكىنى يوق. ئەكسىچە، ئۇلارنىڭ زورىيىشىنى ئامالىنىڭ بارىچە توسىدى. رۇملۇقلارغا ھەمكارلاشقان پىلىپقا نىسبەتەن، پىلىپ گەرچە ئۆزىنىڭ رۇملۇقلارغا بولغان دوستلۇقىنى پەش قىلىپ سوزلىگەن بولسىمۇ، رۇملۇقلار ئۇنىڭغا رەھىم قىلماي جايلىۋەتتى. ئانتىئوكو كۈچلىرى شۇ قەدەر ئاجىز بولسىمۇ، رۇملۇقلار ئۇنى ھېچ قانداق مەرتىۋىگە ئېرىشتۈرمىدى. رۇملۇقلارنىڭ ژۇقۇرىقىدەك تەدبىرلىرىنى بارلىق ئاقىل ھوكۇمدارلار ئۈگىنىشكە تېگىشلىك: ھوكۇمدارغا نىسبەتەن ئېيتقاندا، ئۇنىڭ ئويلىشى لازىم بولغىنى كوز ئالدىدا كورۇنۇپ تۇرغان قىيىنچىلىقلارلا بولۇپ قالماستىن، ئەڭ مۇھىمى يۈز بېرىش ئېھتىمالى بولغان خۇۋۇپ - خەتەرلەر ھەققىدىمۇ باش قاتۇرۇشى كېرەك. بىر دانا ھوكۇمدار كەلگۈسىدىن بۇرۇن تۇغان تۇتۇشى، ھەر خىل خۇۋۇپلارغا نىسبەتەن ئالدىنى ئېلىش تەييارلىقىنى قىلىپ قويىدۇ. يېڭى بايقالغان ۋاقىتتىكى خۇۋۇپ - خەتەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئوڭاي، لېكىن خۇۋۇپ - خەتەرنىڭ ئەۋجى يېتىپ كەلگەندە ئىش تۇگەشكەن بولىدۇ. بۇ خۇددى كېچىكىپ بايقالغان ئۆپكە كېسىلىگە ئوخشايدۇ. دەسلەپكى باسقۇچتا كېسەلنىڭ بايقىلىشى تەس بولىدۇ. ئامما، دىئاگنوز قويۇپ بايقالسىلا داۋالاش قىيىنغا توختىمايدۇ. لېكىن، كېسەل ئەڭ باشتا تەكشۈرۈپ بايقالمىسا ۋە كېسەلگە لايىق رېتسىپ قوللىنىلمىسا، ئاي - كۈنلەر ئۆتۈپ كېسەل ئېغىرلاشقاندا بايقالسا، ئىش كېچىككەن بولىدۇ. بۇ قائىدىنى دولەتنىڭ چوڭ ئىشلىرىغا تەتبىقلىغىلى بولىدۇ. ئەگەر، بىر دولەتنىڭ ھوكۇمدارى دولەتتىكى يوشۇرۇن خۇۋۇپلارنى ئوتكۇرلۇك بىلەن ئالدىن سېزەلىسە(بۇنداق قىلىش ئەڭ دانا كىشىلەرگە نېسىپ بولىدۇ)،ئۇ يۈز بەرگۈسى ئىشلارنىڭ تەدبىرىنى ئالدىن تۈزەلەيدۇ. ئەگەر، ھوكۇمدار ئىنچىكە ۋە تىرىشچان بولمىسا، خۇۋۇپ - خەتەر ئاستا - ئاستا تەرەققىي قىلىپ، جان ھەلقۇمغا يەتكەندە قانچە قىلسىمۇ پايدىسى بولمايدۇ. شۇڭا، ئەينى دەۋردىكى رۇملۇقلار كەلمىش خۇۋۇپ - خەتەرنى ژىراقتىن بايقاپ، ئۇنى يوق قىلغان. ئۇلار ئۇرۇشتىن ساقلىنىش ئۈچۈن خۇۋۇپ - خەتەرلەرنىڭ يوشۇرۇن تەرەققىياتىغا قىلچە يول قويمىغان. چۈنكى، ئۇرۇش ساقلانغىلى بولمايدىغان ئىش. ۋاقىت سوزۇلسا، بۇنىڭ پايدىسى قارشى تەرەپكە بولىدۇ. رۇملۇقلار بۇنى ناھايىتى ياخشى چۈشەنگەچكە، ئەينى ۋاقىتتىكى ھەمكارلاشقۇچىلىرىدىن بولغان پىلىپ ۋە ئانتىئوكولارغا جەڭ ئېلان قىلىپ، ئىتالىيەدە كەلگۈسىدە ئۆزلىرىگە قارشى يۈز بېرىدىغان ئۇرۇشنىڭ ئالدىنى ئالغان. گەرچە، رۇملۇقلار ئەينى ۋاقىتتا بۇ ئىككى مەيدان ئۇرۇشتىن ساقلىنالىسىمۇ، ئۇنداق تاللاشتىن ۋاز كەچكەن. رۇملۇقلار بىز ھېمىشەم دانىشمەنلەرنىڭ ئاغزىدىن ئاڭلايدىغان: «كەينىگە تارتىشنىڭ خاسىيىتىنى كورۇپ باقىن» دېگەندەك ئىبارىلەرنى ئەزەلدىن ياقتۇرماتتى. ئەكسىچە، ئۇلار ئۆزىنىڭ ئىختىدارىغا ۋە پەخەسلىك بىلەن چىقارغان ھوكۇملىرىگىلا ئىشىنەتتى. چۈنكى، ۋاقىت ئۆزى بىلەن ئەگەشتۈرۈپ ھەممە نەرسىنى ئېلىپ كېلىدۇ: ئۇ ياخشى ئىشلارنىمۇ ئېلىپ كېلىدۇ. يامان ئىشلارنىمۇ ئېلىپ كېلىدۇ ياكى ھەر ئىككىسىنى تەڭلا ئېلىپ كېلىدۇ.

ئەندى بىز دىققەتنى فرانسىيەگە ئاغدۇرۇپ، تەكشۈرۈپ باقايلى، ئۇ ژۇقۇرىقىدەك قىلغانمۇ - يوق. مەن چارلىز ھەققىدە سوزلەپ ئولتارمايمەن، پەقەتلا لۇئى ھەققىدە توختىلاي. چۈنكى، لۇئىنىڭ ئىتالىيەنى ئېلىپ ياتقان ۋاقتى ئۇزۇنراق،ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇنىڭ قىلغان ئەتكەنلىرىنى كوزىتىشمۇ ئوڭايراق. كوزىتىشلەر ئارقىسىدا شۇنى بايقىدۇقكى، لۇئىنىڭ ھەرىكىتى يات بىر ئەلدە ھاكىمىيەت تۇتۇشتا قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلارغا تۇپتىن خىلاپ.

فرانسىيە پادىشاسى لۇئى دەل ۋېنېتسىيەلىكلەر باشلاپ كەلگەن بورە، ۋېنېتسىيەلىكلەر لۇئىنى تاجاۋۇز قىلدۇرۇش ئارقىلىق لومباردىيە (ئىتالىيەنىڭ بىر مەمۇرىي رايونى) نىڭ يېرىمىگە ئېرىشمەكچى بولغاندى. مەن بۇ يەردە فرانسىيە پادىشاسىنىڭ تەجاۋۇز قىلىپ كىرىپ، بىر قىسىم يەرلەرنى ئىگىلەۋالغانلىقى ھەققىدە سوزلەپ ئولتارماي. چۈنكى، ئۇ ئىتالىيەدە پۇت دەسسەپ تۇرالىغۇدەك بىرجاي ھازىرلىماقچى ئىدى،ئۇنىڭ ئۇستىگە ئىتالىيەدە ئۇنىڭ دوستلىرى يوق ئىدى. بۇرۇن پادىشا چارلىزنىڭ ھەرىكىتى قارشى ئېلىنمىغاچقا، لۇئىنىڭ ئىتالىيەدىن دوست تېپىش تىرىشچانلىقىمۇ ئىزچىل مەغلۇپ بولدى. لۇئىنىڭ باشقا ئىشلىرىدا خاتالىق سادىر بولمىغان بولسا، ئۇنىڭ ئىتالىيەگە باستۇرۇپ كىرىشتىكى مۇددىئاسىمۇ ئەمەلگە ئاشقان بولاتتى. پادىشا چارلىز قولدىن بېرىپ قويغان شانۇ - شەۋكەتنى پادىشا لۇئى لومباردىيەنى ئېگىلەش بىلەن قايتا قولغا ئالدى. رىنايا ئۇنىڭغا باش ئەگدى. فلورېنسىيەلىكلەر دوستقا ئايلاندى. ماركىز مانتۇما، كىنەز فېرراراۋ، ۋانتىئورى، فىلىق خانىم، لوردفائېنزا، پاسسارو، رىملى، كامارىلو، پىئومبىنو (بۇ كاتتىلار ئىتالىيەدىكى ھەر قايسى شەھەر دولەتلىرىنىڭ ھوكۇمدارلىرى) قاتارلىق ئاقسوڭەكلەر ھەمدە لۇككالىقلار، پىسالىقلار، سىينالىقلار لۇئىغا دوستلۇق قولىنى ئۇزاتتى. ۋېنېتسىيەلىكلەر ئۆزلىرىنىڭ شۇم غەرىزى تۈپەيلىدىن كېلىپ چىققان يامان ئاقىۋەتنى پەقەت شۇ چاغدىلا چۈشەندى! ئۇلار لومباردىيەنىڭ بىر قىسىم كىچىك شەھەرلىرىگە ئېرىشىش ئۈچۈن ئىتالىيەنىڭ ئۈچتىن ئىككى قىسىم زېمىنىنى فرانسىيەنىڭ باشقۇرۇشىغا تۇتۇپ بەردى!

قېنى، قىياس قىلىپ باقايلى، ئەگەر فرانسىيە پادىشاسى لۇئى مەن ژۇقۇرىدا قەيت قىلىپ ئوتكەن ئىستېلا رايوننى باشقۇرۇش تەدبىرلىرى بويىچە ئىش تۇتقان بولسا، ئىتالىيەدە ئېرىشكەن زېمىن، دوستلۇق،ئابروي قاتارلىقلارنى ھېچ قانچە كۈچ سەرىپ قىلمايلا ساقلاپ قالالايتتى. گەرچە، لۇئىنىڭ ئىتالىيەدىكى دوستلىرى كوپ بولسىمۇ، ئۇلار زەئىپ ۋە قورقانچاق بولۇپ، بەزىلىرى دىنىي ھاكىمىيەتتىن، يەنە بەزىلىرى ۋېنېتسىيەلىكلەردىن قورقاتتى. شۇڭا، ئۇلار لۇئىغا ئەگەشمىسە بولماتتى. لۇئى ئۆزىگە ئەگەشكەن ئەينە شۇ دوستلىرىغا تايانغان بولسا، ئىتالىيەدىكى باشقا كۈچلۈك گورۇھلارنى ئاسانلا بەربات قىلالايتتى. كىشىنى ئىنتايىن ئەپسۇسلاندۇرىدىغىنى شۇكى، لۇئىنىڭ قىلغان - ئەتكەنلىرى دەل بۇنىڭ تەتۈرىچە بولدى. پادىشا لۇئى مىلانغا كىرگەندىن كېيىن ئۆز ھاكىمىيىتىنى تۇگەشتۈرىدىغان ئىشنى قىلغان: پاپا ئالېكساندىرنىڭ (پاپا ئالېكساندىر - ئەسلى ئىسمى رودرىگو بورجىئا - 1413 - 1503.ئۇ پارا بېرىش ئارقىلىق رىم پاپاسى بولغان. ئۇ تەختتە ئولتۇرغاندا پاپىنىڭ ھوقۇقى كونسايىن ئاددىيلاشقان، ئۇ نىكاھسىز تاپقان ئوغلى چىسارى بورجىئا - مەشھۇر كىنەز ۋالونتىنو - ئارقىلىق دىنىنى قوغدىغۇچى سۈپىتىدە ئىتالىيەنىڭ رومانا رايوننى ئۆزىگە قارىتىۋالدى.)رومانانى بېسىۋېلىشىغا ياردەم قىلدى. ئۇ شۇنداق قىلىش ئارقىلىق ئىتالىيەدىكى دوستلىرىدىن ۋە ئۇنىڭ قوينىغا ئۆزىنى ئاتقان كىشىلىرىدىن ئايرىلىپ قالغانلىقىنى، ئۆزىنى ئۆزى ئاجىزلاشتۇرغانلىقىنى ئويلاپ يەتمىگەندى. بۇ يەردىكى دىنىي ھاكىمىيەتلەر ئەسلىدىلا ئۆزىنىڭ ئالاھىدە ھوقۇقى بىلەن زور ئىناۋەتكە ئىگە ئىدى. ئەمدىلىكتە بولسا فرانسىيە پادىشاسى ئۇلارغا غايەت زور ئۆرپ - ئادەت ھوقۇقىنى بېرىۋەتكەندى. بۇ خۇددى يولۋاسقا قانات چىقىرىپ قويغاندەك بىر ئىش بولدى. فرانسىيە پادىشاسى بىرىنچى قېتىملىق خاتالىقنى ئوتكۈزۈپ بولغاندىن كېيىن يەنە كەينى - كەينىدىن خاتالىق ئوتكۈزۈشكە مەجبۇر بولدى. ئاخىرىدا ئۇ ئالېكساندىرنىڭ تېسكارانى ئېگىلەۋېلىشتەك قارا نىيىتىنى توسۇش ئۈچۈن ئۆزى ئىتالىيەگە ئاتلىنىشقا مەجبۇر بولدى.

پادىشا لۇئىنىڭ خاتالىقى مۇنداق: ئۇ رۇم دىنىي ھاكىمىيىتىنىڭ كۈچىنى ئاشۇرۇۋەتتى ھەم ئۇرغۇن دوستلىرىدىن ئايرىلىپ قالدى. تېخى بۇ ئاز كەلگەندەك ناپلېس پادىشالىقىغا كوز تىكىپ، ئۇنى ئىسپانىيە پادىشاسى بىلەن تەڭ بولۇشمەكچى بولدى. پادىشا لۇئى ئىتالىيەنىڭ خوجايىنى بولۇپ تۇرۇقلۇق ئۆزىگە پۇت ئاتىدىغان يەنە بىر كۈچنى پەيدا قىلدى. شۇنىڭ بىلەن، لۇئى بويسۇندۇرغان جايدىكى قارانىيەتلەر ئۆزلىرىنىڭ دەرت - ھەسرىتىنى توكۇدىغان خوجايىنغا ئېرىشىۋالدى. ئەسلىدە پادىشا لۇئى بويسۇندۇرۇلغان رايوننىڭ ھوكۇمدارىنى ۋەزىپىسىدە قويۇۋېرىپ،ئۇنى ئۆزىگە ئولپان تولەتكۈزگەن بولسا بولاتتى. بىراق، لۇئى ئۆزىگە ئولپان تاپشۇرۇشقا تېگىشلىك ئادەمنى (ناپلېس ئاراگان پادىشاسى فېدىرىكو 1 - نى كورسىتىدۇ.) قوغلىۋېتىپ، ئۆزىنى قوغلىۋېتەلەيدىغان يەنى بىر ئادەمنى - ئىسپانىيە پادىشاسىنى - باشلاپ كەلدى.

باشقىلارنىڭ زېمىنىگە ئېرىشىش ئادەملەردە بولىدىغان ئىنتايىن تەبىئىي ئارزۇ، كىشىلەر بۇ ئارزۇنى كۈچى يېتىدىغان دائىرىدە ئەمەلگە ئاشۇرغاندا، ئەيىبلەشكە ئەمەس، بەلكى ماختاشقا سازاۋەر بولىدۇ. لېكىن، ئارمانغا لايىق دەرمان بولمىغان ئەھۋال ئاستىدا ئۇرۇنۇش قىلسا، ئۇنىڭ نەتىجىسى بۇ خىل قىلمىشنىڭ تەنبىھلەشكە تېگىشلىك ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلايدۇ. ئەگەر، فرانسىيە پادىشاسى ئەينى ۋاقىتتا ناپلېسقا ئۆز كۈچىگە تايىنىپ ئېرىشەلىگەن ئىكەن، ئىسپانىيە پادىشاسى بىلەن بولۇشۇۋېلىش ئۈچۈن ھەمكارلاشماسلىقى لازىم ئىدى. فرانسىيە پادىشاسىنىڭ ۋېنېتسىيەلىكلەر بىلەن بىرلىكتە لومباردىيەنى بولۇشۇۋېلىشى فرانسىيە پادىشاسىنىڭ ئىتالىيەدىن ۋىگنە پاتقۇدەك ئورۇنغا ئېرىشىۋېلىشىنى ئويلىغانلىقىدىن دېرەك بېرىدۇ دېيىلسە، بۇ توغرا بولىدۇ. شۇنداق بولغاندا، فرانسىيە پادىشاسىنىڭ ناپلېسنى ئىككىنچى قېتىم ئىسپانىيە پادىشاسى بىلەن بىرلىشىپ بولۇشۇۋېلىشى خاتا بولىدۇ. چۈنكى، ئىككىنچى قېتىمقىسىدا ئەقىلگە مۇۋاپىق ئاساسلار كام.

شۇنداق قىلىپ، پادىشا لۇئى بەش قېتىم خاتالىق ئوتكۈزگەن بولدى: زەئىپ گورۇھلارنى يوقىتىپ، ئىتالىيەدىكى كۈچلۈك گورۇھلارنىڭ كۈچىنى تېخىمۇ زورايتىۋەتتى. كۈچ - قۇدرەتكە ئىگە تائىپىلارنى (ئىسپانىيە پادىشاسى فېردىناندو 2 - نى كورسىتىدۇ) ئىتالىيەگە باشلاپ كىردى. ئىتالىيەدە ئۆزى پۇت قويۇپ تۇرمىدى، ئىتالىيەگە قارىتا مۇستەملىكە سىياسىتى ئېلىپ بارمىدى. ئۇ ئەينە شۇنداق خاتالىقلارنى سادىر قىلغان بولسىمۇ، ۋېنېتسىيەلىكلەرنىڭ زېمىنىنى تارتىۋېلىشتەك ئالتىنچى خاتالىقنى ئوتكۈزۈشى سەۋەبلىك ئۇنىڭ بۈيۈك شان - شوھرىتىنىڭ ھايات چېغىدىلا سۇنۇشى ناتايىن ئىدى. ئەگەر، ئۇ رۇم دىنىي ھاكىمىيىتىنىڭ كۈچىنى كەڭەيتىۋەتمىگەن بولسا، ئىسپانىيەلىكلەرنى ئىتالىيەگە باشلاپ كەلمىگەن بولسا، ۋېنېتسىيەلىكلەرنىڭ پادىشاسى لۇئىغا باش ئۇرۇشى مۇقەررەر ئىدى. لۇئى ژۇقۇرىقىدەك سەۋەنلىكلەرنى ئوتكۈزگەنكەن، ۋېنېتسىيەنىڭ ھالاكىتىگە قاراپ تۇرمىسا بولاتتى. ۋېنېتسىيەلىكلەر كۈچەيسە باشقىلارنىڭ لومباردىيەگە كوز تاشلىشىغا يول قويماتتى. چۈنكى، ۋېنېتسىيەلىكلەر ئۈچۈن ئېيتقاندا، لومباردىيەگە پەقەت ئۆزىلا خوجايىن بولۇشى كېرەك ئىدى. يەنە باشقا دولەتلەرمۇ لومباردىيەنى فرانسىيەنىڭ قولىدىن ۋېنېتسىيەلىكلەرگە ئېلىپ بېرىشنى خالىماتتى. چۈنكى، چەت ئەل كۈچلىرىنىڭ ھەر ئىككىسى بىلەن دۈشمەنلەشكۈدەك قۇدرىتى يوق ئىدى.

بەزىلەر فرانسىيە پادىشاسى لۇئىنى ئاقلاپ، ئۇنىڭ رومانانى پاپا ئالېكساندىر 6 گە بېرىۋېتىشى، ناپلېسنى ئىسپانىيەگە بېرىۋېرىشى ئۇرۇشتىن ساقلىنىش ئۈچۈن دېيىشىدۇ. بۇنىڭغا مېنىڭ بېرىدىغان جاۋابىم مۇنداق: بىر ھوكۇمدار ئۇرۇشتىن ساقلانماقچى بولىدىكەن، قالايمىقانچىلىقنىڭ يۈز بېرىشىگە يول قويماسلىقى كېرەك. چۈنكى، ئۇنداق قىلىش بىلەنلا ئۇرۇشتىن ساقلانغىلى بولمايدۇ. ئۇرۇشنىڭ پارتلاش ۋاقتىنى كەينىگە سۈرۈشنىڭ پايدىسى يوق.ئېھتىمال، بەزىلەر فرانسىيە پادىشاسى لۇئىنىڭ پاپىغا ياردەم بېرىپ، ئۇنىڭ ئىشلىرىغا يار - يولەك بولۇشى پاپىنىڭ پادىشا لۇئىنىڭ نىكاھىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇشقا قوشۇلغانلىقى، شۇنداقلا رۇئاننىڭ كاردىنال بولۇشىنى شەرت قىلغانلىقى (لۇئى 12 پاپا ئالېكساندىرنىڭ ئېتىراپ قىلىشىغا ئېرىشكەندىن كېيىن، خوتۇنى جوۋەننا - لۇئى - 11 نىڭ قىزى، چارلىز 8نىڭ سىڭلىسى- بىلەن ئاجرىشىپ،1499- ژىلى چارلىز 8 - نىڭ تۇل قالغان خوتۇنى (بىرىتان خانىشى ئاننى) بىلەن توي قىلدى - دە. بىرىتاننىڭ كىنەزلىك ھوقۇقىنى قولغا كەلتۇردى. بۇنىڭغا جاۋابەن لۇئى پاپىنىڭ روماناغا ھۇجۇم قىلىشىنى قوللىدى.) دەپ ئىزاھلىشار. بۇنىڭغا قارىتا، ھازىرچە جاۋاپ قايتۇرماي، ھوكۇمدارلارنىڭ شان - شەرىپى ھەققىدىكى باياناتلاردا چۈشەنچە بەرمەكچىمەن.

فرانسىيە پادىشاسى لۇئىنىڭ لومباردىيەنى قولدىن بېرىپ قويۇشى ئۇنىڭ ژۇقۇرىدا دېيىلگەن ئىستېلا رايوننى ساقلاپ قېلىشتا رىئايە قىلىشقا تېگىشلىك قائىدىلەرگە سەل قارىغانلىقىدىن بولغان. شۇڭا، ئۇنداق بولۇشىنىڭ ھېيران قالغۇدەك يېرى يوق، ئۇ ئەقىلدىن تاشقىرى ئىشلار ئەمەستۇر. ۋالونتىنو (پاپا ئالېكساندىر 6 نىڭ ئوغلى، كىشىلەر ئۇنى چىسارى بورجىئا دېيىشىدۇ)رومانانى ئېگىلەپ تۇرغان مەزگىلدە، مەن نانتىتا كاردىنال رۇئان ھەزرەتلىرى بىلەن سوھبەتتە بولغىنىمدا (1500 - ژىلى ماكياۋېللى فرانسىيە ئوردىسىغا تۇنجى قېتىم بېرىپ، كاردىنال رۇئان بىلەن سوھبەتلىشىش پۇرسىتىگە ئېگە بولغان.)ئۇ مۇشۇ خىل تارىخىي ھادىسىلەر ھەققىدە مۇنداق دېگەنىدى: ئىتالىيەلىكلەر ئۇرۇشنى چۈشەنمەيدۇ، مەن ئۇنىڭغا جاۋابەن، فرانسىيەلىكلەر سىياسەتنى چۈشەنمەيدۇ ئەگەر چۈشەنسە، رۇم دىنىي ھاكىمىيىتىنىڭ كۈچىيىپ كېتىشىگە يول قويمىغان بولاتتى. ئەمەلىيەتتە، رۇم دىنىي ھاكىمىيىتى بىلەن ئىسپانىيەلىكلەرنىڭ كۈچىيىپ كېتىشىنى فرانسىيەلىكلەر ئۆزى كەلتۈرۈپ چىقاردى. فرانسىيەنىڭ ۋەيران بولۇشىنى ئۇنىڭ رەقىبلىرى كەلتۈرۈپ چىقاردى. بۇنىڭدىن بىز ئەبەدىي توغرا بولغان مۇنداق ئومۇمىي پرىنسىپقا ئېرىشىمىز: كىم باشقىلارنى كۈچەيتىۋېتىدىكەن، شۇ ئۆز - ئۆزىنى ھالاك قىلغان بولىدۇ. چۈنكى، بۇنداق كۈچىيىش سۇيىقەست ياكى زورلاۋانلىقتىن كەلگەن بولغاچقا، كۈچەيگۈچى ئىزچىل تۇردە گۇمان مەۋقەسىدە بولىدۇ.

خىتاي مافىيەسى

خىتايدىكى ئۇيۇشقان جىنايەتچىلىك دائىرىلىرى غەيرىي ئۆپكە ئاغرىقى ۋىرۇسىغا قارشى دورا كەشىپ قىلغان ئادەمگە بىر مىللىيون دوللار مۇكاپات ۋەدە قىلماقتا. «ئارگۇمېنتى ئى فاكتى» ھەپتىلىكى ئوبزورچىسىنىڭ بېجىندىن يازغان ماقالىسى.

غەيرىي ئۆپكە ئاغرىقى ۋىرۇسى مۇناسىۋىتى بىلەن شەرقىي - جەنۇبىي ئاسىيادە ئۆرج ئالغان ئۇمۇمىي تەشۋىشلىك ۋاڭ - چۇڭلار كورۇنۇشىدە رېيتېر ئاگېنتلىقىنىڭ: شاڭگاڭدىكى مافىيە گۇرۇھلىرى (ئادەتتە ئەنئەنىۋى رەۋىشتە «ئۈچلۈكلەر» دەپ ئاتىلىدۇ) ئەجەللىك ئاغرىققا دورا تاپىدىغان دوختۇرغا بىر مىللىيون دوللار مۇكاپات بېرىدىغانلىقى توغرىلىق ئېلان قىلغانلىقى خەۋىرى ئەمەلىيەتتا ئەھمىيەتسىز ئۆتۈپ كەتتى. ھەتتا «ئۈچلۈكلەر» لىدېرلىرىنىڭ بىرى ۋاكسىنا كەشىپ قىلىش ئۈستىدە ئىشلەۋاتقان بارلىق ئالىملارغا ھامىلىق قىلىشقا ۋە شۇنداقلا لازىملىق لابوراتورىيەلەرنى سالدۇرۇپ بېرىشكە تەييار ئىكەنلىكىنى بىلدۈردى. خىتايدا مافىيە ئۈچۈن بۇ، غەيرىي بىر ھادىسە بولۇپ، ئېھتىماللىقى، ئۇ ھېچ كىمنى ھەيران قالدۇرمىدى، چۈنكى خىتاي جىنايى دائىرىلىرىنىڭ ئىلمىي كەشپىياتلارغا نىسبەتەن قىزىقىش بىلدۈرۈۋاتقانلىقىنىڭ بۇ بىرىنچى ھادىسىسى ئەمەس.

بىز خىتاي مافىيەسى توغرىلىق ئامېرىكىنىڭ «ئەجەللىك قورال - 4» تىپىدىكى سەرگۈزەشتىلىك فىلىملىرى ئارقىلىق بىلىمىز، ئۇنىڭدا ئاكتيور مىل گىبسون «ئۈچلۈكلەر»بىلەن كۆرەشىدۇ ۋە چوقۇم ئۇلار ئۈستىدىن غالىب چىقىدۇ. لېكىن ئەمەلىيەتتا خىتاي مافىيەسىنىڭ يوشۇرۇن بىرلەشمىلىرى نېمىدىن ئىبارەت؟ بىرلىرى ئۆز ئىمزانىڭ جىنايەتچىلىرىمىز يېتىپ ئېشىۋاتقاندا ئۇلار توغرىلىق بىزنىڭ نېمە ھاجىتى، دېيىشىمۇ مۇمكىن. لېكىن بۇ يەردە گەپ شۇنىڭدىن ئىبارەتكى، «ئۈچلۈكلەر» ئاللىقاچان روسسىيە جىنايەتچىلىكىنىڭ بىر قىسمىغا ئايلاندى - خىتاي مافىيەسى پىرىمورىيى ئورمانلىرىدا كېسىلىدىغان ياغاچنىڭ چەت ئەلگە چىقىرىلىشىنى نازارەت قىلماقتا، شاڭگاڭدىكى روسسىيەلىك پاھشىۋاز ئاياللار ئۈستىدىن «رەھبەرلىك» قىلىدۇ، روسسىيە تەۋەسىگە ئۇن مىڭلىغان قارا ئوبۇزلارنى ئەۋەتىدۇ. خ خ ج دىكى قاتتىق ھاكىمىيەتمۇ ئاخىرقى 50 ژىل داۋامىدا بۇ مافىيەنىڭ قۇدرىتىنى ئازراق بولسىمۇ ئاجىزلاشتۇرۇشقا مۇمكىن بولمىدى.

ئۈچ موناخ جەمىيىتى

— «ئۈچلۈكلەر» ئۈستىدىن غالىبىيەت قازىنىش توغرىلىق ئېيتىش مۇمكىنمۇ؟ چەت ئەللىككە بۇنى چۈشىنىش قىيىن، لېكىن خىتاينىڭ ئۆزى قانچىلىك مەۋجۇت بولغان بولسا، بىزنىڭ مافىيەمۇ شۇنچىلىك مەۋجۇت، - دەپ مېيىغدا كۈلدى ماگا قاراپ ماكائۇ شەھەرلىك ساقچى مەتبۇئات خىزمىتى بۆلۈمىنىڭ باشلىقى ۋېي ۋاڭ. - ئەگەر ئۇنى ئىككى مىڭ ژىل ئىچىدە يوقىتالمىغان بولساق، ئۇنداقتا بىز ھازىر نېمە توغرىلىق پاراڭ قىلىشىمىز مۇمكىن؟ ماۋزېدۇڭ ھوكۇمرانلىق قىلغان دەۋرنىڭ بېشىدا بۇ مۇئامىلىنى تۈپ ئاساسىدىن ھەل قىلىشنى قارار قىلدى - ئاساسىي مافىيە گۇرۇھلىرىنىڭ باشلىقلىرىنى ئېتىپ تاشلىدى. نەتىجە قانداق بولدى؟ دادىلىرىنىڭ ئورنىنى دەررۇ باللىرى ئىگىللىدى. ئەندى ئۇلارنى ئېتىپ ئۆلتۈرگەنمىدۇ، ئۇلارنىڭ ئورنىنى ئىنىلىرى ئىگىللىدى: بارلىق مافىيەنى ئېتىپ تۈگىتىش قىيىن بولۇپ چىقتى. ئۇزلىرى مەۋجۇت بولغان يۈزلىگەن ژىللار داۋامىدا «ئۈچلۈكلەرنىڭ»ھوقۇق - تەرتىپ ئورگانلىرىغا تاقابىل تۇرۇشىنىڭ ناھايىتى نادىر تەجرىبىسى توپلاندى. ئەگەر بىز ئۇلارنىڭ لىدېرلىرىنى قولغا ئالساق - «ئۈچلۈك» مېخانىزمىدىكى بىرمۇ ۋىنتىنىڭ بۇزۇلمايدۇ.

خىتايدىكى ئۇيۇشقان مافىيە، ئۇنى يوقىتىۋېتىشكە قانچىلىك ئۇرۇنۇشلار قىلىنمىسۇن، ئۇ خىتاي ئىمپېرىيەسىدىنمۇ، خىتاي جۇمھۇرىيىتىدىنمۇ ئۇزاق ياشىدى، شۇنىڭغا گۇمان قىلماسلىق كېرەككى - ئەگەر لازىم بولسا، ئۇ كوممۇنىستلاردىنمۇ ئۇزاق ياشايدۇ.

كوممۇنىستلاردىنمۇ ئۇزاق ياشايدۇ

بېجىن كوچىلىرىدا پات - پاتلا بەستىلىك، قوللىرىغاباش سۈيىگى، ئەجدىھار ۋە كوز ئەيىنەكلىك ئىلان سۈرەتلىرىنى رەڭلىك قىلىپ چېكىۋالغان ياشلارنى ئۇچرىتىش مۇمكىن. كام دېگەندە 2500 ژىل داۋامىدا مەملىكەتتە ھەرىكەت قىلىۋاتقان ئۇيۇشقان مافىيە - «ئۈچلىكلەرنىڭ» پىدائىلىرى ئەينە شۇلاردۇر! ئىمپېراتور چىڭ شىخۇئا (مىلادىدىن ئىلگەركى 221 - 210 - ژىللار) پادىشالىق قىلغان دەۋىردە قاراقچىلار ۋە قۇل سودىگەرلىرىنىڭ ئۇششاق گۇرۇھلىرى «نىلۇفەر سايىسى» نامى ئاستىدا ئۈچ چوڭ بىرلەشمىگە بىرلىشىشكە قارار قىلدى. لېكىن خىتاي مافىيەسى پەقەت 17 - ئەسىردىلا «ئۈچلىك» نامىغا ئېگە بولدى. 1644 - ژىلى مانجۇرلارنىڭ چىڭ سۇلالىسىنىڭ كوچمەن چەۋەندازلىرى خىتاينى بېسىۋالدى ۋە ئۆزىنىڭ كۆرەش سەنئىتى بىلەن مەشھۇر بولغان شائولىن موناستىرىنى ۋەيران قىلىۋەتتى. ئۇزۇق - تۈلۈك ئېلىپ كېلىشكە كەتكەن ئۈچ موناخلا تىرىك قالغان. بۇ ئۈچى قايتىپ كېلىپ، ئىس-تۈتەك چىقىپ تۇرغان خارابىلارنى ۋە ئۇقيادا ئۆلگەن ئۆز يولداشلىرىنىڭ جەسەتلىرىنى كوردى. خالاس. ئەينە شۇ ئۈچ موناخ «ئادالەتلىك ئۈچۈن يەر، ئادەم ۋە ئاسمان ئىتتىپاقىنى» - دەسلەپكى «ئۈچلىكنى» قۇردى. يېڭى مەخپىي جەمىيەتنىڭ جەڭگاۋار ياچېيكىلىرى پۈتكۈل مەملىكەتكە قانات يايدى، بارلىق دۇكاندارلار ئۇلارغا سېلىق تولەيدىغان بولدى، بۇنىڭغا مانجۇ باسقۇنچىلىرىغا قارشى كۈرەشىۋاتقان «ئۈچلىكلەر» پارتىزانلىرىنىڭ ئوترەدلىرى ئۈچۈن قورال سېتىپ ئېلىناتتى. موناخلار ئۆلگەندىن كېيىن ئۇلارنىڭ ئىزباسارلىرى قاتتىق ئىنتىزام، قەتئىي بوي سۇنۇش بىلەن مۇستەھكەملەنگەن تەشكىلات ۋە ھەر قانداق بويرۇقنى ئورۇنلاشقا تەييار تۇرىدىغان تەرەپدارلارغا ئېگە بولدى. لېكىن «ئۈچلىكنىڭ» يېڭى لىدېرلىرى جەمىيەت تەرىپىدىن ئېلىنىۋاتقان مالىيەۋىي مەبلەغ مانجۇرلارغا قارشى كۆرەش قىلىشقا يېتىشمەيدىغانلىقىنى بانە قىلىپ، پارتىزانلىق ئۇرۇشنىڭ ئورنىغا قۇل سودىسى، قاراقچىلىق، قانۇنسىز ئالتۇن لاقچىسى،

چىقىرىش ۋە رىقابەتلىق قىلىش بىلەن شۇغۇللىنىشقا باشلايدۇ. نەق ئەينە شۇ چاغدا «ئۈچلىك» مافىيەگە ئايلانغان ئېدى.

پسىخولوگلار مافىيە خىزمىتىدە

ئاللىقاچان مىڭلىغان ئايرىم گرۇھلارغا پارچىلىنىپ كەتكەن ھېلىقى «ئۈچلىكلەر» (ئۇلارنىڭ ئۇمۇمىي سانى 1 مىللىون 200 مىڭ ئادەمنى تەشكىل قىلىدۇ). ھازىر خىتايدىكى بارلىق يوشۇرۇن تىجارەتنى تولۇق نازارەت قىلماقتا. گېروئىن ۋە ئەپيۇن يەتكۈزۈپ بېرىش، ۋاليۇتىنىڭ «قاراگۇ بازىرى»، شاڭگاڭ ۋە ماكائونىڭ پاھشىۋازلىق ئۆيلىرىگە روسسىيەنىڭ ۋە ئۇكرائىنىنىڭ يېنىك مىجەز ئاياللىرىنى ئەۋەتىش، قورال - ياراق سودىسى، يەرلىك تىجارەتچىلەر ئۈستىدىن «ھامىيلىق» قىلىش ئوخشاش ئىشلار شۇلارنىڭ قولىدا. ھەر ئاينىڭ ئاخىرىدا خىتاي سودىگەرلىرىگە «ئۈچلىكنىڭ» سېلىق ئىنسپېكتورلىرى كېلىدۇ، ئۇلار قانچىلىك كىرىم قىلىنغانلىقى توغرىلىق ھوججەتلەرنى تەكشۈرەيدۇ ۋە مافىيەگە تەئەللۇق بولغان 15 پائىزنى ئالىدۇ. ئۇلارنى ئالداشتىن خۇدا ساقلىسۇن - شۇ كېچىسىلا قۇۋلۇق قىلىشنى ئويلىغان تىجارەتچى ئۆلتۈرۈلىدۇ، ئەندى دۇكىنىغا بولسا ئوت قويىلىدۇ.

- ئەلۋەتتە مەن ئۇلارغا تولەيمەن. بۇنىڭغا نېمە بوپتۇ؟ - دەپ مۇرىسىنى كوتەردى بېجىننىڭ كەچكى ئويۇن - تاماشە سانلىتۇنلۇ كوچىسىدىكى قاۋاقخانىنىڭ غوجايىنى جونلى. مەن ئۇلارغا ھەر ئايدا مۇقىم بەلگۈلەنگەن سوممىنى تولىمەيمەن، ئەگەر كىرىم كوپ بولسا، سېلىقنى كوپ تولەيمەن، ئاز بولسا، ئاز تولەيمەن. ئەگەر مېنىڭ تىجارىتىمدە بىرەر مەسىلە تۇغۇلسا، «ئۈچلىك» ياردەم قىلىدۇ - تۇۋەن پائىزدا قەرز پۇل بېرىدۇ، مالىيەۋىي مەسلىھەتچىنى ھەقسىز ئەۋەتىدۇ، مېنىڭ رىقابەتچىلىرىم بىلەن سۆزلىشىدۇ. ئەگەر ئوسمۇرلەردىن كىمدۇ بىرى دۇكىنىمنىڭ ئەينەك پوكىيىنى سۇندۇرۇۋەتسە، مەن ئۆز رايونىمدىكى «ئۈچلىكنىڭ» ئاتار ۋە ئويلىنىپ كور» دىن ئىبارەت. خىتاي مافىيەسى بارلىق ئىشلارنى بىر نەچچە ژىل - ئالدىن - ئالا ئويلاشتۇرىدۇ، ئۇ بۈگۈنكى كۈن بىلەنلا چەكلەنمەيدۇ. مافىيە فىرما تەسىس قىلىپ، ماگازىن، رېستوران ئېچىپ بىر ئايدىن كېينلا ھەددىدىن تاشقىرى پايدا ئېلىشنى كوزلىمەيدۇ: بۇنى ژىللاپ كۈتىدۇ - ئەگەر ئىش توغرا قىلىنغان بولسا. ئالدىراشنىڭ نېمە ھاجىتى؟ خىتاي مافىيەسى روسسىيە مافىيەسىدىن نەق ئەينە شۇ تەمكىنلىكى بىلەن پەرىقلىنىدۇ. روسسىيە مافىيەسى ھەممىنى ۋە دەرھال ئۆزىنىڭ قىلىۋېلىشقا ئالدىرايدۇ.

مافىيە «ئۈچلىكگە» قانداق كىرىش مۇمكىن؟ ئۇنىڭغا كىرىشنى خالىغۇچىلار يېتىپ ئاشىدۇ - خىتايدا ئىشسىزلىق دەرىجىسى ئىنتايىن ژۇقۇرى. خۇددى كومپارتىيەدىكىگە ئوخشاش، مافىيەگە ئەزالىققا نامزاتنى ھە دېگەندە ئىككى تەجرىبىلىك «يولداش» تەۋسىيە قىلىشى كېرەك. ئۇ «سىن فۇ» (پىدائىيلارنى تاللاشقا جاۋاپ بېرىدىغان ئادەم) بىلەن سوھبەتتىن ئوتىدۇ ۋە ئۇنىڭغا دەسلەپكى ۋەزىپىنى تاپشۇرىدۇ - ئادەتتە بۇ قاتىللىق. مافىيەگە يېڭى كەلگەن كىشى قاتىللىق قىلغاندىن كېيىن، ئۇ «ئۈچلىككە»قان بىلەن باغلاشقان بولىدۇ، ئەندى ئۇنىڭغا ئارقىغا چېكىنىشكە يول يوق. ئادەتتە مافىيەگە يېڭى كەلگەنلەر پارە ئېلىشتىن ۋاز كەچكەن ساقچىلارنى جازالايدۇ. لېكىن مۇنداق ھادىسىلەر ئانچە كوپ بولمايدۇ - «ئۈچلىكنىڭ» ھەر بىر ياچېيكىسىنىڭ تەركىۋىگە كىرىدىغان پسىخولوگ (!) ساقچىنىڭ پارە ئالىدىغان ياكى ئالمايدىغانلىقىنى ئېنىقلايدۇ ۋە ئەگەر پسىخولوگ قانۇن خىزمەتچىسىنىڭ ساتقۇنلىقىنى ئىسپاتلىغان تەغدىردىلا ئۇنىڭغا چاپارمەننى كونۋېرت بىلەن ئەۋەتىدۇ.

«ئۈچلىكلەردە» ھاكىمىيەت ھەر دايىم دېگىدەكلا ئاتىدىن بالىغا قالىدۇ، ئەينە شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ھازىر خىتايدا «14 ك» ۋە «يېشىل ئەۋدىھار» دېگەن ئىككى مافىيە سۇلالىسى مەۋجۇت، ئۇلار خىتاينىڭ بىرىنچى

شى كۆرەش قىلىشقا يېتىشمەيدىغانلىقىنى بانە قىلىپ، پارتىزانلىق ئۇرۇشنىڭ ئورنىغا قۇل سودىسى، قاراقچىلىق، قانۇنسىز ئالتۇن

لاقچىسى- «شو خايغا» شىكايەت قىلىمەن ۋە ئۇ ئۆزى مەسىلىنى بىر تەرەپ قىلىدۇ. خىتايلارنىڭ پرىنسىپى - «ئالدىرىما، ئۇل

ئىمپېراتورى چىن شىخۇئا ھوكۇمرانلىق قىلغان دەۋرلەردە پەيدا بولغان، «ئۈچلىكلەرگە» مافىيە باشلىقلىرىنىڭ قىزلىرى رەھبەرلىك قىلغان پەيتلەر ئاز بولمىغان. قاراقچىلارنىڭ مەشھۇر كاپىتانى لىلى ۋۇنگ خانىم بۇنىڭ يارقىن مىسالىدۇر، ئۇ ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشىدىن كېيىن مالايزىيە دېڭىز قىرغاقلىرىدا قاراقچىلىق قىلغان ۋە ئۆز كاتېرلىرىدا سابىق س س ئوفىتسېرلىرىنى ياللاپ ئىشلەتكەن.

ۋەتەنپەرۋەر باندىتلار

شۇنىڭ بىلەن بىللە مافىيە خىتاي رەھبەرلىكىنىڭ سىياسىتىنى دىققەت بىلەن كۈزىتىپ تۇرىدۇ ۋە بەزىدە ھاللاردا (بۇ كۈلكىلىك بولسىمۇ)ئۇنى قوللاپ قۇۋۋەتلەيدۇ. مەسىلەن، «ئۈچلىكلەر» ھېچ قاچان خىتايدىكى چەت ئەللىك تۇرىستلارنى بۇلىمايدۇ. ئەينە شۇنىڭ ئۈچۈن 2002 - ژىل مەملىكەتتە «تۇرىزىم ژىلى» دەپ جاكالاندى - تۇرىستلار قانچىلىك كوپ كەلسە، خاتىرە بۇيۇملار دۇكانلىرىنىڭ ۋە رېستورانلارنىڭ غوجايىنلىرىدىن شۇنچىلىك ئورغۇن پۇل سۇغۇرۇۋېلىش مۇمكىن.

شۇنداقلا، «ئۈچلىكلەر» خىتاي ئىختىسادىنى مۇستەھكەملەشكە ھەرىكەت قىلىدۇ. پاسكىنا پۇلنى چەت ئەلدە مۇئامىلىگە سېلىۋاتقان روسسىيەنىڭ «سولنتسېۋو» ياكى «پودولسك» مافىيەلىرىدىكىگە قارىغاندا، «ئۈچلىكلەر» ھەتتا ئا ق ش تا گېروئىن سېتىپ «ئىشلەپ تاپقان» ۋاليۇتىنى قايتا خ خ ج غا ئەۋەتىدۇ. ياۋروپىدىكى خىتاي رېستورانلىرى غوجايىنلىرىنىڭ رېكىتىدىن، ئافرىكىغا قورالنى كونترابانىدا يولى بىلەن سېتىشتىن، جەنۇبىي دېڭىزلاردىكى قاراقچىلاردىن ئېلىنىدىغان دوللارلارمۇ، - كۆرپىلار ئارقىلىق خىتايغا ئەۋەتىلىدۇ: شىۋېيتسارىيەدىكى بانكىلارغا بۇ پۇلنى سېلىش قائىدىسى قوبۇل قىلىنمىغان. ئەندى روسسىيەنىڭ مافىيەسى بولسا ئەكسىچە ئىش قىلىدۇ.

مافىيە ئاگېنتلىرى ئاللىقاچان دولەت ئاپپاراتىغا ۋە ساقچى ئورگانلىرىغا كىرگۈزۈۋېتىلگەن، دەپ ھېساپلىنىدۇ. لېكىن شۇنىڭ بىلەن بىللە «ئۈچلىكلەر» پەقەت كىچىك ئەمەلدارلارنى سېتىۋالىدۇ - ئۇلار چوڭ باشلىقلار بىلەن ئالاقە ئورنىتالمىغان. بىر ئولكىدىكى كىچىك شەھەرنىڭ باشلىقى «ئۈچلىككە» ئىشلىشى مۇمكىن، لېكىن ئۇلار خىتاي كومپارتىيەسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئەزاسىغا تەسىر يەتكۈزۈشكە قادىر ئەمەس. پات - پاتلا ساقچى ئوفىتسېرلىرى ۋە كىچىك ئەمەلدارلار «جىنايەتچىلەر بىلەن ئالاقە قىلغانلىقى» ئۈچۈن جازالىنىپ تۇرىدۇ، لېكىن رەسمىي ھاكىمىيەت ئورۇنلىرى ئۆز سېپىدە «ئۈچلىكلەرنىڭ» ئاگېنتلىرى بار ئىكەنلىكىنى ئېتىراپ قىلمايدۇ، ئەندى مافىيە بولسا بۇنى دانالىق بىلەن ئىسپاتلىمايدۇ.

شۇ نەرسە روشەنكى - خىتايدىكى ئۇيۇشقان مافىيە، ئۇنى يوقىتىۋېتىشكە قانچىلىك ئۇرۇنۇشلار قىلىنمىسۇن، ئۇ خىتاي ئىمپېرىيەسىدىنمۇ، خىتاي جۇمھۇرىيىتىدىنمۇ ئۇزاق ياشىدى، شۇنىڭغا گۇمان قىلماسلىق كېرەككى - ئەگەر لازىم بولسا، ئۇ كوممۇنىستلاردىنمۇ ئۇزاق ياشايدۇ.

ئالېكسېي ئالېكساندروۋ،
بېجىن — موسكۋا.
(«ئارگۇمېنتى ئى فاكتى» ھەپتىلىكىنىڭ 19 - سانىدىن ئېلىندى.)

يېڭى شېئىرلار

ئەخمەت ھەسەن (شۇڭقار)

سۆيۈندى جان

كورۇپ يۈرتۇم قىز - ئوغلىنى سۆيۈندى جان،
بىر ۋەتەنداش، يەر - سۈيى بىر بولۇشتىمىز قان.

قەدىرلىكتە قىياسى يوق ئاۋۇت ئىنىم،
ئانا نەسلىم، تەسەددۇق بۇ جانىم - تېنىم.

ئېلىپ كەپسىز ئات خۇمار چىمەنگۈلنى،
ئەل بۇلبۇلى ئانا يۇرتلۇق لېۋەنگۈلنى.

ئاتا - ئانا ئابرويىغا گۈل يايار قىز،
ئۆز دەۋرىگە ئەينەن ئويغۇن تىل تاپار قىز.

ۋەتەنداشلار قەلبىدە كۈي ئويغۇتار قىز،
ئامانىسا قاتارى نام قالدۇرار قىز.

چەتتە قالغىچە ئۆركىنىمگە كۆيۈنگەن قىز،
قەشقەرىمنىڭ ئۆز نەسلى، دەپ سۆيۈنگەن قىز.

شائىرەمنىڭ - شائىرەسى ئەل سۆيەر قىز،
خەلقى كولسە، جىنى يايراپ تەك كۈلەر قىز.

ماھمۇت، يۈسۈپ روھى بولەپ تورلىگەن قىز،
كەچمىش ھايات تەغدىرىنى كۈيلىگەن قىز.

*

بىر غەزنە تىل بايلىقىڭ - شۇنچە مەزمۇت،
شائىرەم، دەپ ماختار ھەق پۈتكۈل ئەل - يۇرت.

سويۈپ ئوقار شېئىرىڭنى كەڭ ئوقۇرمەن،
«ئاپىرىن» دەپ ھەتتا كۆيۈپ دىل ئازارمەن.

ئۆچ كىتاۋىڭ كۇۋادۇر بۇ بايانىمغا،
ناۋا قوشتۇڭ ياشىغان پەس ئاۋازىمغا.

ئەندى كورگەن بولسائىدۇ سەن ئۆتتۇز باھار،
تا ياشىغان ئەدەپ سەندىن ئىلھام ئالار.

*

مەن ياشىمەن سىزگە يېقىن خوشنا ئەلدە،
چاقىرشقا ئويغاندى چىن نىيەت مەندە.

تەكلىۋىمگە بېنائەن سىز ھۆززۇرۇمدا،
ئاچتى خۇشلۇق چېچەكلىرى ھۇجۇدۇمدا.

مىللىتىمنىڭ جان - كويەرى مەن ئەزەلدىن،
قۇتۇلمىغۇم تەس بولسىمۇ دەرت ئەلەمدىن.
جان كويدۇرۇپ قىلسام ساھىپخانلىق،
ئالار شۇڭقار ئېگىسىدىن چوڭ رىزالىق.

مەن كەچۈرمەي...

بىلمىسىز ھالڭ دەيسەن كۆچەپ، مەن زىيالى،
مەن دەر ئىدىم، قالماق بۇتى سەن مىسالى.

مەنلا ئەمەس، ئۆزەڭنىمۇ قىلدىڭ مالال،
تۇتقان جاھان ھۆر ھاياتنى قىلدىڭ زاۋال.

ئالغان كەبى كىچىك تامنى ئۆي ئىجارە،
ياشايسەن پاك، مەندىن بەتتار خار - بىچارە.

بىر تامدا مەن، بىر تامدا سەن ئۆز خىيالەن،
ئۆز ئارا چاي سۇنالمايمىز بىر پىيالە.

ھازىرغۇ بار ئىككى جانغا ئىككى شىرە،
ئايرىپ تۇرغاندا كور، كوڭلۇڭ خىرە.

مەن كەچۈرمەي كەچۈرمەس بىل ئىگەم ئاللا،
ئۆمرۈڭ بويى ئىبادەت قىل تۇتۇپ روزا.

سەۋرلىك ھسيات

ئۆزۈلگەن تۇرسا يېقىنلىق چاغلار،
سويگەن ئەيىمۇ سەندىن بولەكنى ؟!
ئېتقىن ئارتمىسا ئاۋاتلىق چاغلار،
نېچۈن ئازاپلاي ئوتلۇق ژۇرەكنى.

چۇقان سال مەيلى، كۆڭلۈڭنىڭ خۇشتى،
ئەسكە ئالمىدىڭ ئۆتمۈش كۈنۈڭنى.
ئىزغا چۈشەمدۇ ئۆزەڭنىڭ پۇشتى،
كورۇشتىن ژىراق تۇرسا يۈزۈڭنى.

رەڭگىڭدە قان يوق، ۋۇجۇدۇڭ بىتاپ،
ئازغۇن خىيالىڭ شاھىدى رەڭۋاز.
مېنى يەر قىلدىڭ ئەل ئارا ھايھات،
ئۆزەمگە تالىق ئىدىمغۇ سەرۋاز.

ئىككىمىز بىردەك يەككە - يىگانە،
ژۇرىمىز غەملىك دەشتىلىك چولدە.
كوكۈللۈك ئوتمەس ھەتتا بىر مىنۇت،
ئېگەمنىڭ بەرگەن قۇتلۇق كۇنىدە.

ئۆزەمنى مەھكەم تۇتىمەن دوستلار،
گەر جايىۇ - جايىم بولسىمۇ بەربات.
ئۇمۇتۋار ياشار ئىزى بار شۇڭقار،
يېتەكلەر ئۇنى سەۋرلىك ھسيات.

ئايرىم ئانىلارغا

بالىنى سەرسان قىلماڭ ئانىجان،
كويۇپ كۇل بولسۇن قىدىم يەر جاھان.
كوكۇل بېغىدا يايرىسا پەرزەنت،
يېشىلمەي قالماس بالىلىق ئارمان.

كوچىلار بويلاپ ژۇرگەن بالىلار،
قانىتى سۇنغان باغرى يارىلار.
بالىسى نەدە، ئويىغا ئالماس،
خىلىدىن قالغان ئايرىم ئانىلار.

سادىغاڭ كېتەي، خانىم، ئانىلار،
پەرزەنت بىلەن شات تۇتقان خانىلار.
ھالاكەت دەۋرى چۈشسىمۇ باشقا،
سىزلەر قەدىرلىك پۇشتى - پانالار.

بالىدىن كەچمەڭ ئوتقاش ئانىلار،
ئېلى بار ئەلدەك كۇلسۇن بالىلار.

مەن قانداق ئۈنتاي

چىقمايدىكەن يادىڭدىن،
ئازاپلانغان ئېغىر كۈن.
باقى دۇنيا دېگەن شۇ،
شام - چىراقسىز ئوتكەن تۈن.

كوكۇل ئاغرىق، سۇنۇق دىل،
چىرايىم سۇس، ئۇچكەن ئۈن.
ئۆزەمگە ئاز ژۇرگىنىم،
تەغدىرىمدە مىڭ تۈگۈن.

خانى - ۋەيران بولامتىم،
شور پېشانە بولمسام.
ئەندى ھېچ بىر چارە يوق،
زادى تەنھا تۇرمسام.

كىيىن قىلغان پۇشايمان،
راس ئىكەن ئۆز دۇشمىنىڭ.
قايسى بىرىن ئۈنتاي،
تۇرسا تۈگۈن كورگىنىم.

ئوگۈمدا بولسا

ئويۇمگە ئىزدەپ كەلسەڭ ناۋادا،
خىلىدىن بېرى ئۆز يۇرتۇمدا مەن.
ژۇرىمەن بىر ھۆر ھەمرالىغىدا،
قوش قاناتلىق ئەر شۇ تۇرقۇمدا مەن.
تۇتقاندەك گويا سويگۇ ۋىسالىن،
مېھىر جامىدىن قۇيدى كۇل شاراپ.
تەشەككۇر بىلەن ئىچكەن چېغىمدا،
تۇراتتى دىلبەر مەستانە قاراپ.

دىلىمدىن - دىلغا يەتتىمۇ ئاھىم،
بىئارام ھالدا تۇتتى قولۇمنى.
مۇھابيەت رىشتى چىگىلگەن شۇ پەيت،
يىنىشلاپ سويدى تۇتقان كۇلۇمنى.

چوچۇپ ئويخانسام، مەن ئۆز ئويۇمدە،
تەگدى جېنىمغا چۈشنىڭ ئىزاسى.
چۈشۈمدە كورگەن ئوگۈمدا بولسا،
بولماس ئىدى ئېھ، قايغۇ ئىداسى.

مۇبارەكلەپ كەلدىم

ئىككى ياشنىڭ كۆڭلى بۈگۈن گۇلخانغا تەڭ،
قوشۇلغان نۇر چىرايىغا كۆزەللىك رەڭ.

شۇڭا بارچە ئەھلى - يۇرتنىڭ كۆزى سەندە،
ئۇنۇڭ تەبرىك ئىلھام كويى يانار بىزدە.

ھىجران مۇزىن ئېرىتقان بۇ قوش مۇھەببەت،
قەدىر - قىممەت، گۇل - نىگارغا ئوت ھارارەت.

كۆزلىرىڭدە چاقنىغاندا نۇر جىلۋىسى،
ئۇسۇل - نەغمە كۆيگە تولدى كوز جىلغىسى.

ئۇززۇن سىناق سائەتلاردىن ھالقىپ ئوتۇپ،
مۇبارەك نام ئالغىشىغا كەتتىڭ چومۇپ.

كۆڭلۇم يايراپ، مەنمۇ چۈشتۇم شوخ ئۇسۇلغا،
داۋام قىلدى توي شاتلىقى بەك ئۇززۇنغا.

ئايلاندى بۇ سورۇن گويا بىر دېڭىزغا،
كوزلەر ھامان توي شاھىدى جۈپ يۇلتۇزدا.

بوپ كىتىڭلار، دېدىمۇ ھەممە گۇل ئائىلە،
ئۇلۇق ئەجدات تەلىمى بۇ چىن قائىدە.

ئىزگۇ - تىلەك ھىسقا تولۇپ يۇرت ئاممىسى،
كوكنى قۇچتى شادىيانە ھۆر ئالقىشى.

ئەل قاتارى قەدەم سوزىن ئېيتار ئەخمەت،
ۋاپا بىلەن ئوتسۇن ياشاپ چىن مۇھەببەت.

يېڭى كىتاپ

«توھپە»

يېقىندا ئالمۇتىدىكى «جازۇۋشى» نەشرىياتىدىن ھەۋەسكار شائىر مەرھۇم ئەخمەتجان ئاكا روزىنىڭ «توھپە» ناملىق شېئىرلار توپلىمى نەشر قىلىندى. مەزكۇر توپلامغا شۇنداقلا ئەخمەتجان ئاكىنىڭ ھېكمەتكە مايىل ھېكمەتلىرى، رىۋايەت، داستانلىرى، تىبابەتچىلىككە ئائىت ماقالىلىرى، ئۇيغۇر خەلقىنىڭ يالقۇنلۇق، ئىسيانكار شائىرى لۇتپۇللا مۇتەللىپ توغرىسىدا ئەسلىمىسى ئورۇن ئالغان.

مەرھۇم ئەخمەتجان ئاكا روزى ئەسلى دوختۇر ئىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ تەرجىمە ھالىدا دوختۇرلۇق كەسپىنى تاللاۋالغانلىقىنىڭ سەۋەۋىنى مۇنداق يازىدۇ: «شۇ ژىللىرى (40 - ژىللار) ئۇيغۇرلاردىن دوختۇرلارلا ئەمەس، بەلكي ھەمشىرىلەرمۇ يوق دېگىدەك ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئىنقىلاپتا قۇرۇۋان بولغانلارنىڭ سانىدىن ژۇقۇملۇق تىف ئاغرىقى بىلەن ئاغرىپ ئولگەنلەرنىڭ سانى بىر يېرىم ھەسسە كوپ بولىدىغان. مېنىڭ ھەتتا ئاناممۇ شۇ ژىلى ياش تۇرۇپ، شۇ ئاغرىقتىن ئولۇپ كەتتى. چېچەك، قىزىل ئاغرىقىدىن ئولۇۋاتقان بالىلار ئىنتايىن كوپ. خەلقىنىڭ تېببىي ياردەمگە بولغان مۇھتاجلىقى مېنى مۇئەللىمىلىكنى تاشلاپ، مېدىتسىنا مەيدانىغا ئاتلىنىشقا دەۋەت قىلدى. 1946 - ژىلى كېيىن دوختۇرخانىسىدا ھاكىم جاپپاروۋنىڭ تەشەببۇسى بىلەن ئېچىلغان تېببىي تېخنىكۇمغا ئوقۇشقا كىردىم. 1949 - ژىلى غۇلجا شەھرى بورتالا ئارشىڭىدا ئىككى ژىل دوختۇر بولۇپ ئىشلىدىم. خەلقىنىڭ تېببىي ياردەمگە بولغان تەشنالىقىنى قانائەتلەندۈرۈشنى ئۆز بورچۇم دەپ ئادا قىلدىم. شۇنداقمۇ مې-

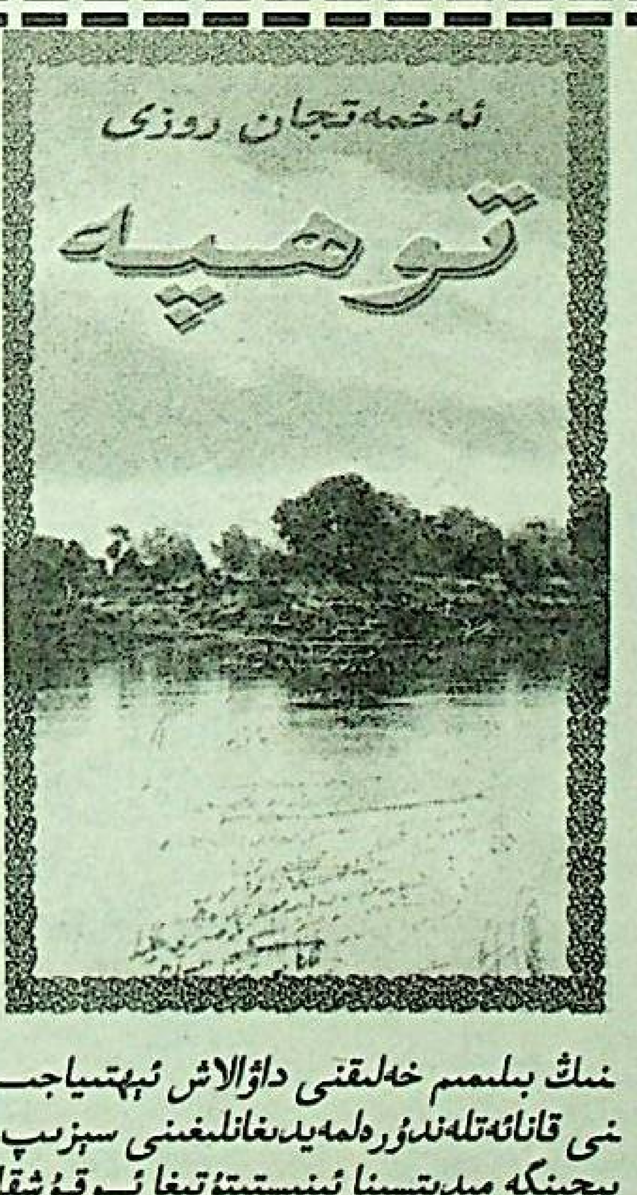

نىڭ بىلىمىم خەلقنى داۋالاش ئېھتىياجىنى قانائەتلەندۈرەلمەيدىغانلىقىنى سېزىپ، بېجىڭكە مېدىتسىنا ئىنستىتۇتىغا ئوقۇشقا ئاتلاندىم. 1959 - ژىلى ۋراچلىق دىپلومىنى ئېلىپ غۇلجىغا قايتتىم...

ھە، ھاياتىنىڭ 41 - ژىلىنى مېدىتسىنا ساھاسىغا بېغىشلىغان ئەخمەتجان ئاكا ئۆز پائالىيىتىدە مىڭلىغان ئادەملەرنى داۋالاپ، كوپلىگەن ئېغىر ئاغرىقلارغا شىپالىق بېرىپ، ئەل ئىچىدە چوڭ ئىززەت - ئېھتىرامغا سازاۋەر بولغان تەجرىبىلىك دوختۇرلارنىڭ بىرى ئىدى. ھېلىمۇ يادىمدا، 1959 - 60 - ژىللار بولسا كېرەك. مەرھۇم دادام تېبىپ ھاجىم سابىتوۋ قان بېسىمى، ژۇرەك، ئاستما ئاغرىقلىرى بىلەن ئازاپلىناتتى. ئۇ ژىللىرى غۇلجىدا دوختۇرخانىلار شەھەر ئىچىدە بولۇپ، مەھەللەردە يوق ئىدى. دادامنىڭ ئاغرىقى ئېغىرلىشىپ، پىرىستۇپ تۇتۇپ، نەپەس ئېلىشى ئېغىرلاشقاندا، ئەخمەتجاننى باشلاپ كەلسەڭ! - دەتتى. مەن دوك مەلىدىن ئەخمەتجان ئاكا ئىشلەيدىغان تېببىي تېخنىكۇمغا بېرىپ ئۇنىڭغا ئەھۋالنى ئېيتاتتىم. ئۇ دەرھال دورا ياساپ ئاندىن بىزنىڭ ئويگە بېرىپ دادامنى داۋالايدىغان. ئەخمەتجان ئاكا بەرگەن دورىنى ئىچىپ دادام بىر دەمدىلا ئۆزىنى يېنىك ھىس قىلاتتى...

ئەخمەتجان ئاكا ئۆزىنىڭ تەرجىمە ھالىدا دوختۇرلۇق پائالىيىتىنى مونۇ بىر كۇبلېت شېئىرى بىلەن ئىپادىلەيدۇ:

ئومرۈم بويى ئۆز خەلقىمنى داۋالاپ،
بۇگۇنگىچە بوپ كەلدىمغۇ ئەمچىسى.
قېرىساممۇ ۋىجدانىم ئەمرى ئىلە،
بولسام دەيمەن ئانا يەرنىڭ جەگچىسى.

دوختۇرلۇق پائالىيىتى بىلەن بىللە شۇنداقلا ئانا يۇرتتىكى ئېچىنىشلىق ۋاقەلەر، ۋەتەنگە بولغان مۇھەببەت، يۇرتداشلارنى سېغىنىش، ئازاتلىققا بولغان ئارزۇ - ئىستەكلەر ئەخمەتجان ئاكىنىڭ دۇنيا قارىشىنى ئوزگەرتىدۇ، ئۇ قولىغا قەلەم ئېلىپ كورەشنى باشلايدۇ.

ئۇنىڭ كوپلىگەن شېئىرلىرى «يېڭى ھايات»، «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتلىرىدا بېسىلدى. ئەخمەتجان ئاكىنىڭ ئوغلى رەخمەجان دادىسىنىڭ روھىنى خۇش قىلىپ، مەزكۇر كىتاپنى نەشر قىلىشنىڭ ئىختىسادى تەرىپىنى ئۆز ئۈستىگە ئالغان. شۇ نەرسە دىققەتكە سازاۋەركى، كىتاپ ئىككى ئۇيغۇر يېزىقىدا: كىرىلىتسا ۋە ئەرەپ ئۇيغۇر يېزىقلىرىدا بېسىلغان. كورنەكلىك يازغۇچى مەسىمجان زۇلپىقاروۋ ۋە ياش يازغۇچى ئېلمان ئۇراخۇنوۋ مەزكۇر توپلامنىڭ نەشر قىلىنىشىغا ئۆز ھەسسىلىرىنى قوشقان.

يادىكار سابىتىي.

* * *

تۆۋەندە ھورمەتلىك گېزىتخان، ئە. روزىنىڭ بىر نەچچە شېئىرىنى دىققىتىڭلارغا ھاۋالە قىلدۇق.

ژىللارغا خىتاپ

ژىللار بىزگىلا كوكۇل بولمىدى،
ژىللارغا مىسلى بىز ئوگەي بالىدەك.
دەۋرى ئېقىمى رەھىم قىلمىدى،
ئۇيغۇرستانىم ئوگەي ئانىدەك.

ھەتتا ئەسىرلەر كوزىنى ژۇمدى،
شۇڭا ژىللاردىن رەنجىدى دىللار.
ھوكۇم سۇرگەچكە تەڭسىزلىك زامان،
ھەقىقەت دېگەن بوپ قالدى تىللا.

كونا ژىللاردىن ئۇلگە ئالدىمۇ،
دوستلار ئوزگەردى قاپاقنى تۇرۇپ.
بۇرىلىپ كەتكەچكە پەلەكنىڭ چاقى،
قۇترىدى دۇشمەن ئەھۋالنى كورۇپ.

يۇرتنى باسسىمۇ كەلگۈندى جوتلار،
ھەرگىز كومۇلمەس مۇبارەك ئىزلار.
كونا ژىللارنى گىرە قىلسۇەتتۇق،
رۇسلىنار قايتا پۇكۇلگەن تىزلار.

ئوتۇپ كېتىدۇ دەھشەتلىك ژىللار،
تاڭمۇ ئاتىدۇ تۇنلەرمۇ يورۇپ.
بوراندىن كېيىن ئاپتاپ چىققاندەك،
كېلىدۇ باھار قايتا بۇرلىپ.

كەلگىن يېڭى ژىل سېغىنىپ قالدۇق،
ئالىمىز قارشى گۇلدەستە تۇتۇپ.
كورەش سازىنى ياڭراتماقچىمىز،
مىنۇتلىرىڭدىن ئىستىقبال كۇتۇپ.

ئۇيغۇرستان

ئاق مالخاي كىيىپ ئۇگەنگەن باشقا،
قانداق ياراشسۇن ژۇگلۇق پاپاخلار.
ئاتىنىڭ قاشقىسىدەك ئۇيغۇر بوپ تۇرۇپ،
تۇرك بىز دەيدۇ بەزى ئاخماقلار.

پانتۇركىزم ئېغىر دەرت بولدى،
تارتقان دەتلىرىمىز ئاز بولۇپ قالغاندەك.
تۇركلەر بىزگە ئاتا بولغانمىش،
خۇددى ئېتەكلەر ياقا بولغاندەك.

بىزنى چوكقۇراق بىلمەك بولساڭلار،
تارىختا مەشھۇر تۇرانلارغۇ بىز.
ئۇيغۇرستاندا ئىمپېرىيە قۇرغان،
قەھرىمان خەلق ئۇيغۇر بولۇمىز.

ئۇيغۇردىن تامغان تۇرك پەرەسلەر،
نامىنى بۇلغاپ نەسلىدىن تايدى.
ئۇيغۇرنىڭ بېشىغا كۈن چۈشكەن چاغدا،
تۇركلەر قاچان قانتىن يايدى ؟!

شەرقىي تۇركستان بىزگە يات بىر نام،
زامانىسىدا چاپلىغان بوھتان.
تۇرك ئەمەس بىز ئۇگۇتەك ئۇيغۇر،
ۋەتەننىڭ نامى بىل!
ئۇيغۇرستان.

ئېلى

ئېھ،باتۇر ئېلى ئانا ماكانىم،
سەن ئۇچۇن يانغان مۇھەببەت چوقۇم.
ژۇرەكتىكى ئۇچمەس مۇقەددەس نامىڭ،
سەندە تىكلەنگەن ئازاتلىق تۇغۇم.

ئۇيغۇر ئوغلى دەپ مەغرۇرلىنىمەن،
يۇرتنى ئۆزەمدىن ئەلا كورۇمەن.
تاشمۇ ئەزىزدۇر چۈشكەن يېرىدە،
دايىم ئويۇمدا يۇرتتا ژۇرۇمەن.

يۇرتۇمنى ئەسلەپ كىيگەن پەشمەتكە،
مەككەم باغلاغلىق ئۇمۇت كەمەرىم.
يۇرتداشلار بىلەن بىللە ژۇرۇشكە،
نەسىپ ئەيلىگىن ئەي، ئۇلۇق تەگرىم.

قېرىلىغىمنى ئۇنتۇپ قالاتتىم،
باشقىلار ئوخشاش تويۇگىنى كورسەم.
ھىجران ئىلكىدىن ئازات بولاتتىم،
ئېلى قوينىڭدا كوزۇمنى ژۇمسام.

فوتو ئېتيۇد

دوپپا تىككۈچى ئۇيغۇر قىزلىرى

قايتۇرۇپ بەرمەدى

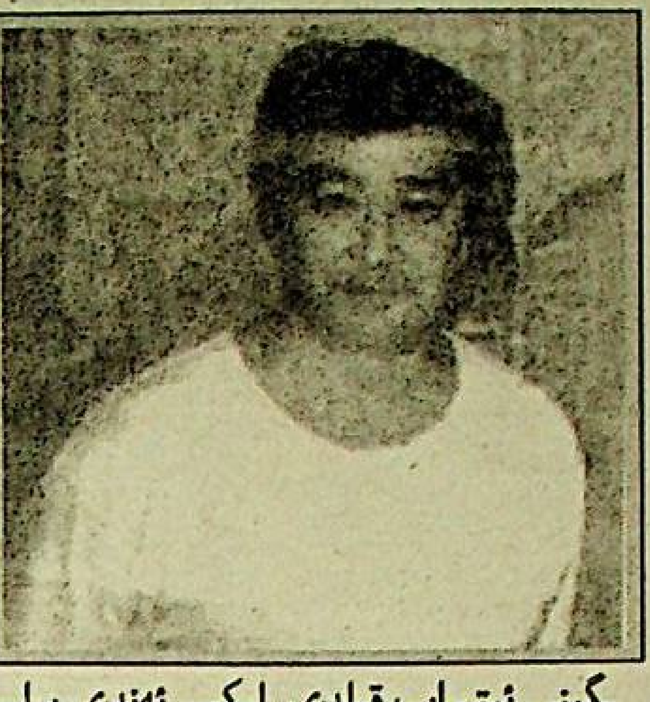

ئولىمپىيادىدا سۇدىيالار ئىشىنىڭ نەتىجىسـ
شىنى ساختىلاشتۇرۇش ـ بۇ جىددىي ئەيىپ
لىنىش بولۇپ ھېساپلىنىدۇ. بولۇپمۇ ئۆزىـ
نىڭ قانچىلىك دېموكراتىك دۆلەت ئىكەنلى
كى توغرىلىق ھەر قانداق يەردە داۋدىل ئېيـ
تالايدىغان ئا ق ش تەرەپتىن مۇنداق ئەـ
يىپنىڭ قويىلىشى ئېنىقمۇ مۇھىمدۇر. ئەينە
شۇ سەۋەپتىن ئەسلى تاشكەنتلىك، كېيىن
روسسىيەدە تىجارەتچىلىك قىلغان، جىنايى
دائىرىلەردە تايۋانچىك دېگەن لەقەم بىلەن
مەلۇم بولغان ئالىمجان توختاخۇنوۋقا ئەينە
شۇنداق ئەيىپ قويىلىپ جىنايى ئىش قوزـ
غىلىشى ئامېرىكا ئەدلىيەسىلا ئەمەس، بەلـ
كى شۇنداقلا دۇنياۋىي جامائەتچىلىك تەرـ
پىدىن كەڭ دائىرىدە قىزىقىش پەيدا قىلـ
دى.

ئالىمجان توختاخۇنوۋ (تايۋانچىك)
2002 ـ ژىلى 31 ـ ئىيۇل كۈنى ئىتالىيە
پولىتسىيەسى ئۇيۇشقان جىنايەتچىلىككە
قارشى كۈرىشىش بويىچە باشقارمىسىنىڭ
خادىملىرى تەرىپىدىن فورتى دې مارمى
شەھەرچىسىدە قولغا ئېلىنغان ئىدى. ئەندى
2003 ـ ژىلى 7 ـ يانۋار كۈنى ۋېنېتسىيە
سوتى ئامېرىكا تەرەپنىڭ قاماققا ئېلىنغان
ئا. توختاخۇنوۋنى ئامېرىكىغا قايتۇرۇپ بېـ
رىش توغرىلىق تەلىۋىنىڭ قانۇنلۇق ئىكەنلى
كىنى ئېتىراپ قىلدى. لېكىن ئەندى بولـ
سا، بېيىل ئىيۇندا، ئىتالىيەنىڭ ھاكىمىيەت
ئورۇنلىرى ئا ق ش نىڭ تەلىۋىنى قانائەتلەنـ
دۈرمەسلىكنى قارار قىلدى ۋە ئىتالىيەنىڭ
سوتى ئۆز قارارىنى مەنئىي قىلدى. «ئىنتېرـ
فاكس» ئەخبارات ئاگېنتلىغىنىڭ خەۋەر قىلىـ
شىغا قارىغاندا، 17 ـ ئىيۇن كۈنى روسسـ
يەلىك تىجارەتچى ئالىمجان توختاخۇنوۋ
ئازات قىلىنغان. ئالىمجان توختاخۇنوۋنىڭ
ئادۋوكاتى لۇكا سالدارېللىنىڭ تەكىتلىشىگە
قارىغاندا، ئۇ ھىمايە قىلىۋاتقان (ئا. توختا ـ
خۇنوۋ)«رىمغا ئۆيىگە ۋە ياكى ھەتتا روسسـ
يەگە قايتىشى مۇمكىن».

ئا. توختاخۇنوۋ كۆپلىگەن جىنايەتلەردە
گۇمان قىلىنغان، لېكىن ئۇنىڭغا پەقەتلا ئو ـ
لىمپىيادىدا تىل بىرىكتۈرۈشكە مۇناسىۋەتلىك
ئىكەنلىكىدە گۇمانلىنىلدى: ئۇ گويا سولت ـ
سىتىدا بولغان ئولىمپىيادىدا سپورت ۋە تانـ
سا جۈپلىرىنىڭ مۇسابىقىلىرىدا مېداللارنى
تەخسىم قىلىشتا ئۆزىگە لازىملىق نەتىجىنى
قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن فىگۇرىلىق مۇز تېـ
يىلىش بويىچە روسسىيە ۋە فرانسىيە فېدېـ
راتسىيەلىرىنىڭ ۋەكىللىرىگە قىسىم كورسەتـ
كەنلىكىدە ئەيىپلەنگەن ئىدى. جۈملىدىن
قويۇلغان ئەيىپلەرنىڭ ئەڭ كۆپ قىسمى
توختاخۇنوۋنىڭ تېلېفوندا سۆزلىشىشلىرىنى
تىڭشاش ئاساسىدا تۈزۈلگەن. ئەتىمالىم، نەق
ئەينە شۇنىڭ ئۈچۈن ئىتالىيەنىڭ سوتى ئاـ
مېرىكىلىق خىزمەتداشلىرىنىڭ ئا. توختاخۇـ
نوۋقا نىسبەتەن قويۇلغان ئەيىپنىڭ ماھىيـ
تىنى چۈشىنەلمىگەن بولسا كېرەك.

ئالىمجاننىڭ ئادۋوكاتلىرى ئۇنى ئامېرىكا
تەرەپكە قايتۇرۇپ بېرىشكە يول قويماسلىق
ئۈچۈن ناھايىتى پۇختا ئىشلىدى. ئەكسـ
ھالدا، يەنى تايۋانچىكنى ئا ق ش قا بېرىۋېـ
تىش ۋە ئۇنى ئەيىپلىك دەپ ئېتىراپ قىـ
لىش ئۇنىڭ ئۈچۈن قالغان 25 ژىللىق ھاـ
ياتىنى تۈرمىدە ئۆتكۈزۈشنى ۋە 1،25 مىلـ
لىون دوللارغىچە جەرىمانە تۆلەشنى بەلـ
گىلەيدىغان بولار ئىدى.

مىخائىل ئاكسيونوۋ.
«نوۋوستى نېدېلى» ھەپتىلىگىدىن.

يەر ناملىرى

لوپ ۋە لوپنۇر كولى دېگەن يەر ناملىرى توغرىسىدا

لوپنۇر كولى تارىم ئويمانلىقىنىڭ شەرقـ
ىگە چاقلىق ناھىيەسىنىڭ شىمالىغا جايلاش
قان. ئۇنىڭ خەرىتىدىكى ئورنى شەرقىي
ئۇزۇنلۇق 90 گرادۇس بىر مىنۇت، 47 سې
كۇنت بىلەن 90 گرادۇس 27 مىنۇت 45
سېكۇنت ئارىلىقىدا، شىمالىي كەڭلىك 40
گرادۇس ئىككى مىنۇت 43 سېكۇنت بې
لەن 43 گرادۇس 43 مىنۇت 38 سېكۇ
نت ئارىلىقىغا توغرا كېلىدۇ. شۇ يۈ
زى دېڭىز يۈزىدىن 766 مېتر ئېگىز. لوپـ
نۇر كولىنىڭ ئورنى تارىم ئويمانلىقىنىڭ
ئەڭ تۆۋەن جايى بولۇپ، تارىم دەرياسى،
كونچى دەرياسى ۋە چەرچەن دەريالىرى
مۇشۇ جايدا قوشۇلۇپ چوڭ كۆل ھاسىل
قىلغان. رۇس ئالىمى پرژېۋالسكىينىڭ
1876 ـ 1877 ـ ژىللىرى لوپنۇر كولىنى
تەكشۈرۈپ يازغان ماتېرىيالىدا كۆرسىتىلىشى
چە لوپنۇر كولىنىڭ ئۇزۇنلۇقى 100 چاقـ
رىم (106.7 كىلومېتر)، كەڭلىكى 20 چا
قىرىم (21.34 كىلومېتر) كېلىدىغان
غايەت زور تەبىئىي كۆل ئىكەن. يېقىنقى ژىل
لاردا بۇ كولگە قۇيۇلىدىغان دەريا سۇلىرى
ۋۇقۇرى ئېقىنلاردا [illegible]
60 ـ ژىللاردىن كېيىن كۆل سۈيى تەدرى
جىي قۇرۇپ، كۆل ئورنى ھازىر قۇرۇق قا
قاس شورلۇققا ئايلانغان.

لوپنۇر كولى («ھەننامە») دە (پۇچاڭخەي)
دەپ خاتىرىلەنگەن. يۇ ۋېيچېڭ («شىن
جاڭ [illegible]
لىنىش خاتىرىسى» دە يەر ناملىرى تەتقىقا
تى. 5 ـ كىتاپ، 57 ـ 58 ـ بەتكە قارالسۇن.)
يۇ ۋېيچېڭ ئەپەندى يەنە: «بۇ ئەلۋەتتە ني
چاڭ ـ نى ئەسلى ـ پىچان ـ نىڭ ئاھاڭ
تورىنكرىشى دېيىشىمىز كېرەك» دەپ كۆر
سەتكەن («شۇ كىتاپ 31 ـ بەت ۋە «ئۈ
رۈمچى كەچلىك گېزىتى» 1993 ـ ژىل
21 ـ ئاپرېل سانى).

دېمەك، پۇچاڭخەي ئەسلى ئۇيغۇرچە
«پىچانكول» نىڭ ناملىك تەرجىمىسىدۇر. پى
چان دېگەن سۆزنىڭ لۇغەت مەنىسى توغ
رىسىدا [illegible]
رى ھەققىدە خاتىرە» دېگەن كىتاپتا («پىچان
قەدىمكى تۈركچە تىل بولۇپ [illegible]
نامىنى كۆرسىتىدۇ» [illegible]
تۇرسۇن يازغان «تارىمدىن تامچە» ناملىق
كىتاپتا (پىچان) قەدىمكى ئۇيغۇر تىلى بو ـ
لۇپ مەنىسى يېكەنلىك دېگەنلىك بولىدۇ»
دەپ كورسىتىلگەن. («تارىمدىن تامچە»
427 ـ بەتكە قارالسۇن).

لوپنۇر كولى «تارىخىي خاتىرىلەر پەرغانە
تەزكىرىسى» دە شور كول دەپ خاتىرىلەنـ
گەن.(«تارىخىي خاتىرىلەر»490 ـ بەت.)
يەنە شۇ كىتاپنىڭ ئىزاھات قىسمىدا: «بۇ
كولنىڭ سۈيى شورلۇق بولغاچقا، شوركۇل
دەپ ئاتالغان»دەپ كورسىتىلگەن. بۇ كول
تارىختا يەنە «لوپ كولى» دەپ ئاتالغان.
يەرلىك پىشقەدەم ئۇيغۇرلار ھېلىمۇ «لوپ
كولى» دەپ ئاتايدۇ. تارىختا لوپ رايونىدا
يەنە «لوپ شەھىرى» دېگەن ئاۋات شە ـ
ھەرمۇ بولغان. كونچى دەرياسىنىڭ ئاخىر ـ
قى قىسمىمۇ «لوپ دەرياسى» دەپ ئاتال ـ
غان. ئۇنىڭدىن باشقا لوپ لەڭگەر (لوپ
چاكزا) لوپ ناھىيەسى (خوتەندە) دېگەن
جايلار بولغان. ئۇنداقتا لوپ كولى دېگەن
ئىسىم قاچان پەيدا بولغان؟بۇ ھەقتە ئوچۇق
يازما ھوججەت تېپىلمىغان بولسىمۇ، لوپ
كولى دېگەن ئىسىمنىڭ «لوپ شەھىرى»
دېگەن ئىسىم پەيدا بولۇشتىن ئىلگىرى بار
ئىكەنلىكىنى مۇقىملاشتۇرغىلى بولىدۇ. چۈن ـ
كى، شەھەر تەبىئىي دەريا، كول قاتارلىقلار ـ
دىن بۇرۇن پەيدا بولمايدۇ.

مىلادى 1276 ـ ژىلى لوپ ئويمانلىقىدىن ئۆتكەن ساياھەتچى ماركو پولو ئۆزـ
نىڭ «ساياھەت خاتىرىسى» دە «چەرچەنـ
دىن چىقىپ بەش كۈنلۈك يولنى بېسىپ
ئۆتكەندىن كېيىن چوللۇكنىڭ چېتىدىكى
رابات لوپقا بارغىلى بولىدۇ، لوپ چوللۇكـ
نىڭ كىرىش ئېغىزىغا جايلاشقان. ئاھالىسى
ئىسلام دىنىغا ئېتىقات قىلىدۇ. چولدىن ئوتـ
كەن كارۋانلار ئومۇمەن راباتتا بىر مەزگىل
يېتىپ دەم ئالىدۇ» دەپ يازغان. («ئۈ ـ
رۈمچى كەچلىك گېزىتى» 1994 ـ ژىل،
2 ـ ماي) بۇنىڭدىن لوپ رايونىدا تارىختا
يەنە لوپ دەيدىغان ئاۋات شەھەر بولغانلىـ
غىنى، كورۇۋالغىلى بولىدۇ. شۇنداقلا «لوپ
كولى» دېگەن نامنىڭ 1000 ژىلدىن ئو ـ
شۇق تارىخقا ئىگە ئىكەنلىكىنى كورۇۋالغىلى
بولىدۇ.

«لوپ»نىڭ تىل تەۋەلىكى توغرىسىدا:
«غەربىي ئەللەر سۇ ئېقىنلىرى ھەققىدە»نام
لىق ئەسەردە «تارىم دەرياسى» يەنە شەرىق
قە قاراپ ئېقىپ لوپنۇر كولىگە قۇيۇلىدۇ.
مۇسۇلمان (ئۇيغۇر) تىلىدا لوپ «سۇ ژىغـ
لىپ قالغان جاي دېگەننى بىلدۈرىدۇ» دې
يىلگەن.(«تارىمدىن تامچە» 428 ـ بەت).

1893 ـ ژىلى ئۇنجى قېتىم ئاسىيەنى
ئېكسپېدىتسىيە قىلغان شۋېتسىيەلىك سەيـ
ياھ سۋېن ھېدىن: «ئاخىر كول، قارا كول،
تايىق كول ۋە ئارچا كول قاتارلىق تورت
كولنىڭ ئۇتاشقان جايى جۇڭگونىڭ جۇغرا ـ
پىيە كىتاپلىرىدا بايان قىلىنغان لوپنۇر كو ـ
لى بىلەن ماس كېلىدۇ» دەيدۇ. («ئېپەك
يولىدىكى 99 سىر» 49 ـ بەت.) بۇنىڭـ
دىن «لوپ» سوزى تارىختا تەبىئىي كوللەر ـ
نىڭ قوشۇلغان جايى دېگەن مەنىدە قوللىـ
نىلغان بولسىمۇ، ئەمەلىيەتتە بۇ نام شۇ كول
جايلاشقان يۇرتنىڭ نامى ئورنىدا قوللىنىپ
كەلگەنلىكىنى كورۇۋالغىلى بولىدۇ.

تارىخشۇناس موللا مۇسا سايرامى «تارـ
ىخىي ھەمىدىي»دە «ئالتە شەھەرنىڭ شە ـ
رىق ۋە جەنۇپ بۇرجىكىنىڭ ئارىلىقىدا
لوپ دېگەن مەشھۇر چوڭ زېمىن بار. لوپـ
نىڭ شەرقىي چېگراسى لەنجو تەۋەلىكىدـ
ىكى سۇجۇ (ھازىرقى گەنسۇ ئولكىسىنىڭ
جۇچۈەن ۋىلايىتى). ساجو (دوخان) شە ـ
ھەرلىرىگە ئۇلىنىدۇ. شىمالىي چېگراسى بول
سا قۇمۇل، تۇرپان، كورلا قاتارلىق جايلارغا
چېگراداش. غەربىي تەرىپى بولسا شاھيار
(ياشا)، چەرچەن، خوتەن، لاسا، چابە دېگەن
ۋىلايەتلەرگە ئۇتىشىدۇ. بۇ زېمىن ناھايىتى
كەڭرى بىر جايدۇر. بۇ زېمىندىن خوتەن،
يەكەن، ئاقسۇ، كورلا دەريالىرى (تارىم دەر ـ
ياسى) ئۆتىدۇ» دەپ يازىدۇ. («تارىخىي
ھەمىدىي» 703 ـ 704 ـ بەتلەرگە قارال ـ
سۇن).

«تارىخىي رەشىدىي»نىڭ مۇئەللىپى مىر ـ
زا ھەيدەر «لوپ» دېگەن جايدا 17 چوڭ
شەھەر بولغان. شەھىرى كىتىك، شەھىرى
تەركەن، شەھىرى چەرمەن ۋە ۋاششەھىرى
دېگەن شەھەرلەر بولسا، ئەينە شۇلارنىڭ
جۈملىسىدىندۇر» دەپ يازىدۇ. («تارىخى
رەشىدىي» 703 ـ بەت).

ماركو پولونىڭ ساياھەت خاتىرىسىدىن
قارىغاندا ۋاششەھىرى قەدىمكى لوپ شە ـ
ھىرى بولۇشى مۇمكىن. («ئۈرۈمچى كەچـ
لىك گېزىتى» 1994 ـ ژىلى 2 ـ مارتتىـ
كى سانىغا قارالسۇن).

ھازىر لوپنۇر ئويمانلىقىدا، لوپنۇر كولى،
لوپ لەڭگەر (لوپچاكزا) لوپنۇر ناھىيەسى،
«لوپ مەھەللىسى» دېگەن ناملار بار. خو ـ
تەندە لوپ ناھىيەسى بار.

لوپنۇر كولى ـ لوپقا (لوپنۇر ئويمانلىقىغا)
جايلاشقان كول بولغاچقا ئەسلىدە «لوپ
كولى» دەپ ئاتالغان. لوپنۇر دېگەن بۇ نام
مىلادى 1772 ـ ژىلى موڭغۇللارنىڭ دو ـ
غىلات قەبىلىسى روسسىيەدىكى دىنېپر
دەرياسى ياقىسىدىن كوچۈپ بۇ يەرگە كەلـ
گەندىن كېيىن پەيدا بولغان.

لوپنۇر ناھىيەسى دېگەن نامغا كەلسەك.
تارىختا بۈگۈنكى لوپنۇر بازىرى «كونچى»
دەپ ئاتىلاتتى. 1898 ـ ژىلى قاراقۇرۇم
(ھازىرقى ناھىيە بازىرىدىن 20 يول شىما ـ
لىدا)نى ناھىيە مەركىزى قىلىپ «شىن پىڭ
شەن» دەپ نام بېرىلگەن. مەنىسى «يېڭى
تىنچىتىلغان ناھىيە» دېگەنلىك بولىدۇ. مىن
گونىڭ 3 ـ ژىلى (مىلادى 1914 ـ ژى ـ
لى) ناھىيە مەركىزىنى ھازىرقى ئورنىغا
(كونچى)گە كوچۈرۈپ سېپىل سوقۇلغان.
يەنە شۇ ژىلى «شىن پىڭ شەن» دېگەن
ئىسىم يۈننەن ئولكىسىدىكى شىن پىڭ شەن
ناھىيەسى نامى بىلەن ئوخشاش بولۇپ قال ـ
غاچقا، «يۈيلى شەن» دەپ ئۆزگەرتىلگەن.
ناھىيە بازىرىنى لوپنۇر دەپ ئاتاش قارار
قىلىنغان. شۇنىڭدىن باشلاپ بۇ ناھىيەنى
خەنزۇلار «يۈيلى شەن»، ئۇيغۇرلار «لوپنۇر
ناھىيەسى»، «كونچى ناھىيەسى» دەپ ئا ـ
تايدىغان بولدى. ۋاقىتنىڭ ئۆتۈشى بىلەن
لوپنۇر دېگەن ئىسىم لوپنۇر كولىنىڭ. لوپنۇر
ناھىيەسىنىڭ ۋە لوپنۇر بازىرىنىڭ نامى بو ـ
لۇپ قالدى. ئەسلىدىكى كونچى دېگەن
نام ھېلىمۇ يوقاپ كەتمىدى.

لوپچاكزا دېگەن ئىسىمغا كەلسەك بۇ جاي
ئىلگىرى قەدىمكى ئېپەك يولىدىكى مۇھىم
ئوتەڭلەرنىڭ بىرى بولۇپ لوپلەڭگەر دەپ
ئاتىلاتتى. لوپچاكزا دېگەن ئىسىم لوپلەڭـ
گەرنىڭ خەنزۇچە تەرجىمىسىدۇر.

يالغۇز ئوغۇلنىڭ ئۈستىڭى سىڭگىم دېگەن يەر نامى توغرىسىدا

سىڭگىم: تۇرپاندىكى بىر يېزىنىڭ نامى
بولۇپ، بۇ نام توغرىسىدا يەرلىك كىشىلەر
ئارىسىدا مۇنداق بىر رىۋايەت بار.

قەدىمكى زاماندا «يالغۇز ئوغۇل» دەپ
ئاتالغان بىر باھادىر بولۇپ، قارا يۈزى ئېقى ـ
نى (تەڭرى تاغنىڭ بىر قىسمى بولغان چال ـ
قان تېغىدىن چىقىدىغان ئېقىنلارنىڭ بىـ
رى)نىڭ سۈيىنى لۈكچۈنگە (لۈكچۈن ئەيـ
نى چاغدا تۇرپان رايونىنىڭ مەمۇرىي مەر ـ
كىزى ئىكەن، ھازىر پىچاننىڭ بىر يېزىسى)
ئاپىرىش ئۈچۈن قارا يۈزى ئېقىنىنىڭ باش
قىسمىدىن لۈكچۈنگە قاراپ ئۆستەڭ چې ـ
پىپ ماڭغان ئىكەن. يالغۇز ئوغۇلنىڭ كەتـ
مىنى ناھايىتى چوڭ بولۇپ، ئېغىرلىقى 7
پاتمان (بىر پاتمان 3. 57 كىلوگرام) كېلى ـ
دىكەن. ئۇ كۈنىگە بىر توكە نان يەيدىكەن.
ئىشلىگەندە كىيىم ـ كېچىكىنى سېلىۋېتىپ
ئىشلەيدىكەن. ئانىسى ھەر كۈنى بىر توكە
نان ئەكېلىپ بېرىدىكەن. ئۇ ئانىسىغا نان
ئەكېلىدىغان توكىنىڭ بويىنىغا بىر قوڭغۇراق
ئېسىپ قويۇپ، قوڭغۇراقنى توكىنىڭ بويـ
نىدىن ئاجرىتالماسلىقنى تاپىلايدىكەن. ئانى ـ
سى يېقىنلاپ كەلگەندە قوڭغۇراق ئاۋازىنى
ئاڭلاپ كىيىم ـ كېچەكلىرىنى كىيىۋالىدى ـ
كەن. ئەھۋال مۇشۇ تەرىقىدە بىر نەچچە ژىل
داۋاملىشىپ، ئۆستەڭ پۈتەي دېگەندە، بىر
كۈنى ئانىسى بالىسىنىڭ توكىگە قوڭغۇراق ئې ـ
سىپ كەلگىن دېيىشىدە بىر سىر بولۇشى
مۇمكىن، دەپ ئويلاپ، توكىگە قوڭغۇراق
ئاسماي ئېرىپ باقماقچى بولۇپتۇ. كېلىپ
قارىسا، بالىسى قىپ يالىڭاچ ھالەتتە ئىشلە ـ
ۋاتقۇدەك. ئانىسىدىن قاتتىق ئۇيالغان يال ـ
غۇز ئوغۇل «ئۆزەڭگىمۇ قىلدىڭ، ماڭىمۇ قىل ـ
دىڭ» دەپ باشقا يۇرتقا باش ئېلىپ كېتىپ ـ
تۇ. كېيىن كېيىشبەگ (لۈكچۈننىڭ بېگى)
ئورغۇن ھاشار توپلاپ ئۆستەڭگە سۇ باشلى ـ
غان ئىكەن، سۇ ئېقىپ ھازىرقى سىڭگىمـ
نىڭ ئۇدۇلىغا كەلگەندە يەر ئاستىغا سىڭىپ
كېتىپ ئاياق تەرەپكە ئاقمىغان ئىكەن. شۇـ
نىڭدىن كېيىن بۇ جاي «سۇ سىڭگەن» دەپ
ئاتالغان ئىكەن. ئەسىرلەر، ژىللار داۋامىدا
ئۆزگىرىپ، «سىڭگىم» بولۇپ قالغان ئىكەن.

يالغۇز ئوغۇل چاپقان بۇ ئۆستەڭنىڭ خا ـ
رابىسى ھېلىمۇ تارىخنىڭ شاھىدى سۈپىتى ـ
دە «يالغۇز ئوغۇلنىڭ ئۆستىڭى» دېگەن نام
بىلەن ئاتىلىپ كېلىۋاتىدۇ. ئۆستەڭنىڭ ئاس ـ
تى كەڭلىكى 6 ـ 7 مېتر، ئۈستى كەڭلىكى
14 ـ 15 مېتر، چوڭقۇرلۇقى ئادەم بويى،
قارا يۈزىدىن لەمجىنگە سوزۇلغان ئومۇمىي
ئۇزۇنلۇقى 55 كىلومېتر كېلىدۇ.

نىياز كېرىمى.
«بۇلاق» ژۇرنالىدىن ئېلىندى.

«يېڭى ھايات» تەھرىراتى گېزىتىمىز ـ
نىڭ سابىق خادىمى، شائىر ئابدۇرېھىم مۇ ـ
تەللىپكە ئاكىسى
ئابدۇراخماننىڭ
ۋاپات بولغانلىقى مۇناسىۋىتى بىلەن چوڭـ
قۇر قايغۇرۇپ تەزىيە بىلدۈرىدۇ.

باش مۇھەررىر
ي. ئازاماتوۋ.

يېڭى ھايات

ئالمۇتا، 480009 ئاباي كوچىسى، 143 ـ بىنا (گاگارىن كوچىسىنىڭ دوقمۇشى)، 6 ـ قەۋەت.

گېزىتنى تەسىس قىلغۇچى ـ جاۋابكەرلىكى چەكلەنگەن «ۋىسال» شىركىتى.
تىراژى 1700 زاكاز 9698

تېلېفون: 22 ـ 99 ـ 42

«Йени хаят» (Новая жизнь) индекс 65359, республиканская общественно-политическая газета, регистрационное свидетельство №603 – Г.
Выдано Министерством культуры, информации и общественного согласия Республики Казахстан 17 марта 1999 г.

گېزىتىمىز سەھىپىلىرىدە بېسىلغان ماقالىلار مۇئەللىپلىرىنىڭ مەۋقەسى تەھرىراتىمىزنىڭ مەۋقەسى بولۇپ ھېساپلانمايدۇ. تەھرىراتتىن ماتېرىياللار قايتۇرۇلمايدۇ ۋە جاۋاپ بېرىلمەيدۇ.

Отпечатано в ЗАО «Дәуір».
480044, г. Алматы, ул. Жибек жолы, 50.
M1234 5678910П 12345678910